

Godw. 399

CASTRUCCI
BONAMICI
COMMENTARIORUM

⁂

BELLO ITALICO
LIBER III.

LUGDUNI BATAVORUM.

EDITIO PRIMA;

clō cl cc ll.

CASTRUCCII BONAMICI

Commentariorum de Bello Italico

LIBRI TERTII

AD

DUCEM

SENATUM

P. Q. C.

UNIVERSOS REIP. GENUENSIS

P R Æ F A T I O.

UM in Galliam
Cisalpinam iter
facerem, Genuamque venissem,

qua in Urbe permulta acciderant eorum, de quibus ego scribere constitueram, & ibi essem a VOBIS P. C. honorificè, liberaliterque tractatus, variè sum equidem affectus, maximamque animo voluptatem, atque uno tempore molestiam capi. Nam & venisse ad homines, qui in summa generis nobilitate nihil de morum benignitate remitterent, perquam, jucundum videbatur, & eorum ipsorum hominum debere facta, consiliaque ita explicare narrando, ut unius haberetur ratio veritatis, erat sane molestissimum. Quamquam enim multa a Vobis acta esse fortiter, ac sapienter in illis Reipublicæ tenebris antea etiam intellexissem,

quam vestram essem humanitatem expertus, non inficiabor tamen multa item a multis inculcata fuisse mihi, quæ si fidem illorum factorum convellere omnino non poterant, addubitare quidem certe cogebant hominem in vestris adhuc rebus peregrinantem, vehementerque vereri, ne, si omnia dixisset, minus gratus, si quædam reticuisset, nimis obsequens videretur. Quæ me dubitatio cum diu, multumque anxium, ac sollicitum habuisset, vicit tandem, qui vincere profecto debebat, amor veritatis, cujus quidem in historia præsertim conscribenda tanta esse vis debet, ut eam quacumque ratione infuscare flagitium, obruere autem

scelus etiam sit. Itaque asseverare possum firmissimè hoc animo me ad GENUENSIVM res cognoscendas accessisse, ut eas, si a virtute profecta essent omnes, libentissime scriberem, sin minus, scriberem tamen, eorumque benignitatis memoria nihil adeo de veritatis cura detraheret, ut multum etiam adderet diligentia, & cautionis, ne quid in nostram narrationem per causam irreperet officii, quod videri posset assentatione, aut gratia depravatum. Sed ego de GENUENSIBUS diligenter, attentèque cum cogitarem, quarerem omnia, non crederem omnia, nihil sane reperi, esse ab illis proximo hoc Italico bello cogitatum nisi summo consi-

lio, nihil susceptum, nisi fide præstanti; nihil denique actum, nisi virtute singulari; atque omnia ita esse nota omnibus, atque testata, ut ea mihi scribenti magis interdum veniat in mentem vereri, ne propter ingenii mei tenuitatem imminuta, quàm dubitare, ne propter benevolentia studium amplificata esse videantur. Quamobrem gravissima liberatus molestia, gaudeo P. C., magnificèque letor, oblatum mihi tempus, in quo grati animi mei pietatem Vos agnosceretis, incorrupti fidem historici nemo desideraret. Non enim esse arbitror, aut tam injustos, GENUENSIIUM qui fuerunt hostes, ut urgere calumniis velint, quos per-

secuti sunt armis, aut tam insanos, qui sunt invidi, ut vocare audeant in dubium, quod exploratum omnibus, certissimumque est.

Meorum verò laborum si qui sunt obtrectatores, quos homines jejunos, atque ineptos ne summis quidem scriptoribus defuisse video, accusent ii me licet ut rudem, ut inelegantem (nihil enim impedio) ut mendacem autem, atque infectum studio partium jure nunquam certe accusabunt, cum libertatem in scribendo meam acerbius etiam, quam oporteret, reprehensam esse omnes sciant, ego senserim. Sed nulla sunt simultates, nulla præmia, non spes, non metus, qui possit constantem hominem, atque

ingenuum a proposito deterrere: ne-
 que in Castris Borboniorum quòd
 fuerim, quòdque in acie steterim
 contra Austriacos, minus idcirco
 licere mihi sum arbitratus, repre-
 hendere in Borboniis, laudare in
 Austriacis, quæ reprehendenda, quæ
 laudanda videbantur. Non enim,
 cum scribimus, animum retinemus
 armatum, aut eandem esse bellan-
 di, & scribendi licentiam existi-
 mamus. Nam militi, si adversus
 hostem ferocius sese gerat, etiam
 laudi datur, cum sit historico tur-
 pissimum, non dicam adversario
 maledicere, sed paulo scribere cupi-
 dius. Maximè quidem vellem, ut
 mea qui legunt, animo legerent eo-
 dem quo ego scripsi, neque in scri-

ptorem culpam conferrent, quam ipsi sustinent. Etenim dum nimis favent, nimis invident, mentiri me, ac maledicere dictitant, non quòd ita sit, sed quòd ad libidinem non scripserim ipsorum, eorumque aut hostes laudaverim, aut amicos reprehenderim. *Qua* in re non illi studium, aut libertatem meam coarguunt, sed stultitiam, atque insolentiam indicant suam; Et cum iidem me cupidum, iidem liberum dicant, est certe quòd suspicer esse me in utroque moderatum. Equidem, ad libertatem quod attinet, eam neque immoderatè exercui, quod arrogantis erat hominis, neque fregi serviliter quod erat abjecti, idque unum co-

natus sum, & mihi videor perfecisse, ut omnia liberè, nihil scriberem contumeliosè in quenquam.

Quod si quis est, qui, dempta etiam contumelia, ne innocuam quidem ferat in scriptore libertatem, ne Principum videlicet fama, potentiaque ledatur, is mea quidem sententia vehementer, in eoque ipso errat, in quo causa, dignitatie Principum caveri maxime putat. Sublata enim libertate, generosa extinguuntur ingenia, atque ejusmodi extinctis ingeniis, historia aut nusquam audet emergere, aut infuscata sordibus adulationis contemnitur statim, & jacet; ipsaque propterea Principum fama, qua præclaris rerum gestarum monu-

mentis innititur, aut turpis, aut nulla omnino est. Potentia item illorum non modo non leditur libertate scribentis, sed etiam confirmatur. Nam cum propter copiam, atque affluentiam rerum omnium nonnulli Principes, humana natura vitio, nimium sibi indulgeant, multosque ob eam causam circa se habeant assentatores viles, imperitos, callidos, longe ab illis perterrita refugit veritas; cujus ignoratione imperia existunt seva, ignava, inimica virtuti, plena turpitudinis, plena calamitatis. Una est historia libere scripta, quæ repugnantem quasi veritatem in Principum conspectum audeat adducere, eosque docere, quæ sint officia diligentis,

Et moderati imperii; quibus officiis manet vis dominationis firmissima, commemoratio nominis sempiterna. Quae duo si tueri Principes volunt, ut maxime debent, excitent oportet premiis, non coercant pœnis, fama, imperiique eorum veluti custodem, historicam libertatem. Cujus quidem libertatis P. C. nihil est, de Vobis cum scribo, quod me pœniteat, nihil quod Vos pudeat. Gratissimum enim mihi, quas ostendistis in liberanda Patria vestra virtutes usurpare scribendo, cum in eo simul possim Et veritati, ut antea dixi, servire, Et pietati satisfacere erga Vos mea: Vobis porro honorificentissimum est mandari libere scriptis quae multa,

Et præclara pro ejusdem Patriæ salute, ac dignitate gessistis, ut, non solum eorum hominum, qui nunc sunt, testimonio, sed etiam eorum, qui nascentur, judicio comprobentur. Illos pudeat historia, qui bella aut iniqua susceperunt, aut turpiter administrarunt: Vobis nunquam fides, nunquam fortitudo, nunquam animus, nunquam consilium defuit, ne tum quidem cum omnia deesse videbantur. Nam cum essetis præter jus oppugnati, præterque fas deserti, a quibus minime par erat, cumque totius italici impetus belli ad mœnia vestra constitisset, ita, prementibus tot undique malis, necessitati parvистis, ut nunquam dignitatis oblivisce-

remini: cum autem res ipsa, & quasi naturæ vox populum ad arma vestrum impulisset, qui vexari, ac diripi tacitus nollet, primum quidem motum fortune subitum, ac vehementem ratione quadam gubernastis, ut neque constantia, neque Reipublica deessetis: deinde cum populi Vos salus, quæ suprema optimis Principibus lex esse debet, ad bellum traheret necessarium, id ita gessistis, ut omnis obliti periculi, unius memores libertatis videremini. Quo in bello tantum virtute, sapientiaque præstitistis, ut qui causa eratis, Marte etiam superiores essetis, fueritque consilium magis vestrum, quàm consilii laudandus eventus. Non quin fuerit ille secundissimus, sed

quia prosperi eventus plerumque fortuna, semper virtuti praeclara consilia tribuuntur. Neque verò, quicumque belli eventus futurus fuisset, non eadem semper fuisset rerum a Vobis gestarum laus, non eadem Nominis gloria GENUENSIS. Nullis enim unquam adversis virtus obruitur, quin etiam sua interdum vi erecta frangit adversa impetum sortis, eaque praestat ipsa per se incommodo accepto, quae ne ab incolumi quidem fortuna praestari posse videbantur. Id quod si unquam alias, in vestro certè bello victoriaque apparuit; quae quidem victoria non casus temeritate, sed animi, consiliique vestri magnitudine parata est. Nam ferocientem armorum insolentia plebis sa-

cem continere, eandem hostium redditu dejectam excitare, Sociis praesidium, Civibus afferre salutem, hostibus ipsis egregiam in fœdere fidem, singularem in bello constantiam ostendere, hæc tanta, ex quibus victoria illa extitit admirabilis, non profecto incerta, volubilisque fortuna munera, sed fructus fuerunt magnæ cujusdam, & corroboratæ virtutis. Quod si qui secus existimant adhuc, ii, ut non sint nimium pertinaciter GENUENSIBUS infensi, qui cum virtus emineat, atque appareat, fortunam malint admirari, e quibus maxima illæ res orta sint causis, ignorant quidem certè. Equidem ego, antequam Vos penitus nossem, & mirabilia quadam de

rebus vestris nunciarentur, non tam primum (liberè ut, quod sentio, dicam) sapientiam sum vestram, quàm felicitatem admiratus, adeoque erant ardua, incredibilia, quæ tentata a Vobis, gestaque dicebantur, ut exitum illum formidolosi belli optandum potius, quàm sperandum fuisse judicarem. Postea verò quàm vestram Urbem ingressus, vestrorum Hominum mores, institutaque perspexi, sermones audiui prudentes, graves, authoritatem Senatus, Populi obsequium, nihil arrogans in Nobilitate, nihil in Plebe contumax, atque omnia plena justitia, mansuetudinis, diligentia, equitatis, concordia, fortitudinis cognovi, tum autem non tam ego Vos feli-

ces, quàm fortes, & sapientes putavi, atque existimavi magis esse Vobis gaudendum quòd illa acciderint, quàm mirandum ceteris quòd ita acciderint. Debebat enim in magno etiam fortune incur-su stare Respublica tantis fulta virtutibus, neque ullum ei a naufragio periculum esse poterat, cum tales ad gubernacula Viri tanto consilio, & magnanimitate præditi sederent. Atque animi magnitudo, difficillimo belli tempore, ita perspecta est, ut obscura esse non possit: consilium verò eò magis laudandum, quòd difficilius est cavere omnia, & nihil timere. Sunt enim qui timiditati, atque ignavia sua moderationis & prudentiæ nomen inane prætendant

Verum nihil est, quod vehementius Principibus obsit, quàm posse impunè contemni, nihil quod in his contemnatur impuniùs, quam ignavia ipsa, quæ nervos elidit virtutis, pacis, bellique artes extinguuit subitam interdum perniciem, certam semper infert infamiam. Quis enim eos Principes aut omninò liberos ducat, qui otium ita sunt amplexi, ut omnia perferant turpissimæ quietis causa? Sed ferant hi debitam hanc inertiae suæ pœnam, ut prætereantur in historia, qui nihil historia dignum gesserint. Vos autem P. C. dignissimi sanè estis, quorum sit in literis nomen illustre atque magnum, cum non solum ad tempus maximam Reipublicæ vestræ utilitatem attuleritis, sed etiam

*ad exemplum, ut quicumque post-
hac Vobis nocere voluerit, nullam
esse intelligat apud non timentes
minantis auctoritatem neque facile
nocere iis existimet, hoc animo quos
esse vidit, ut nullam neque fa-
ciant, neque patiantur injuriam.
Scribatur igitur tantarum rerum
historia; maneat fama defensæ, ma-
neat exemplum Patriæ defendendæ:
neque erit, opinor, quisquam tan-
ta aut inscitia, aut invidia depra-
vatus, ut, hunc tertium de Bello
Italico Librum quod Vobis quasi
consecraverim, quodque ejus libri
a principio res Vestras dilauda-
verim, fidem idcirco, vel pruden-
tiam desideret meam. Nam librum
cui potius donarem, quàm Vobis,
qui libro ipsi materiem dedistis*

uberem , atque excellentem ? res autem quanta illa fuerint , ipsa declarabit luculentius historia ; in historia denique earum conscribenda vestrorum ego Civium P. C. , Sociorum , etiam hostium conscientiam testor , omnia me veritati , nihil gratia dedisse .

CASTRUCCII BONAMICI
COMMENTARIORUM
D E
BELLO ITALICO
LIBER TERTIUS.

IMPERATORE in Germaniâ creato Francisco Lotharingio conjuge, & Borusco bello ingenti Silesiæ totius jacturâ composito, alios in Italiam duces immittebat Theresia Austriaca, alios exercitus; neque tot fatigata, deterritave adversis multò alacrior

A

crior

2 DE BELLO ITALICO,
rior ad Italicum bellum duabus magnis, gravibusque domi curis liberata confurgere videbatur. Quibus recreatus nunciis Lictestenius intra Novariæ Sessitisque annis præsidia, quò Borboniorum impetus declinans confugerat, tenere se jam non poterat, & reliquias, quas habebat exercitus copiis, adaugere, quæ totos ex Germania dies confluere Mantuam dicebantur, iisque Mediolanensem recipere provinciam meditabatur. Sardinia item Rex minus esse animo sollicito cœperat, adventantibus Germanorum auxiliis. Itaque, renovato bello, Camposianum statim colloquium diremere, pacisque causâ venientem ad se ex Galliâ Comitem Malibojum suis excedere finibus jusserat, nequam daret Austriacis immutatæ voluntatis suspicionem. Quanquàm non defuerint, qui collo-

colloquium omne temporis causâ, non dissentientibus Britannis, quibus unis Sardiniae Rex confidere videbatur, institutum, neque verisimile dicerent esse, ut iis Sardiniae Rex conditionibus stare voluerit, quæ, dimisso Oneliensi tractu, & Philippi in Italiâ regno constituto, præcipuum illud suum terrâ, marique amplificandi imperii consilium si non frangerent, retardarent quidem certè. Sed sive ex animo factum, sive simulatè illud fuerit (in animis enim hominum, maximèque regum multæ sunt latebræ; multi recessus) ad ejus certè colloquii, pacisque mentionem ita Galli obtorpuerant, ut indormire bello, atque hosti viderentur. Ille autem nunquam non vigilans, & temporibus imminens Hastam subitò Pompejam, uti superiore libro demonstravimus,

4 DE BELLO ITALICO,
cœperat, alienâque lætus discordiâ,
quæ natuæ dissimilitudine, & tacitis
alta suspicionibus inter Hispanos, Gal-
losque serpebat in dies latiùs, non
accepta solùm incommoda sarcire, sed
celeriter majoribus utilitatibus sanare
sperabat.

At Borbonii teçtè primum inter
se, deinde apertè, graviterque disside-
re cœperant. Erant Hispani, repu-
gnantibus vehementissimè Gallis, Me-
diolanum profecti, & contrà quàm
erat in concilio de communi senten-
tiâ constitutum, Mediolanensis arcis
oppugnationem urgebant: quæ res,
& offensionem illis non mediocrem
ad socios afferebat, intempestivam de-
regendo cupiditatem, & nimium di-
strahendo vires, infirmiores reddebat
ad resistendum hostibus. Sed nihil
commovebantur Hispani. Omnia om-
nibus

LIBER TERTIUS. 5

nibus viis ad oppugnandam arcem necessaria Mediolanum conferebantur: jamque, aggere jacto, collocabantur tormenta; neque ininus interea duces, præfectique copiarum intrà tecta Urbis recepti scenis, ludisque oblectabantur, prorsus ut videre esset, & belli apparatu, & otii deliciis eandem fremere Urbem, ac lascivire. Postea verò quàm Camposiani colloquii certus increbuit rumor, Gallicarumque ad Hastam Pompejam cohortium deditio non sinè obscuro quodam consilio, & quasi prævaricatione, facta esse dicebatur, tum autem prodi se a Gallis, & circumveniri Hispani existimantes Alexandrinæ arcis obsidionem repentè dimiserant; veritique uno tempore & sociorum, uti quidè ipsi videbatur, infidelitatem, & hostium adventum a Mediolanensis
item

item arcis oppugnatione tormenta deducta omnia, in navesque subitò undique contractas imposita secundo flumine, cæteraque terrestri itinere impedimenta Ticinum summisserant, eòque Philippus ipse, & Dux Mutinensium, Gagiisque proficisci quamprimum cogitabant, in hisque omnibus rebus consilia, copiasque a Gallis sejungere velle videbantur. Atque hi deferri se ab Hispanis cum viderent, ne superfluentibus Austriacorum copiis soli objicerentur, neu Genuâ, Galliâque Narbonensi intercluderentur, omni circa Tanarum, Padum, Bormiamque amnes relictâ regione, Novas sese versùs raptim receperant.

In Hispaniâ autem propter invidiam Camposiani colloquii malè Galli audiebant, adeout Rex ipse subitâ incitatus irâ, & Reginae uxoris admonitu,

nitū, non satis animadvertens quantam rem, quamque alieno tempore moveret, a Gallis discedere sociis tam ambiguis, novasque experiri amicitias constitueret, eaque de causâ Hyeronimum Grimaldum Genuensem in excogitandis, gerendisque rebus prudentem hominem, atque alacrem in Germaniam cum mandatis mitteret, quæ Regi maximè Sardiniae officere, atque obstare dicebantur. Erat Grimaldus, Aranquesiano confecto fœdere, legatione functus Reipublicæ suæ, cui cum inservire se posse existimaret, si quæ Viennæ agenda erant, quæque ad Italiam, atque ad Rempublicam adeò pertinere videbantur per se potius, quàm per alios agerentur, susceptâ legatione, statim, ut erat iussus, profectus est. Sed ea quoque legatio nimio ambitionis studio suscepta,

pta, ut multa alia Hispanorum, frustra fuit. Nam neque liberum erat Reginae Ungariae cum Hispanis adversus Sardiniae Regem consentire, inscientibus Britannis quos tamen Sardiniae Regis commodis acerrimos videbat esse fautores; neque facile Hispaniae Regi initam cum Gallis societatem, multisque necessitudinis, atque utilitatis nominibus coagmentatam subito dissolvere. Illa etiam Reginae Ungariae infederat suspicio, simulatâ legatione, hæc ab Hispanis mandata interponi, quo aut suos ad Italicum bellum impetus remorarentur, aut Gallorum animum Camposiano colloquio sopitum, alterius æmulatione colloquii repungerent, atque excitarent.

Genuenses porrò, cum nova quadam in Italiâ misceri, & concitari
mala

LIBER TERTIUS. 9

mala viderent, diesque advenisset, quo die Principem Civitatis (Ducem appellant) fieri ab ipsis in biennium per leges oportet, Franciscum Brignolium-Salium, quem missum fuisse ad exercitum summo cum imperio demonstratum est, Ducem crearunt, perspectæ domi, forisque virtutis hominem, ut, si qua esset formidolosi temporis tempestas oblata, haberet in singulari viro magnum Respublica præsidium. Ita igitur omnia sunt subito mutata, ut trepidare, ac fugere Borbonii inciperent, qui vincebant; in spem autem victoriæ venire audent Austriaci, qui fugâ sese hæctenus, & præsidiorum latebris occultaverant. Maximis enim coactis copiis alacres, ac fiduciæ pleni alterâ ex parte Liëtstenius Viglebanensem agrum parato, atque instructo exercitu tenebat:

B

bat:

bat: alterâ Berenclavius, domitis ille Boiis, direptisque nobilis dux cum x. hominum millibus, quos jam flumen Adduam transduxerat, expugnato in itinere Codoneo, quo in loco præsidium Hispani habebant; & Lovestenius Laude occupatâ Pompejâ, fusisque aliquot, & fugaris ad Melignanum Hispanis, instabat: tum Brounius, & Pallavicinus Mantuâ profecti in Parmensem agrum irrumpere conabantur, partemque hispaniensis exercitus, cui Castellarensis præerat, a reliquis copiis interclusam distinebant. Quibus rebus perturbatus Philippus tres modò menses ex mediolanensi regno lætatus maturavit Mediolano discedere, Ticinumque contendit, cum levis armaturæ equites nonnulli Austriaci, Lambro amne superato, extremum ejus agmen malè habebat.

haberent, & carperent. Sed Ticinum cum esset ventum, castra Gagius apud Chartusianos habere eo consilio instituit, ut ad Padum, Placentiamque oppidum aditum haberet expeditum, utque simul Fulvii Forum respiceret, cui Sardiniae Rex expugnato Cafali, propius jam imminebat.

Magnopere etiam hortari per literas, nunciosque, & suadere Castellarensi non desistebat, denique imperabat, ad se quamprimum ut veniret, ne hostes, quorum in dies copiae augebantur, illius iter impedire, seque ab eo excludere possent: idque valde ad communem salutem pertinere arbitrabatur, cum, distractis viribus, neque Castellarensis satis firmus esset adversus hostes, neque partem exercitus validam negligere ipse posset. At Castellarensis aut suam nimium vir-

12 DE BELLO ITALICO,
tute ferox, aut eâ fortassis gratiâ fretus, quâ plurimum apud Reginam Hispaniæ valere dicebatur, vehementer Gagium contemnebat, & parere homini recusabat, omniaque ejus consilia criminabatur, remorabatur; id quod erat bello, summæque rerum adversarium maximè. Itaque a Gagio apertè dissentiens a Parmensi, & Guardistalensi agro non discedere perseveravit.

Brounius intercludi Castellarensem a reliquo Hispanorum exercitu posse sperans, Nadaſtium mittit, qui in sinistrâ Padi ripâ oberrans nullo certo itinere ludificet hostem, pontemque ad Casale majus simul et efficere. Quæ dum Nadaſtius exequi parat, Hispanorum stationes, ut omni destrâ fluminis parte erant dispositæ inopinantes ab Austriacis nonnullis levis armaturæ, qui Padum silentio raptibus.

tibus transgressi in eas impetum improvisò fecerant, opprimuntur. Brounius interim ad Burgumfortem effecto celeriter ponte, suisque transductis copiis Luceriam occupat; tum inde Lucetius, & Novatus Austriaci exercitus decuriones Rhegiolo, Nadaastius autem Valterio potiuntur: quibus occupatis locis Guardistallum, quod erat medium, circumvallare Austriaci, atque oppugnare, allatis tormentis, instituunt.

At Coraphæus præfectus castrorum Regis Neapolis, qui, ut antea diximus, oppido præerat, conatus est, eruptione factâ, oppidum defendere, eique ad auxilium ferendum Castellarensis advolarat cum omnibus copiis. Sed Nadaastius uno fere tempore, & compulso in oppidum Coraphæo, & primo Castellarensis agmine ad Crustulum.

stulum annem fugato, illum quidem, desperatis auxiliis, in deditionem venire, hunc, amisso Guardistallo, sese Parmam festinanter recipere coegit.

Quibus rebus Gagio nunciatis, omnibus consiliis antevertendum existimavit, ut Castellarensi subveniret, ne tanta exercitus pars tam longè abstracta in potestatem hostium veniret. Itaque Ticino cum omni statim exercitu profectus Placentiam venit, magnisque itineribus progressus, subsistere ad Florentiolam cogitur, propterea quòd assiduis aucta tempestatibus Trebia pontes interruperat, partemque exercitus intercluserat: cujus moræ beneficio usi Lictestenius, & Berenclavius suos & ipsi exercitus educunt, properantque Gagium præoccupare, si esset in perficiendis pontibus periclitandum, ut priusquam ille Tarum annem

annem transiret, ipsi Brounio adjungerentur. Quo facto, & Pallavicino, qui Castellarenses observaret, cum iii. equitum, peditumque millibus, & Pyrochitrophorûm centuriis sex ad Parmam relicto, copias ad Tarum omnes contrahunt.

Gagius relictis pontibus, expeditoque itinere ad vicum pervenit, qui Sanguinaria dicitur; ibique non longe a Taro castra facit, loco non satis quidem idoneo ad commeatus parandos, sed temporis brevitatis, & rei cogebat necessitas. Postero die cum paucis equitibus ad exploranda loca profectus adversam fluminis ripam obtineri ab hostibus conspicatur: numero esse armatorum ad xxx. millia; Tarum autem nivibus solutis, & continentibus adeo pluviis crevisse, ut propter aquæ vim, rapiditatemque
annis

annis omnino perficiendi pontis facultatem non daret. Itaque necessario iter suppressit, eratque uterque utriusque exercitus in conspectu, neque alter alteri nocere poterat, prohibente flumine: & crebris Gagii literis Castellarensis incitabatur, quoniam primo præcepta, monitaque sua sprevisset, ut, cognito saltem periculo, Parmam relinqueret. Enimvero ille relicturum se negare, neque ullo pacto commissurum, ut Hispaniæ Reginæ urbs clarissima hostibus indefensa prodatur; in eoque perseverabat. Sed pertinaciam ejus fregit tandem Philippus literis severius scriptis, quibus placere sibi demonstrabat, ut, nullâ interpositâ morâ, quamprimum Parmâ excederet.

Quibus acceptis literis Castellarensis, ad speciem præsidii cum paucis

cis militibus Carolo Lanfranchio Pro-
trib. mil. relicto, in noctem ipse con-
jectus cum reliquis copiis omnibus ce-
lenter e conspectu urbis Parmæ si-
lento discessit. Profectionem ejus pri-
mò non senserant hostes, postea co-
gnitâ re, equites peditesque miserant
levis armaturæ, qui consequerentur,
& deprehensum in itinere opprime-
rent. Turrim vix dum ille Mula-
ëtianam attigerat, cum repentè cir-
cumfunduntur undique hostes: om-
nes obsidentur viæ. Loca sube-
rant aspera, saltuosa, omniaque erant
nive, gelluque oppleta; cœlum co-
ortis tempestatibus fœdum, nullum au-
xilium, ne spes quidem; fames urge-
bat. Tantis objectis difficultatibus
non defecit animo Castellarensis, sed
virtute, ac perseverantiâ militum suo-
rum summotis hostibus, factoque per
C Apua-

18 DE BELLO ITALICO,

Apuanos montes itinere difficillimo, Spediam octavo tandem die venit, magnâ & jacturâ suorum, & admiratione hostium, qui ex tantis emerfisse illum angustiis, persuadere sibi compertâ vix re poterant.

Gagius, postquam conjunctas, hostium copias, egressumque Parmâ Castellarenses cognovit, a Sanguinariâ discedit, Placentiamque eodem, quo venerat, itinere exercitum reducit, castraque ad oppidum habere, & communire, pontemque in Pado facere instituit.

Captâ hostes Parmâ, neque Castellarensis iter impedire nostrorum virtute repulsi, neque regredientem insequi Gagium tempestatum, & fluminis magnitudine detenti potuerunt. Itaque necessario morabantur. Tandem, transducto Tarum exercitu, ad
hostem.

hostem proficisci constituunt, siue illum in muniendis castris occupatum, & nondum Castellarensis adventu confirmatum adoriri, siue obsidione premere possint. Namque illi horum alterutrum spectare maximè videbantur. Sed quominus adorirentur, assidui prohibuerant imbres, Gagique effecerat solertia, qui, & pontes interruperat omnes, &, expugnando Codoneum, illos diutius etiam impeditos tenuerat. Pignatellius enim legatus de exercitu hispaniensi cum parte copiarum missus ad occupandum Codoneum, cum ad Lambri, & Padi confluentem pervenisset, primùm quidem pedites, equitesque nonnullos Austriacos, qui ibi erant in statione, in fugam dedit, in ipsum deinde Codoneum vicum, quò sese receperant fugientes, impetum celerrimè progressus

sus fecit. Resisteabant acerrimè hostes, domiciliisque occupatis repellere nostros confidebant. Sed cum nostri audacter succederent, allatisque securibus portas perfringerent, domosque ferreis palis subruerent, loco cesserunt, defensorumque pars in ipso certamine interfecta, fugataque, pars, Codoneo capto, capta est, in hisque Grossius fuit dux eorum. Quo factò Pignatellius sese ad Gadium in castra recepit.

Nostris ad Placentiam castris communitis, perfectoque in Pado ponte, relinquebatur Austriacis nihil, nisi ut obsidione Gadium premerent. Idque accidit.

Oppugnabatur interim Forum Fulvii a Durlacensi Principe, eodemque Trib. mil. Regis Sardiniae, & defendebatur egregiè ab Ascoisquo
Hispa-

Hispaniensis exercitus Decurione, qui Philippi jussu oppido præerat, præsidiumque ibi Hispanorum habebat, & Helvetiorum de exercitu Neapolitano. At Malibojus multum ad bellirationem interesse existimans, prohibere, ne in tantâ rerum perturbatione oppido potirentur hostes, firmo, atque opportuno, simul distineri profectione suâ hostium copias posse sperans, cum omni exercitu suo, quem etiam cohortibus Hispanis ii. Dertonâ deductis, & Genuensibus vi. adauxerat, relictis Novis, superatoque flumine Bormiâ, fugatâque ad Castrum Bajanum Subalpinorum legione ad Forosulviensem oppugnationem disturbendam omni celeritate, & studio incitatus ferebatur. Sed accidit perincommodè, quod tantam Maliboji diligentiam, Præfectique constantiam

com-

22 DE BELLO ITALICO,
commota elusit ab Helvetiis seditiō
magno rei militaris flagitio, qui sive
spe sollicitati, sive metu perterriti, se-
cessione factâ, sese, quodque ipso-
rum erat custodiæ attributum, pro-
pugnaculum hosti dediderunt, eodem-
que, tanto illato incommodo, uti ar-
cem traderet, hominem strenuum,
& paratum defendere se Præfectum
ipsum compulerunt. Quâ re nunciatâ,
Malibojus pedem retulit, conceptam-
que ex tam inopinatâ deditione iram
in Statellates effudit, quorum ex iti-
nere Castellum expugnatum dirruit,
atque in miseros Irienses, quos gran-
dem sibi, præsentemque numerare pe-
cuniam præteriens iussit.

Jam Castellarensis a Spediâ pro-
fectus, & Genuensium diligentiam,
commeatuque adjutus in Gagii castra
pervenerat, & summissus a Malibojō
cum

cum xii. Gallorum, Hispanorum, & Genuensium cohortibus Mirapicensis adventabat, auctisque copiis repugnabat audacter Gagus, & cum equitibus, quorum magnum, & delectum habebat numerum, magis liberè vagabatur, agrosque trans Padum integros habebat ad copiam commeatus, prædamque tollendam. Austriaci, præsidii nostrorum Uxolengo, & Montecclaro rejectis, Ripaltam aggrediuntur. Ripalta vicus est a Placentia longè millia passuum octo in ripa positus Trebiæ, arce munitus, atque apud Gallos Cisalpinos Landorum dominatu, & Ascanii Sfortiæ Cardinalis fugâ, & deditione insignis. Castellum ibi est aquæ fluminis Trebiæ, quæ depressis derivata fossis Placentiam usque deducitur, eratque magno Hispanis usui. Eò majore tormentorum,
& mi-

24 DE BELLO ITALICÒ;

& militum vi arcem hostes aggrediuntur, duce Berenclavio. Præsidarii milites omninò a tormentis imparati, quòd non tantæ esse arcem opportunitatis crediderant, ut defendi tormentis oporteret, cum ad horas octo fortissimè pugnassent, crebris tandem confecti vulneribus sese, atque arcem dedere coguntur. Illam statim Austriaci, deditione factà, diripiunt.

Omnibus ad Trebiam captis locis, quæ dare aliquam Hispanis com-
meatus facultatem videbantur, & Lazariano occupato communitoque (suburbanum quod erat Alberonii Cardinalis, hominis utrâque fortunâ notissimi, atque abest a Placentiâ mille circiter passus) premere acriùs Liëstenius Gagium a fronte, atque a tergo, ejusque castra, collocatis tormentis, ollisque jactis incendiariis, ipsamque

ſamque divexare Placentiam conatur. Gagius, quò arctius a fronte, atque a tergo premebatur, eò latius in Tranſpadanam regionem pabulatum equites mittebat, per quos comneatum omnem diligenter conquiſitum comportabat. Multum etiam ut eſſet frumenti, pabulique proviſum, & convectum curaverat, multarumque rerum facultates munitiſſimus ad Padum pons præbebat, quem cum interrumpere illi ſæpe tentaffent, nunquam potuerant. Quanquam etiam contignationem ejus Padus interdum concuteret nimiis intumeſcens tempeſtatibus. Tanta erat operis firmitas. Adactis præterea ex oppidi muro telis, & protegatur pons, & ipſi vexabantur hoſtes, qui totis diebus munitiones proferre, caſtraque caſtris convertere cogebantur. Ita alter alterum obſervabat,

D

bat,

bat, magnâque vi in occupandis locis, præfidiisque uterque utebatur: Lictestenius, ut quàm angustissimè Gagium contineret; Gagius, ut Lictestenium eluderet, & quàm posset latissimè pabularetur. Crebræque ob eam causam velitationes fiebant; id quod etiam necesse erat accidere in tantâ exercituum propinquitate, atque animorum contentione.

Valebat Gagius equitatu, loco præstabat, defendebatur item pontis, atque oppidi munitione, adeout neque ad deditionem inopiâ, neque ad prælium oppugnatione cogi videretur posse. Frequenter etiam ex perfugis audiebat valetudine uti hostes non bonâ, propterea quòd in locis gravibus, atque apertis calorum intoleranda vis, & restagnantium æstus aquarum corpora moverant eorum, Castrensesque mor-

morbos vulgaverant ; a quibus quidem afficiebantur nostri minus , utpotè quos recta urbis atque umbræ recreabant ; his rebus adductus Gagiùs bellum ducere parabat . Intelligebat enim maximos Austriacorum conatus ad nihilum recasuros , extracto in hyemem bello , viribusque eorum levibus præliis , morbis , eâdemque attritis inopiâ , quâ nostrum delere exercitum ipsi sibi persuaferant . Verùm erant in ipsis Hispanorum castris , qui jam famem , cæterasque obsidionis acerbitates miserabiliter jactarent , Gaggiique consilium carperent , patientiam ejus obsessionem appellando . Ille autem in suâ permanebat sententiâ , deque totius belli ratione dederat ad Philippum Regem literas uberes , ac diligentes .

At Philippus Rex per Hieronymum Grimaldum de compositione
D 2 agere,

agere, instareque de conditionibus cum Reginâ Ungariæ non desistebat; quam minus, quam vellet, postulatis auscultare suis cum intelligeret, dissuadentibus apertè Hispanorum societatem Britannis, eique se de Camposiano colloquio purgante per exquisitissimas literas Rege Sardiniae, statuit ipse summam rerum prælio committere, sperans (proinde quasi in Regum potestate eventus essent armorum) insigni aliquâ victoriâ, aut Reginam Ungariæ ad interpositas condiciones compelli, aut dubios Gallorum animos confirmari posse. Instabat præterea uxor Regina Gallis infensa, quos suis adversari consiliis arbitrabatur, atque aliquid prius agere cupiebat, quàm, languescente irâ, & veteri, insitâque emergente in Gallos benevolentia, Philippi Regis animus
 laba-

labaret, Noalliensis etiam Gallicæ militiæ Magistri officiis impulsus. Namque hunc propter flagrantissimam apud eundem Philippum gratiam Rex Galliæ judicaverat idoneum, quem cum mandatis de Camposiano colloquio in Hispaniam mitteret. Recenti igitur adhuc illius invidiâ colloquii, & stimulante uxore, commotus Hispaniæ Rex scribit Gagio, Austriacos ut quamprimum sine ullâ dubitatione adoriantur. Ita, neglectis imperatorum consiliis, absentium plerumque regum nutu bella administrantur.

Gagius, quoniam Regi parendum erat, & quâcumque ratione pugnandum, Philippi Regis de prælio mandata ad Philippum F. attulit. Philippus, quò firmior prodiret in aciem, omnibus ferè, quæ circum ea loca habebat, deductis præsidiis, etiam,
atque

atque etiam per literas suâ manu scriptas evocato Malibojo, qui prælio repugnabat maximè; cum esset, convocato concilio, conficiendi negotii dies, & ratio constituta; eos, qui aderant, hortatus est, quoniam fieret dimicandi potestas, ne usu, manuque suam, Philippique patris expectationem fallerent: Philippum certè Regem eorum virtuti tantum tribuisse dicebat, ut, cum ad opprimendos hostes temporis forsitan opportunitatem expectare potuerit, virtuti maluerit eorum, quàm temporis beneficio confidere. Hæc cum facta essent in concilio ad suam quisque exercitus partem instruendam, curandamque discesserunt.

Quo die pugnatum est, dies fuit ad xvi. kal. Quint. Ratio autem, ordoque agminis erat ejusmodi,
ut

ut Galli, qui extra Antonianam Placentiæ portam castra fecerant, in tres distributi partes dextrum nostrorum cornu obtinerent, iidemque in sinistrum Austriacorum invaderent: subsidio iis adjungeretur Aramburus legatus cum xvi. Hispanorum cohortibus: ix. item Hispanorum cohortes mediam tenerent aciem: in sinistro autem cornu reliquæ Hispanorum, Neapolitanorum, & Genuensium cohortes in tres pariter divisæ partes collocarentur. Omnes uno undique tempore, signo dato, concurrerent. Ex oppidi mœnibus, iisque munitionibus, quæ propter viam, quâ ad Lazarianum itur, productæ erant ab nostris, tormenta interim ne cessarent: quæ res, & nostros protegeret in prælium proficiscentes, & prodeuntes deterreret hostes,

stes, eorumque munitiones, & castra vexaret. Equitatus, quòd ejus inutilis opera propter intercisos fossis campos non satis tamen prudenter videbatur, ab universâ acie seclusus, atque ad omnem rei eventum paratus consisteret, eique Viævillæus, de exercitu neap. legatus præesset. Ubî ea dies venit, ad eum modum, quem diximus, copias Borbonii suas instruunt, sub occasumque solis Austriacorum appropinquare castris incipiunt. Erant Austriacorum castra tormentis, propugnaculis, altissimisque inductis aquis, fossisque munitissima, &, quòd per exploratores perfugasque cognoverant, resque ipsa ostendebat, suorum oppugnationem castrorum a Borboniis parari, suas item ipsi copias contraxerant, magnasque munitiones addiderant, ipseque Liçtestenius, quem in-

incommoda valetudo multos jam dies longè a castris tenebat, rei magnitudine commotus in castra venerat, ut prælio interesset. Castellâ, quæ erant ab illis posita locis opportunis, nostri, multis utrinque vulneratis, atque interfectis, expugnant, in iisque expugnandis nocturnum omne tempus consumitur. Primâ luce in ipsas irrumpunt munitiones, exuperatisque aggeribus ad fossas perveniunt, quarum tametsi quanta esset altitudo nostri nondum duces perspexerant, & ne sarmenta quidem, quibus eæ explerentur, comportari per equites jufferant, tamen earum difficilis, impeditusque transitus ardentis studio pugnandi milites, præsertim Gallos, adeò non tenuit, ut sese in eas audacissimè dmitterent, ibique pars magna militum aut confossa telis, quæ cre-

E

ber-

berrima accidebant: ex tormentis ad summa fossarum labra constitutis, aut inductis hausta aquis interiit. Sed nihil eâ re nostri commoti per coacervata suorum corpora transgressi in superioribus locis consistunt: jamque Aramburus hostium munitione potitus viginti in eâ, & sex collocata tormenta occupaverat: qui quidem, si in ipso statim negotio consilium capiens erepta hostibus tormenta in ipsorum perniciem hostium vertisset, iisque perturbatis, spatium nostris dedisset confirmandi sese, accersendique equitatus, qui auxilio laborantibus accurreret, maximum certè ad victoriam momentum attulisset; neque ipse forsitan multis postea vulneribus confectus in potestatem Austriacorum venisset. Eodem tempore, &, quæ in mediâ erant acie, Hispanorum cohort-

LIBER TERTIUS. 39

hortes Castellum quoddam hostium egregiè munitum , atque defensum , quanquam sæpius repulsi , tamen ad extremum , redintegratis viribus , expugnauerant ; & eodem impetu , eâdemque suorum atque hostium jacturâ , neque minus exploratâ victoriæ spe a sinistro cornu Gagius irruperat , neque multum aberat , quin totis Austriaci castris expellerentur : cum cl. Eugenianæ alæ dracones opportunissimè summissi tantâ vi in Gallos irruerunt , ut , qui incredibilem a principio virtutem præstiterant , improvise eorum incursum adeo exterrerentur , ut omnes protinus , turbatis ordinibus , & equitatus subsidium nequicquam implorantes terga verterent , præoccupatisque animis vano quodam terrore , non ducum cohortationes , non preces exaudirent : ipseque Malibojus , dum,

E 2 equo

36 DE BELLO ITALICO,
equo dimisso, fugientes increpat, &
gladium intentans retinere conatur,
reliquorum fugâ, & tumultu abre-
ptus pedem referre cogeretur. Quo fe-
roces successu Austriaci milites, equi-
tesque non negligendam sibi occasio-
nem existimaverunt, & profligatis Gal-
lis, confertissimo omnes agmine in
Hispanos impetum fecerunt. At Ga-
gius ubi fugere Gallos, trepidare suos,
seque urgeri a fronte, nudari a de-
extrâ vidit, & Belgarum, atque Hispano-
rum Prætorianorum cohortes, qui-
bus maximè confidebat, omnibus fe-
rè ducibus aut vulneratis, aut occisis
sustinere se diutius non posse, veri-
tus, ne omnis circumventus deleteretur
exercitus, sensim cedendo furorem re-
pressit Austriacorum, seseque ad oppi-
dum fatis, ut in trepidâ re, quietè re-
cepit. Biduo post cum nominatim ratio
tio

tio confecta esset, qui numerus ex nostris fuisset eorum, qui capti ab hostibus, & vulnerati essent, & item, qui in acie cecidissent; captorum summa reperta est idccccxv., vulneratorum iv. millia & cccclx., occisorum iii. millia & ccxx.: quo in numero ex Gallis comes Brostellius præfectus Fabrûm, Equesque Tessæus, ex Hispanis Duccæsius, & Romerius legati fuerunt, fortissimi viri. Virtius Helvetius de Neap. exercitu castrorum præfectus contrucidato corpore captus est. Atque hoc prælio satis constat excellentissimam virtutem militum fuisse, insigni autem primorum ducum imperitiâ accidisse, ut, secluso equitatu, quod unum est in præliis maximè necessarium, latera nudarentur, & sine subsidio esset, quod summum est, ignoratâque fossarum alti-

38 DE BELLO ITALICO,
altitudine, maximum ex loci iniquitate detrimentum caperetur, fugaque propterea, & cædes militum, & totius rei perturbatio fieret.

Hâc victoriâ sublatis Austriaci tametsi ad iii. millia ceciderant, multò tamen erant alacriores ad continendos hostes, quos magno cum detrimento repulerant, omnibusque modis huic maximè rei studebant, ut pabulatione, commeatuque prohiberentur. Nostris autem præter Cremensem, & Laudensem agrum, non regio, adiuturæ erat ullus reliquus ad copiam rerum necessariarum. Quibus ne intercluderentur, implicatique hærerent, Malibojus, Gagijsque paucis a Placentino prælio diebus, Castellarensi cum circiter iv. hominum millibus Placentiæ relicto, ut oppidum, eoque belli collatum apparatus, qui erat

erat maximus, tueretur, copias ipsi suas Padum transjecerant, intraque Lambrum, Adduamque amnes, munitis fluminum ripis, constituerant, ad Codoneumque Philippus progressus suum ibi prætorium constituerat.

Sardinia: Rex, post imperatas Novensibus pecunias, longo erat intervallo Malibojum insecutus, atque in magis magisque exploratam spem futurorum post Placentinum prælium ingressus, facto ad Parpanesum in Pado ponte, suoque tandem cum Germanorum copiis exercitu conjuncto, ad nostri exercitus reliquias delendas accesserat; eratque utriusque exercitus imperator appellatus summâ omnium lætitiâ, & Subalpinorum, qui ab Rege suo imperatoriam ex Vormaciensi fœdere susceptam dignitatem gratulabantur, & Germanorum, qui ejusmodi

40 DE BELLO ITALICO,
modi copiarum conjunctione Sardinienſis denique in bello animum nudari exiſtimabant.

At apud Borbonios adverſa erant, plenaque perturbationis, & mœſtitiae omnia. Infirmiſſimas virium, loci anguſtia, commeatuum inopia, magna in ducibus diſcordia, in militibus deſperatio, parum in omnibus animi, nihil conſilii: ut autem a principio belli aliud ex alio peccare non deſtiterant, ſic, pravis conſiliis ne adverſa deceſſet fortuna, aliae aliis calamitates cumulabantur. Nam tantâ ærumnarum varietate jactatis acceſſit inopinatum ſubitò malum, omniumque maximum.

Poſt Placentinam enim pugnam tertio & vigefimo die mortem repente obiit Philippus is, qui primus in Borboniam familiam Hiſpaniae regnum intulit,

tulit, & a quo nemo negaverit, aucto commercio, susceptisque bellis, fenescentem propè sub Austriacis Regibus Hispanorum industriam, atque virtutem esse commotam. Erat militarium facinorum cupidissimus rex, & grande ad bella incitamentum, accesserat uxor altera, quæ sive Parmam patriam suam servire Austriacis, sive liberos, quos ex rege susceperat, privatos vivere indignaretur, omnia certè superiore Italico bello moverat, & præsentī movebat, utque belli jure Carolum Neapolis, ac Siciliae regem tunc fecerat, ita nunc aliquod in Cisalpinâ Galliâ regnum quærere Philippo conabatur. Sed novo sub Hispaniæ Rege nova, ut plerumque fit, inibantur consilia; & quanquam vetera displicebant, nondum tamen nova coaluerant, neque dum regni

F atti-

42 DE BELLO ITALICO,
artibus, regnandique magistris assueve-
rat Philippi successor Ferdinandus, ex
priori filius uxore, eâdemque Sardinia
Regis sorore. Interea novercam Ferdi-
nandus verbis consolatur amantissimis,
datque ad Philippum fratrem literas,
quæ bonum illum animum habere ju-
berent, omniaque æquè ab se fore
parata dicerent, atque erant a Patre.
Facta hæc esse pro tempore nonnulli
interpretabantur, ne metu perterrita
mutationis noverca cum omnibus opi-
bus ex Hispaniâ sese proriperet, neve
Gallorum amicitia Frater confusus exer-
cirum, summumque in Italiâ impe-
rium arriperet. Sed in luctu acerbis-
simo neque Elysæ tantum erat consi-
lii, neque Philippo animi, ut diffi-
cillimam, gravissimamque rem aude-
rent: & tanta est in Ferdinando Re-
ge morum probitas, ut ab omni of-
ficii

ficii simulatione abhorreat, decipique ipse facilius, quàm decipere alios queat.

At Ferdinandi literæ poterant illæ quidem Philippi animum confirmare, exercitum non poterant: quem recentis prælii metu perterritum, diminutis valdè copiis, non tam inopia præsentis, quàm futuri temporis angebat timor. Jamque Austriacorum pars Lambro, pars Abduæ appropinquaverat. Botta Præfectus Fabrûm (nam Liëtestenius morbi causâ discesserat) cum xx. hominum millibus ad oppugnandam Placentiam substiterat, & Lazarianâ domo, munitionibusque disturbatis, Goranum miserat, qui cum parte equitum, peditumque levis armaturæ ab alterâ Padi parte iter faceret, repentinæque nostrorum eruptiones quàm diligentissimè observaret, ac demoraretur.

In his angustiis clamare Malibojus, deos hominesque contestans, non destiterat, iis quamprimum locis excedendum esse, & dum vires suppetere, eruptione factâ, Dertonam revertendum; quòd ibi propter loci opportunitatem neque esset commeatum impedita subvectio, neque receptus, si quid durius accideret, adempta facultas. Quæ cum ille diceret non tam inopiæ periculo commovebatur, quàm incertâ novi Regis Hispaniæ voluntate, quem fama erat ab Italico bello, & Gallicâ societate abhorrere. Quocumquè autem fortuna inclinaret, tutum sibi, suisque in Galliam receptum dari volebat. At Gargius neque adeo rem esse in angusto dicebat, ut sit sub oculis hostium eruptionis utendum consilio tam desperato, & quod semel jam nimium malè

malè cesserit; neque hostium copias esse tantas, vulgatis morbis, & recenti etiam, quod fuit necesse, acerrimoque prælio attenuatas, ut omnia longè, latèque loca insidere, & custodire possint. Non defore pabulum, non com meatum omnis generis, quæ ut angustiora fuerint, nimiam esse istam in milite molliem, non posse inopiam ferre paulisper. Postremò seu manendum sit, seu proficiscendum, nihil se videre, cur temere quicquam, aut raptim agatur: & maneri sine incommodo, & perrumpi etiam, si necesse fuerit, sine periculo posse; si modo tanta res temporis potius beneficio, quàm fortunæ temeritati committatur. Hæc consiliantibus eis, nunciatur, ab Germanis Subalpinisque cum duodequadraginta cohortibus, superato flumine Lambro, Laudem peti Pom-

46 DE BELLO ITALICO,
ti Pompejam. Tum verò Malibojus,
quid cunctaris, inquit, Gagi? an
expectas, dum, omni aditu præsepto,
omnique consumpto commætu, aut
fame intereamus, aut in contumeliam
hostibus dedamur? Commemorat dein-
de quanto sit æstimanda momento to-
tius exercitus, denique ipsius Phi-
lippi salus; cujus nullam, nisi in ce-
leritate eruptionis, positam esse spem,
dicit: premi jam undique, & penè
teneri: quid futurum autem, Laude
amissâ Pompejâ? Mirari porrò se,
tantâ esse homines pertinaciâ, facere
ut malint quod pœniteat, quàm vi-
deri minus rectè consuluisse: quis ve-
rò dubitet, quin pœnitere eos quam-
primum consilii oporteat illius, in quo
iniquiora fuerint omnia necesse est
circumvallatis, fame confectis, erum-
pere frustra, seròque tentantibus? nam,
ne

ne erumpatur, quis audeat suadere, nisi turpissimæ idem auctor deditiois? quod ad mollitiem attinet, non esse fas cum arbitrari difficultate rerum frangi, qui mortis periculo non terreatur. Verum, inquit Malibojus, in consiliis capiendis, non quid pati miles possit, sed exitus quid rei postulet, imperatori cogitandum esse arbitror, ne aut patientiâ militum abutatur, aut agendi tempora consumat. Perseveranti nihilominus in suâ sententiâ Gagio literæ ab Hispaniâ redduntur, quæ placere Ferdinando Regi nunciabant, ut Dertonam ipse cum omni exercitu adipisci properaret. Quibus ille literis coactus rem suscipit arduam, difficilem, & in quâ peragendâ, quo minus inesse consilii videbatur, hoc majore peracta animo, atque admiratione fuit. Nam cum ab hostibus pe-
nè

nè circumdatus teneretur, iisque invictis, ac repugnantibus flumen esset ipsi transeundum altissimum, latissimumque Padus, tantâ virtute, ac diligentia confecta sunt omnia, ut incolumi exercitu erumpi potuerit, nisi unius temeritate legati satis in eâ re peccatum esset. Præmissus enim erat ad Tidonium amnem Pignatellius legatus, eique mandatum erat a Gagio diligenter Austriacos ne laceggeret, & si ipse laceggeretur, sustineret, quoad essent impedimenta exercitus progressa, suumque copiarum omnes iter arripuissent. At ille ubi primum hostes conspicatur, quorum erat xii. millium numerus, cum ipse non amplius iv. hominum millia haberet, inconsulte progressus prælium temerè committit. Malibojus, qui primo præerat agmini, incredibilique celeritate, atque animi
ma-

magnitudine intra Tidonium amnem, Parpanesumque vicum pontes perfecterat, transierat Padum, Goranum submoverat, subitò ab instituto deflectere itinere, laborantique succurrere Pignatellio cogitur. Interim Castellarenfis, signo cognito profectiois, quod inter eum, & Gagium convenerat, abductisque, quæ poterat, tormentis, atque impedimentis, & tamen parte maximâ relictâ, proficiscitur Placentiâ, pontem, pontisque munitiones, ollis subjectis incendiariis disjicit, sineque ullâ offensione noctuabundus ad Gagium pervenit.

Quibus rebus Bottæ nunciatis, relicto Nadaftio, qui Placentiam reciperet, mittit primò Goranum cum Pyrochitrophorûm delectâ manu, post cum equitatu Serbellonium, postremò ipse omnem exercitum subsidio addu-

G cit.

cit. Auctis utrimque copiis atrox oritur prælium. Berenclavius effrænatae homo ferociae, & magnae habitus auctoritatis, Austriacorum dux occiditur. Vulnerantur Pallavicinus, & Brounius, præstantissimi viri. Multi ex nostris milites, multi item cadunt duces, in his de Hispaniensi exercitu Trib. mil. Julius Deodatus Lucensis summæ spei, nobilissimâque ortus familiâ adolescens. Austriacos certa jam propè victoria, & toties fugatus hostis, Borbonios posita incitat in dextris salus, salutisque spes desperatione quæsitâ. Cum insolenter irruerent hostes, impugnarent acerrimè Galli, resque esset in summum deducta discrimen; Gagius, qui mediam curabat aciem, in quâ ipse erat Philippus atque impedimenta omnia agebantur, jussis extremi agminis militibus immi-

nen-

nentem morari Sardiniae Regem , accelerat ipse , ut praelio intersit , laborantibusque subveniat . Longissimum erat agmen , magnaue impedimenta , iisque qui præerat ignorantia loci decraverat a viâ . Quæ res , retardato Gagii subsidio , majoris fuit causa cædis . Irrumpit tandem Gagus , & licet equo vulnerato dejectus , afflictusque instruere aciem , inferre signa , cohortari milites , ne labori succumbant ; meminerint denique illo die , illâ horâ aut moriendum ipsis , aut ferro iter ad salutem aperiendum esse . Hoc idem facit Malibojus . Quorum virtute restituto praelio , repulsisque hostibus , superiores discessisse nostri videbantur : ire certè , quò intenderant , perrexerunt , ad Iriamque oppidum vulneribus , & lassitudine confecti , perturbatique sese receperunt . Hostes

52 DE BELLO ITALICO ,
ab insequendo aut incredibilis audacia
nostrorum, aut suorum jactura, aut
denique prædæ tenuit cupiditas, quâ,
captâ Placentiâ, potiti erant ingenti,
& de quâ, tormentorum maximè
causâ, celeriter est inter eos orta dis-
fensio, cum suam Subalpinus prædam,
quæ suâ in urbe, suam item Germa-
nus diceret, quæ suo labore, suoque
sanguine parta esset, atque iniquum
videri vociferaretur, belli alios pericu-
lorum debere, alios velle præmiorum
esse participes.

Dum hæc in Cisalpinâ Galliâ
geruntur, Rex Sardiniaë Philippum
Marchionem Balestrinatem in provin-
ciam irrumpere Genuensium jusserat
ab eâ parte, quæ spectat in occi-
dentem solem, & quam Ligures in-
colunt Ingauni. Hâc re fieri posse
arbitrabatur, ut turbatis domi rebus,
ab

ab subministrandis foris auxiliis Genuenses retardarentur, & si Albingaunum Balestrinas, aliave ad mare loca occupasset, ut Borbonii ipsi receptu, commeatuque intercluderentur. Balestrinas acceptis cohortibus iii. legionariorum, quas ex legionibus Casalensi, & Nicænsi, & item eâ, quæ appellatur Maritima, deduxerat, multoque majore tumultuariorum militum, montanorumque peditum coactâ manu, tum etiam Cissano ex itinere castello expugnato, direptoque, atque aliquot missis, qui Castrum vetus obsiderent, ipse cum reliquis copiis Saccarellum tribus ex partibus summâ vi oppugnare instituit. Ea sunt Ligurum castella Ingaunorum. Anfrano Saulio, quem Genuenses Albingaunum, in eamque provinciam miserant cum imperio, cum
id re-

54 DE BELLO ITALICO,
id renunciatum esset, conari Balestri-
natem ea occupare castella, maturat
aliquod iis auxilium subito mittere:
imparatus ab legionariis, quàm maxi-
mum potest ex agris, vicisque tumultu-
riorum militum numerum cogit,
eosque eo statim jubet proficisci.

Erat fortè Albingauni Marchio
Beriolensis Gallici exercitus decurio
cum cohortibus duabus, iterque ad
exercitum habebat. Hominem Saulius
appellare, & multis obtestari verbis,
aliquot e suis legionariis subsidio mit-
teret: occasionis esse rem, non præ-
lii; ad quam quoniam illum fortuna
obtulisset, insultare diutius in finibus
Reipublicæ hostium colluviem ne pa-
teretur: non de Borboniis ita Ge-
nueses meritos esse, ut astantibus,
& inspectantibus ipsis, agri vastari,
castella expugnari eorum debeant. Ne-
gat

gat Beriolenſis ſui arbitrii rem eſſe aut iter intermittere, aut ſibi commiſſas diducere copias: proinde haberent ipſi per ſe Genuenſes periculi ſui rationem, ſibiſque conſulerent. Dejectus Saulius opinione Gallici auxilii, tamen animo non deficit. Evocat Aſtengium centurionem, qui non longè aberat. Aſtengius cum non amplius lxxx. militibus partim legionariis, partim Pyrochitrophoris auxilium obſeſſis ferre contendit. Occurrit illi in itinere tumultuariorum manus, eique adjungitur. Interim caſtella arctè, graviterque, unoque tempore obſidione, & oppugnationibus premuntur. Reſiſtitur acerrimè ab præſidiariis. Accelerat Aſtengius, ut laborantibus ſubveniat. Francus Protrib. mil. de exercitu Genuenſi, qui Caſtroveteri præerat, eruptione factâ, Subalpinorum compluribus.

ribus interfectis, & captis l. in arcem revertitur. Saccarellum autem cum longiorem sustinere oppugnationem non posset in potestatem hostium venit. Habet illud Balestrinas contra fidem, & deditionis conditiones prædæ loco; pecunias imperat; qui forum ibi agebat togatum hominem, & gravem vexari indignissimè patitur ab suis. Montani verò pedites Subalpini assueti latrociniis, effusi per agros omnia diripiunt, vastant. Appropinquat Astengius. Ejus cognito adventu, visisque militibus, quos se sequi jusserat, subito hostes timore commoti Castriveteris oppugnationem relinquunt, ac profugiunt. Hoc idem facere Balestrinas conatur. At, fugatis montanis, Astengius suorum magis virtute fretus, quàm memor paucitatis, proximos colles, & semitas præoccupari uni-

universas jubet, & trepidantem in arcem Saccarelli Balestrinatem compellit. Tum verò ille aquæ inopiâ confectus, frumento, commeatuque omni, & fugâ interclusus, necessariam subire deditionem cogitur. In his præliis vulnerati sunt ex Genuensibus tumultuarii milites nonnulli, & Pyrochitrophori omninò vi. desiderati. Ex Subalpinorum copiis circiter lx. cecidere: sed in deditionem venerunt milites cccc., & nobilissimus homo Balestrinas ipse, & præterea duces xx. alii minores, inque his centuriones tres.

At Genuenses, repressis jam ab alpium parte, maritimoque ad occidentem litore summotis hostibus, majore animo, studioque in reliquum bellum incumbabant, novaque Mirapicensi subsidia ad exercitum addu-

H

cen;

cenda submiserant, neque tamen non magnoperè perturbabantur, auditâ Philippi Regis morte, & cognitis iis, quæ ad Placentiam, Tidoniumque amnem erant gesta, verentes, ne tantæ aliquando calamitates ad perniciem serperent Reipublicæ.

Gagius defatigatum ex superioris prælii labore, ac cæde exercitum ad Iriam oppidum contraxerat, confirmabatque, indeque Dertonam progredi, intraque ipsius Dertonæ, Seravallis, & Gavii præsidia locare castra cogitabat, quò faciliùs, munitissimis, atque opportunissimis locis, quantavis magnas hostium copias repellere posset, intereaque ex Hispaniâ, Galliâ, Genuâque subsidia, & comventus convenirent, atque ita se reliquam belli rationem explicare posse prudenter sanè confidebat. Quæ dum
parat

parat, atque administrat; ecce tibi repentè Marchio Minensis cum duabus apparet Ferdinandi Regis epistolis, quarum alterâ jubebat Rex Gagio, exercitum, atque imperium Minensi tradere, alterâ Castellarensi denunciabat, uti confestim Italiâ excederet. Atque ita virtute, quàm felicitate major Gagus in Hispaniam rediit imperator severitate, usu, consilio cum veteribus comparandus. Erant tamen qui tardum, parcumque nimis esse dicerent: sed tarditatis culpam longissima ab Hispaniâ usque mandatorum expectatio minuebat, parsimoniam autem nulla de alieno præda etiam commendabat. Castellarensi, qui & ipse consilio bonus, manuque strenuus habebatur, contumacia obfuerat, quâ ferociùs Gagio repugnauerat, ne idem sibi adversus successorem

licere arbitraretur, & ipsius apud Elysam Reginam auctoritas, extincto Philippo Rege, criminis loco ponebatur.

Interim magna facta erat in Hispaniâ voluntatum, & studiorum commutatio. Abhorrebat Ferdinandus naturâ lenis a vehementioribus novercæ consiliis, & Camposiano irritatus colloquio Gallis diffidebat: quædam etiam Philippi patris non probabat, inveteratâ successorum libidine immutandi semper, quæ priores fecerint: & erat ipse quoque uxori obnoxius, quæ viduæ Reginæ studiis adversabatur. Quippe hærebat animo, regnante Socero, contemptus sui, multaue erumpebant jam diuturnâ dissimulatione compressa. Novorum pars Purpuratorum obsequio erga Reges assentiri præsentibus, pars odio Gallorum, & æmulatione eorum, priore qui regno floruerant, damnare præ-

præterita, rei que publicæ causâ ad privatam obrepere potentiam pro se quisque cæperant. Nam quid aliud tot sumptibus, tot exercitibus, tot com meatibus, supplementisque quæsitum, quàm vulnera, fugas, luctus, opes paucorum, egestatem omnium? satis credulitate peccatum; satis Gallis inservitum, qui quidem bellum alant ipsis opportunum, aliis perniciosum: respicerent aliquandò vastitatem Hispaniæ, quæ facta esset Italicis bellis quærendo foris regna, & dominationes: denique commodiùs multò Philippo Regis Fr., quandò armis jam non possit, pactione, aut fœdere consuli posse. Hæc jactabantur apud Regem, hæc edebantur in vulgus, hisque de causis raptim, atque turbatè educere Italiâ exercitum, relinquere socios, ad eaque conficienda, cum satis tuto.

62 DE BELLO ITALICO,
tutò committi literis non viderentur;
missus erat summo cum imperio Mar-
chio Minensis consiliorum gnarus
omnium, & mirâ homo in simulan-
dis negociis ingenii altitudine, maxi-
mèque admodum inimico in Gallos
animo.

Suscepto Minensis imperio Der-
tonam statim progreditur; ad quem
cum nonnulli de Hispaniensi exercitu
Trib. mil. gratulatum venissent, ejus-
que ductu sese meliora sperare dixis-
sent: Quid vos, inquit ille, meliora?
an quicquam hoc non exercitu, sed
exercitus nomine perfici posse spera-
tis? Instantique Malibojo, ut Derto-
næ subsisteret propter ejus loci op-
portunitatem, aliter Regi suo videri
respondit; &, signo dato profectionis,
evelli signa, & castra moveri jussit.
Fortè autem, cum iter Borbonii fa-
cerent,

cerent , acciderat , ut Marchio Novatus , qui cum x. hominum millibus primum hostium agmen ducebat , in mediam nostrorum aciem temerè illatus opprimi facili negotio posset ; utque tanto ad vincendum fortunæ beneficio uteretur , magnoperè erat Minensi auctor Malibojus . At illius mentem una occupaverat cura receptus . Itaque , spreto Maliboji consilio , ultrà Ligusticas fauces sese recipere properabat .

Interea Genuenses magnâ afficiebantur sollicitudine , ne in tanto rerum motu destituerentur ab sociis , & variantibus ab spe , metuque animis , in partem disputabant utramque . Cur enim alius subito imperator ? cur relicta Dertona ? cur non oppressus Novatus ? cur denique præceps adèò , inopinatusque Minensis
rece-

receptus, ut consimilis fugæ videatur? Movebat etiam eos auctoritas Gaglii, cujus percrebuerat sermo, quem decedens habuisse inter cœnam dicebatur apud Augustinum Grimaldum in Arenario suburbano. Cum enim illum Genuenses nonnulli, qui salutandi hominis causâ convenerant, paulò curiosius de exitu rerum percunctarentur: Me quidem, inquit Gaglius, deposito imperio, Ferdinandi Regis consilia neque scire, neque interpretari decet; sed, si Dertonam, Gaviumque nostri reliquerint, non verisimile est, velle ab iis, aut omninò posse Ligusticas fauces teneri, sed ulterius progrediantur oportet. Occurrebant illa contra: Erunt igitur fidei, & beneficiorum immemores? optimè de se meritos Genuenses deferent? Quid turpius? loci negligent opportunitatem?

tem? tantam comæatum , tantam pecuniæ vim Genuæ collectam hostibus tradent? Regem Neapolis , cui, Genuâ amissâ , submotisque Italiâ Borboniis , nulla ferè spes , Regem socium , suorumque Regum fratrem , & consanguineum deferent? non verisimile videbatur . Itaque superabat spes , fore , ut circa Serravallē , Gaviūque consisterent , & Ligusticas saltem fauces tenerent . Verū multa in hominum vitâ accidunt inopinata , & nihil est spei , perplexisque hominum consiliis credendum . Nam Borbonii , paucis ad Octavium vicum relictis centuriis ad speciem defensionis , omnem , citra Ligusticas fauces , ad Langienses exercitum contraxerunt præter utilitatem suam , atque omnium opinionem ; ipsorumque spe hostium maturior Serravallensis arcis deditio fa-

66 DE BELLO ITALICO,
æta est. Tum verò Genuenses, ad
superiorum rerum metum additâ præ-
sentium opinione, Borbonios fugere
arbitrati, mittunt ad eos Dominicum
Pallavicinum omni Italico bello lega-
tione functum apud Philippum Fer-
dinandi Regis Fr., Philippoque ipsi,
& Reipublicæ probatum, qui, si de-
sperarent, animum perterritis adderet,
si labarent, fidei desciscientes admo-
neret. Eorum consilio bellum Ge-
nuenses suscepisse: eorum causâ, sub-
missis auxiliis, patriam præsidii nu-
dassee: socios tam fideles hostibus tam
incitatis conculcandos, diripiendosque
ne relinquerent: neu nimis val-
dè perturbarentur adversis: loca, ho-
mines, commeatus superesse ad re-
pugnandum, exercitumque commo-
dè, & sine periculo habendum:
denique recordari debere, quoties ad
pau-

paucissimos redacti, redintegratis mox viribus unâ virtute, & perseverantiâ vicerint; quâ post Camposanctense prælium, quâ ad Velitras constantiâ exultantem in victoriâ hostem represserint: hostem ipsum aut inopiam non laturum in locis asperis, atque impeditis, aut fractum difficultate itinerum, & levium crebritate præliorum longius recessurum. Minensis, tametsi vera Pallavicinum loqui intelligeret, tamen ipse longè diversa animo agitabat ea spectans, quæ erant apud Regem in Hispaniâ constituta. Itaque ingenio usus suo in occultandis negociis, & fortasse ab Genuensibus metuens, ne in receptu impediretur, consilium profectionis quò diligentius obtegeret, studium manendi vehementissimè simulabat. Pallavicinum suo, sui que Regis nomine sine curâ esse

I 2

ju-

68 DE BELLO ITALICO,
jubet, de statu belli, de locorum naturâ, Ceciliensi adhibito Genuensium copiarum legato, consultat, denique benè pollicetur.

Hæc a Minensi, hæc a Muniaino, quicum summis de rebus Philippus communicabat, publicè, privatimque inculcabantur, hæc eadem iterabantur a Gallis vel ignaris, vel necessariâ ergà Hispanos obsequentiâ, conniventibus quidem certè; eratque unus omnium sermo, interclusuros suomet ipsos sanguine hostibus aditum, & pro Urbis Genuæ mœnibus tanquam pro patriâ pugnaturos. Quibus rebus confirmati Genuenses, & eo decepti, quod neque causam viderent, quare suspicarentur, neque sine causâ suspicandum putarent, defensione urbis neglectâ, ad sublevandas Borboniorum copias curam omnem, & diligenti-

ligentiam conferunt; &, cum id Minensis studiosius expeteret, quas ad Urbis præsidium cohortes reservaverant, eas etiam Savonem versus ad continendos ab eâ parte hostes, ne, ut ipse aiebat Minensis, Borbonii intercluderentur, proficisci jubent.

At Borbonii eâdem usi simulatione Marchionem Villadariensem Genuam mittunt, ut coram ipse quoque defendendæ Urbis opinionem monendo, consulendo, Feginum denique ad castra locum designando excitaret. Dum autem Genuæ, atque in castris ad Reipublicæ defensionem multa consuluntur, Respublica indefensa relinquitur.

Sextum jam Philippus progressus Varum amnem, Galliamque Narbonensem spectare videbatur. Erant omnes ad litus appulsæ actuariæ: tormenten-

70 DE BELLO ITALICO,
menta, commeatusque exercitus con-
vehebantur ad mare; imponebantur;
mare omne, litusque nautis, navibus-
que, impedimentis, atque operis stre-
pebat, discedere properantibus. Quæ
cum fierent, erat eadem in ore Gal-
lorum, atque Hispanorum de Urbis
defensione affirmatio, Pallavicinumque
Philippus, negotium ut tandem confi-
ceret, postridie redire jusserat.

Austriaci, dimisso in Cisalpinam
Galliam omni ferè equitatu, quòd
ejus in montibus inutilis opera vide-
batur, neque satis esse pabuli poterat,
& relictis, qui Dertonam, quique
Gavium obsiderent, receptâ, ut di-
ximus, in itinere Serravalle, occupa-
tisque Novis, bipartitò copias divi-
dunt. Subalpini Savonem, Finarium-
que versùs eruptionem facere conten-
dunt; Germani autem, Ligusticis pri-
mò

mò impetu faucibus potiuntur, cum, quæ præsidio ibi erat, Hispanorum manus, commisso vix dum prælio, sese ad suos magis recipere, quàm aliena tueri cogitaret.

Postridie mane Sextum Pallavinus redibat, ut, quò tantæ demum Borboniorum pollicitationes erumperent, videret. Atque ei millia passuum aliquot progressu nunciatur, paulò ante discessisse Philippum, omnes duces, omnem exercitum properare, atque esse in itinere. Itaque, infectâ re, in Urbem revertitur. Paucis post diebus, cùm jam Austriacorum adventu in maximâ Genuenses essent perturbatione, ac luctu, apparent a Muniaino literæ, quas scripsisse is dicitur Ovalii Hiberni callidissimi hominis admonitu, ut a Borboniis relictionis invidiam averteret in
cos

72 DE BELLO ITALICO,
eos ipsos, qui relinquebantur. Insimulabantur Genuenses, per inde quasi nimiam libertatis curam recipere intra Urbem auxilia noluisse, quæ maximè imploraverant, aut per quasdam condiciones placare Austriacos tentassent a quibus durissima quæque patiebantur. Muniaino ex auctoritate Senatus Pallavicinus omnium earum rerum testis, atque actor respondit; iisque cum sententiis, rebus, & temporibus adeo repugnantibus scripsisse, quæ scripserat, demonstravit, ut liquido constaret intempestivam expositulationem longè plurimum a vero abhorre. Tam autem anxia protectionis occultandæ religio eò spectasse videtur, ut impeditis circa Genuam deditione, prædæque Austriacis, quietiorem Borbonii receptum haberent.

Austriaci Genuæ appropinquabant.

bant, in Arenariumque suburbanum pervenerant, magnaue erat in Urbe perturbatio, magna concursatio sciscitantium quo loco Austriaci, quo Borbonii essent, & augebat tumultum agrestium mulierum, virorumque turba, quam, adventantibus Austriacis, repentinus in Urbem pavor compulerat. Erat hostis ad portas, nullum foris auxilium, nullum intus præsidium, non pecunia, non milites, exhausto ærario, distracto exercitu, paucis relictis cohortibus, iisque ex transfugarum genere infidelissimo suppletis. Urbana cum vocaretur ad arma plebs aut nomina non dabat, aut dilabebatur. Irritata enim Borboniorum receptu, & capta compendio, quod locandis operis, venalibusque vendendis belli tempore fecerat, detestabatur magis sociorum perfidiam,

K

quam

quàm hostium horrebat adventum, minusque servitutis quietæ opinione, quàm ancipitis belli metu perturbabatur. Apud Patres variæ erant sententiæ, & erat magis in promptu, quid sequerentur, quàm quid sequi e Republicâ foret. Mittendum tamen Elcerium castrorum Præfectum censuerant, qui Brounii eliceret animum; namque is Austriacis tunc copiis, absente Bottâ, præerat. Sed cum acerbius esset Elcerius tractatus, & negligenter auditus, missi sunt Raynerius Grimaldus, & Augustinus Laumellinus, qui, Brounio convento, ita locuti sunt: Bellum Genuenses nemini, minimèque omnium Reginæ Ungariæ intulisse, quam semper singulari observantiâ coluerint: ejus rei testimonium esse, quòd eorum Legatus nunc quoque Viennæ apud ipsam

LIBER TERTIUS : 73

fam fit, neque certè, nisi salvâ amicitia, liceret esse : ad Borboniorum societatem coactos descendisse, atque omnia priùs de compositione expertos ; arma sumpsisse defendendi sui causâ, ne sua sibi eripi si inermes sinerent, ignavissimi mortalium haberentur. Quare neque insectandos videri, qui sua defenderint, neque hostium numero habendos, qui nunquam ab amicitia discesserint. Immo verò acerbissimorum hostium, inquit Brounii : quid enim sinè vobis Borbonii potuissent ? iis vos auxilia, vos commeatus subministrastis, & sexennium ferè, frustra nitentibus vos soli, Genuenses, patefecistis aditum ad ea conanda, quæ si valuissent, Austriacum in Italiâ nomen deletum esset. Irent properè, Senatuque renunciarent, omittendum esse in præ-

76 DE BELLO ITALICO,
fentiâ amicitiae nomen, easque leges
accipiendas, quas victoris ira impo-
fuerit. Miffurum fe cum iis Comi-
tem Goranum, qui eas perferret, Se-
natuique defcripto pronunciaret.

Biduo, quo hæc gefta funt,
Novis Botta profectus ad exercitum
advolavit, ne quis deditæ Urbis glo-
riam, prædamve alius interciperet, &
improviſum accidit Austriacis incom-
modum. Nam cum in ipſo Porciferæ
amnis alveo tetendiſſent, qui latiffi-
mus eſt, & erat a diuturnâ ſerenita-
te exſiccatus, tantus repente imber
coortus eſt, ut nunquam illis locis
majores aquas fuiſſe conſtaret, & mi-
lites, tabernacula, equites, equique
rapidiffimo amne abrepti gurgitibus
haurirentur, cæque tempeſtate homi-
nes ad mille perirent.

Bottæ adventus, ut in malis,
gratus

gratus Genuensibus fuerat , propterea quòd recordatione civitatis , quâ familiam suam cum suffragii jure honoris causâ donaverant , & affinitatis , quæ erat ei cum nonnullis Genuensibus , facilem , mitemque sperabant . Ad quem cum Augustinus Laumellinus , & Marcellus Duratius (nam valetudine Grimaldus impediabatur) in castra venissent , precibusque ab eo petissent , ne hostis animo , qui civis esset , ad communem quodammodò patriam evertendam accederet , eum ingressos in sermonem Botta interpellavit , & loqui plura prohibuit : Quid enim , inquit , verbis opus est ? aut resistendum vobis est , aut statim facienda deditio . Si resistitis , ego Urbis ruinam actutùm futuram puto ; sin deditionem facitis , accipite . Explicat codicillos , in quibus ejusmodi
erant

78 DE BELLO ITALICO,
erant scriptæ conditiones: portam Urbis unam statim traderent: quæ in arce Gavii, quæ item in Urbe præsidia essent, se uti Austriacis dederent, Senatus censeret: Austriacos bellum gerentes, eorumve socios oppidis, arcibusque reciperent: omnes Reipublicæ portus, stationesque Austriacis, sociisve nautis, Navarchisque paterent, atque immunes essent: adversus Austriacos, eorumve socios hostile quicquam ne tentarent Genuenses, neu tentari paterentur ab suis: arma, commeatus, tormenta, quæ Gallorum, Hispanorum, ac Neapolitanorum essent, sinè morâ traderent; qui item Galli, Hispani, Neapolitanive milites, ducesve essent apud ipsos, eorum sinè ullâ exceptione nomina profiterentur: qui bello capti, quive transfugæ ex Austriacis essent, rectè omnes
red-

redderent: Dux, cumque eo Senatores sex Viennam proficiscerentur, advolutique Reginæ pedibus clementiam ejus implorarent: obsides ea ità futura Senatores quatuor darent Mediolanum deducendos; & tricies HS., quod exercitui congiarii nomine donaretur, penderent in præsentì, & tantumdem præterea pecuniæ Comiti Cotechio Italici exercitus Quæstori curarent, quantum conveniret: de his omnibus rebus xx. horarum spatium ad deliberandum haberent. Hoc a me, inquit Botta, beneficium habetis, ut aliquæ sint conditiones, quibus vitam, ac libertatem pacisci possitis; quas non ademisse erit vobis argumenti loco, me nec humanitatis, nec, quando ita vultis, patriæ oblitum esse. Si cui verò conditiones latæ graves, atque acerbæ videantur,

re-

reputet ipse secum, quantò illa graviora æstimanda sint, expugnari domos, diripi fortunas, abstrahi in servitutem, cædes fieri, incendia, rapinas, quæ omnia necesse est accidant victis, victoribusque parere recusantibus. Perlectis Legati conditionibus, auditisque Bottæ minis ingemuere, & quò sunt, quæ præter opinionem accidunt, acerbiora, eò vehementius Bottæ oratione commoti sunt. Facilis enim qui putabatur, ad eas conditiones, quas Senatui Goranus ediderat, duriores ipse multò addiderat: ut autem spatium intercedere posset, dum his malis remedium aliquod inveniretur, negarunt Legati xx. horarum negotium illud esse, in quo de totius Reipublicæ statu ageretur, cum præferim lege apud ipsos sancitum esset diligenter, ut, nequid eâdem die
de

de eâdem re & consuleretur, & statueretur, neve quid prius statueretur, quàm Senatus antea cognovisset, & Concilium postea Minus approbasset. Tum Botta barbarè irridens, quam vos mihi, inquit, legem, quem Senatum narratis? una est hodie vobis lex parere victori, neque armatis hominibus cogitandum est, quid vester ille Togatorum conventus decernat. Legati, desperatâ re in Urbem revertuntur.

Habetur statim noctu Senatus: ac tametsi plerique accipiendas confestim a victore leges, & positâ ferociâ, fortunæ cedendum existimarent, tamen non deerant, qui in extremis rebus ab animi magnitudine auxilium petendum esse arbitrarentur, constanciam, & fortitudinem, veterumque Romanorum non accomodata tempo-

L

ribus

82 DE BELLO ITALICÒ,
ribus exempla usurparent, præstareque
dicerent omnes perpeti acerbitates,
quàm tantâ acceptâ ignominiâ, &
libertate amissâ, precariâ salutis spe
pendere. Vicerunt ii, qui neutro-
rum, neque approbatâ, neque im-
probatâ sententiâ, placere sibi cense-
bant, uti antequàm quicquam de
tantâ re statueretur, evocarentur Præ-
fecti copiarum, deque statu mœnium
Urbis, ac defensorum interrogarentur.
Evocati raptim, interrogatique nùm
his mœnibus, his militibus defendi
Urbs posset, ad unum omnes non
videri responderunt. Senatus, cum
nihil in mœnibus, nihil in militibus
præsidii esset, & præsentī vi cogere-
tur ad iniquè paciscendum, movere-
tur autem misericordiâ populi sui,
quem in expugnatione Urbis diripien-
dum, atque interficiendum videbat,
neces-

necessitati parendum censuit. Sic fugâ
 sociorum, infirmitate præsidii, terrore
 præsentis exercitus inducti Genuenses,
 compulsi, coacti conditiones a Bottâ
 latas accipiunt. Fit in eam sententiam
 S. C., quo ex S. C. Gavii arx muni-
 tissima Austriacis deditur, frementibus
 præsidariis, ægrèque ipso arcis Præfe-
 cto Joanne-Lucâ Balbo ferente, jussu
 Senatus ad deditionem compelli, cum
 duodecimum jam diem summâ vi op-
 pugnantem Picolominæum contemne-
 rent. Mittit ipse continuò Botta, qui
 portam occupent, quæ ad Pharum,
 novorumque mœnium ambitum per-
 tinet, neque eâ contentus mittit etiam,
 qui Thomasianam portam obtineant,
 quæ in veteri Urbis muro ædificata
 est; cum Legati Reipublicæ infirmari
 conditiones frustrâ testarentur, si duas
 pro unâ portas occuparet; ille autem

84 DE BELLO ITALICO,
portam nequicquàm tradi diceret;
quæ introitum non daret in Urbem.
Harum enim portarum situs is est,
ut altera alteri includatur, neque adi-
ri ad alteram nisi per alteram pos-
sit. Urbs autem ipsa duplici muro-
rum ambitu veteri, novoque cingitur.

Oppressâ Genuâ, fugatis Borbo-
niis, insperatâ rerum commutatione
elati Austriaci, nactique ex diuturnâ
egestate copiam subitò rerum omnium
maiores sumere spiritus, majoraque
multo agitare animo cœperunt, neque
posse ad ea conficienda quicquam
deesse arbitrabantur, cum Urbem ha-
berent refertissimam, quam primum
consilium erat penitus exhaustire; &
iis, quibus vitam, atque arma relin-
quebant, mala minitari, spoliaque
omnia extorquere instituerunt.

Quæstor Cotechius, cum in Are-
na-

narium suburbanum venisset, petiit statim a Senatu per literas, uti nobiles sibi aliquot daret, quibuscum colloqui, & de summâ, quæ Reginæ Ungariæ nomine curanda esset, convenire posset. Gravissimi viri, & summis honoribus usi Joannes-Baptista Grimaldus, & Laurentius Fliscus designantur, qui eâ de re cum Bottâ, & Cotechio agant: atque iis, cum ad Quæstorem venissent, priusquàm colloquerentur, ipse ultrò Cotechius edictum obtrusit, quo Senatus compellabatur, & in quo de clementiâ Ungariæ Reginæ erga Genuenses multa prædicabantur: ejus beneficio suis legibus vivere, quos in potestatem redigere belli jure potuisset; & ne nunc quidem id illam agere, ut omnia illata bello damna dissolvantur ab Genuensibus, & compensentur pecuniâ, quod tamen esset æquis-

æquissimum; sed multum remittere, exiguâque esse parte contentam. Darent millies octingenties HS. tribus descriptum pensionibus æquis; quarum ex quâ die, quâve horâ hæc scripta, editave postulata essent, uti ex eâ die, eâve horâ intra viii., & xl. horas prima pensio, altera intra octavum diem, intra quintum decimum tertia solveretur. Ni id ad certam diem factum sit, Reginam suæ oblitam mansuetudinis igni, ferro, omni-que cladis genere in Genuenses animadversuram. Legati demonstratâ, deploratâque ærarii inopiâ, orant hominem, atque obsecrant, ne civitatem atroci evertat edicto, quod futurum provideant, si tot malis confecta alio insuper tributo, ac fœnore trucidetur; multa-que & de iniquitate imperandi, & de acerbitate exigendi conquesti sunt.

sunt. Ad ea nihil Cotechius, nisi parvulam temporis dilationem multis precibus expressam concedere. Re Senatui nunciata, cum propter negotii gravitatem, temporisque angustias, exploratis omnibus rebus, quo confugeret, non esset, decurritur ad ultimum illud miserum, & grave, quo ne turbulentissimis quidem Reipublicæ temporibus nunquam antea ventum erat, uti pecunia, quæ est ad Georgii, efferatur, ex eâque prima pensio solvatur. Erat illa quidem publicâ ibi fide non solum ab Genuensibus, sed etiam a reliquis plerisque Italis, ac Transalpinis deposita pecunia, eamque Georgianæ mensæ tuendæ Octoviri diligentissimè adservabant; sed extremis malis aliis malis remedia dabantur, Tot, tantique acervi nummorum partim in triremem impositi, partim plau-

plaustris exportati terrâ, marique deferrebantur in Arenarium suburbanum ad Austriacum Quæstorem palam inspectante populo, atque ingemiscen-
te. Et Botta flagitare pabulum, flagitare frumentum, tabernacula, vecturas non desisteat increpitans, minitansque, & cujus modò rei nomen reperire poterat, hoc satis esse illi ad cogendas pecunias, vexandosque Genuenses videbatur. Contrahebat naves, bellumque adversùs Neapolis Regem parari, idque Genuensium commeatibus, atque auro administrandum esse dictitabat; seu quòd istud, si Genuam cepisset, a Regina Ungariæ mandatum haberet, sive eo quòd desiderium ejus interpretaretur, bellique apparatu præveniret. Namque Regina ardenti, veterique Neapolim cupiditate rapiebatur, quam
cupi-

cupiditatem tot jacentem adversis, tem-
pus opportunum, & secundæ subito
res excitaverant, accendebantque tur-
bandarum rerum nunquàm abjecta-
spes, irritique semel ad Velitras dolor
conatus.

At Neapoli, hoc literis, nunciis-
que divulgato rumore, trepidatur. Ca-
rolus Rex, etsi Ferdinandi Fr. egre-
giam in se voluntatem ex literis co-
gnoverat Plumbini, Ilvæque Principis,
quem suæ Præfectum domus, auditâ
Philippi Patris morte, in Hispaniam
miserat; neque dubitabat, quin, illa-
to bello, Hispanorum auxiliis defen-
deretur, tamen rei ejus moram, tem-
porisque longinquitatem timebat, quòd
exercitus sui receptu, novisque regni
consiliis occupatus Frater non ita ce-
leriter juvare eum poterat. Relinque-
batur, ut suis se copiis tueretur: sed

M vete-

90 DE BELLO ITALICO,
veteranæ Italico bello distractæ, ac
vehementer erant diminutæ, reliquæ
ex provinciali delectu ita recentes, ut
neque expectandum ab iis solis, ne-
que committendum iis quicquam esse
videretur. Itaque non egredi regno,
quod fuerat Veliterno bello utilissi-
mum, neque hostibus, si advenissent,
occurrere cogitabat, sed communis
ad regni fines, defensisque arcibus, re-
pugnare, intereaque veteranas suas, at-
que auxiliares Hispanorum copias, quæ
infesto Britannis mari, ægerrimèque
coactis actuariis, Neapolim identidem
commeatibus confluebant, expectare,
&, si gravius accidisset, in Siciliam
navigare constituerat. Verùm Austria-
corum spem, metumque Neapolitano-
rum Caroli Regis videtur fortuna
quædam dispulisse, quæ aliam Bri-
tannis, Regique Sardinia, aliam Au-
striaciis

Atriacis mentem injecit. Britanni propiorem multò, atque infestiozem hostem Gallum persequi, in Galliamque propterea penetrare Narbonensem cupiebant, illà etiam spe ducti, fore, ut adventu suo per causam religionis excitarentur in Occitaniâ seditiones, conflatoque domi bello, abstraheretur Galliæ Rex ab oppugnando Belgio, ad suæque defendenda revocaretur. Sardinia Regi non iisdem de causis eadem erat mens. Ille neque longiùs a finibus suis, hostem veritus, discedere Germanos, neque receptâ Neapoli, nimium convalescere suis utile rebus arbitrabatur, implicatisque bello Gallis, magis libero solutoque animo Savonem occupare, eâque occupatâ (quod erat illi maxime propositum) optimo tandem portu potiri meditabatur. Villetius Britan-

norum, & Riccæcurtius Austriacorum

M 2

Legat

Legati in Arenarium suburbanum conveniunt, eoque Marcianensem Comitem Sardiniae Rex mittit. Cum Britanni Sardiniae Regi cuperent, Austriaci autem Britannis obsequi cogerentur, constitutum communiter est, ut, deposito invadendae Neapolis consilio, in Galliam quamprimum Narbonensem eruptio fieret, eoque Brounius proficisceretur, ad quem summa imperii respiceret.

Rex Sardiniae ex maximâ in Bormiensi valle itinerum difficultate Ligusticam nactus oram, quæ est ad occasum solis, cum omni ferè exercitu suo Savonem oppidum ingressus, arcem ad deditionem compellere statim non potuit. Defendebat eam Augustinus Adurnius Genuensis excellenti virtute; neque ullâ denunciatione periculi, aut desperatione auxilii, aut de-

denique defensionis iniquitate permovetur. Nam, quod erat, ut diximus, in deditionis conditionibus adscriptum, ut ne adversus Austriacos, eorumve socios hostile quippiam Genuenses tentarent, neu tentari paterentur ab suis, ejus usi fœderis calumniâ Britanni postulaverant, ne, quæ adversus arcem instituebantur, Subalpinorum opera a præfidiariis disturbarentur, adeout jugulum armatis hostibus prius Genuenses dari cogerentur, quàm se defendere possent. Relictis Rex cohortibus, quæ allatis, & constitutis quietissimè tormentis arcem oppugnarent, ipse Finarium progressus, receptis arcibus, oppido potitur, quæ causa imprimis Italici belli fuerat. Aliquantum fuit ad Albin-temelium moræ, quæ urbs est in finibus Liguriæ loco posita excelsa, & arce

arce satis munitâ. Sed ea quoque ad-
 vectis mari tormentis, octavo capitur
 die. Dejectis inde Montealbano, Vil-
 lâque Francâ hostium præfidiis, Ni-
 cæam Rex venit, pustularumque ibi
 morbo tentatus lenissimo, paucisque
 propterea diebus recreatus reliquam eo
 in oppido agere hyemem constituit.

Hispani, Gallique in fugam con-
 jecti nihil de resistendo cogitabant,
 sub adventumque hostium omnibus
 statim locis excedebant, Varumque
 flumen transgressi sua ipsi, & aliena,
 necui essent Austriacis insequentibus
 usui, evastabant, parsque tandem in
 Galliam Narbonensem ultimam peni-
 tûs recesserant, pars intra Allobrogum
 saltus, montesque sese abdiderant. Ita
 Borbonii Italiâ cesserunt non tam ho-
 stium virtute, quàm suis deviçti con-
 siliis.

Brou-

Brounius, præmisso terrâ Gora-
no, qui loca exploraret, extremum-
que carperet hostium agmen, quique
ad Tropæam in ipso expeditionis ini-
tio jaculo transfixus interiit, ipse ab
Arenario prosperâ tempestate solvens,
Britannicâque ad Villamfrancam navi
delatus, Nicæam biduo post pedibus
pervenit: & cum intelligeret in illis
locis sibi bellum gerendum, ubi pro-
pter itinerum angustias, agrique mi-
nimè uberis naturam, & per quem
etiam superioribus diebus hostis præ-
dabundus inceserat, futura esset in
magnis res difficultatibus, atque undè
xl. ante annis Princeps Eugenius tan-
tæ auctoritatis imperator, gravi ac-
cepto incommodo, profugisset; non
mediocrem sibi diligentiam adhibendam
intelligebat. Itaque, convento Rege
Sardiniaë, communicatisque consiliis,
cum

96 DE BELLO ITALICO ,
cum supportaturos Genuâ tormenta,
commeatusque Britanni in se recepif-
sent, expectabat ipse, dum reliquæ ex
Subalpinis, Galliâque Cisalpinâ, Ligu-
riâque ad eum copiæ convenirent, iis-
que augerentur, quæ, extremâ jam fa-
me coactâ ad deditionem Dertonâ, ad-
ventabant; atque omnibus rebus pa-
ratissimus non dubitabat, quin bellum
ex sententiâ conficeret, ad eamque
gloriam, eumque diem properabat,
quo ipse, perdomitâ Galliâ Narbo-
nensi, Principi Eugenio rei gestæ fa-
mâ anteponeretur.

At Genuæ Austriaci jure belli;
& patientiâ abutebantur deditorum.
Nam Botta hibernorum instrumentum,
aliaque multa, Cotechius alteram pen-
sionem suo more flagitabant, cædem
videlicet, incendia, rapinas, ni id ef-
fet celeriter factum, denunciantes. Se-
natus

natus jam a principio summos viros
 Cæsarem Cattaneum, qui biennio
 post Dux fuit, Matthæum Fransonium,
 Augustinum Gavottum, Augustinum
 item Laumellinum proficisci
 Viennam jusserat, qui Reginam de
 his rebus certiores facerent, iratam-
 que placarent Reipublicæ. Verum ne
 hoc quidem juris obtinere potuit, ut
 clarissimorum Civium legatione totius
 exitium Civitatis deprecaretur. Adem-
 ptâ spe deprecationis, calamitates au-
 gentur, efflagitationes, minæ. Tantæ
 conficiendæ pecuniæ ratio quæreba-
 tur. Tresdecim viri huic negotio
 præficiuntur. Tributum extra ordi-
 nem locupletioribus imperatur. Erat
 tamen ad id, quod vehementissimè
 flagitabatur, perexiguum. Effertur
 iterum ex Georgianâ mensâ argentum,
 eoque altera Austriacis pensio solvi-
 tur.

98 DE BELLO ITALICO,
tur. Quâ vix dum solutâ, expo-
scitur statim tertia. Fit magnus do-
lor, & gemitus populi, totiusque
admiratio Italiæ, tam grandem, tam-
que impudentem Genuensibus mul-
ctam irrogari, neque aliud crimina-
ri, quàm voluisse ab sese potentio-
ris injuriam propulsare. Ipse Benedi-
ctus XIV. non tam, quòd Pontifex
esset, paternâ quâdam benevolentîâ,
quàm quòd communem Italiæ for-
tunam miseraretur, cujus periculum
in Genuensium calamitate agebatur,
omni a Reginâ studio contenderat,
ut leniret se tandem miseræ, atque
oppressæ Civitati, imperatæque pecu-
niæ partem remitteret. Ac primò au-
thoritate Pontificis commota flecteba-
tur animo Regina, Legatoque ejus
partem remittere pecuniæ benignè re-
ceperat, postea verò vel inopiâ pecu-
niæ,

niæ, quæ erat ei ad maximum bellum necessaria, vel eorum adducta consilio, qui Genuenses oderant, præcisè negavit; &, quasi facilitatis pœniteret, non solum tertiam exigi subito pensionem, sed etiam sexcenties HS. hibernorum nomine imperari jussit. Tum verò nemini dubium fuit quin planè totius impenderet interitus Reipublicæ. Adeunt Bottam Legati, orant, atque obtestantur, ut, si quis locus misericordiæ relinquatur, det aliquam extrema tolerantibus veniam. Flecti Botta videbatur, at Cotechius concitabatur, cum interim miseri jactarentur Genuenses, & crudeliter illuderentur. Sed perseverantibus Legatis Botta respondit: Nequicquam ejus Reipublicæ inopiam prætendi, qui cives habeat ditissimos: cum adeo patriam amarent, atque ejus incom-

modis tam vehementer commoverentur, satisfacerent illi de suo, qui maximam apud externos populos pecuniam occuparint. Quæ Bontæ mandata contra jus omne publica privatis permiscentis cum Senatui renunciata essent, extremumque, si rejicerentur, malum instaret; omnes autem quibus Viennæ, Mediolani, reliquisque in locis pecunia erat in nominibus, fortunas suas pro Reipublicæ salute libentissimè offerrent, iisque caveri, oppigneratis Reipublicæ vectigalibus, æquissimum videretur, de his rebus omnibus Dux ad Concilium Majus retulit.

Quo in Concilio nonnulli nobiles, cum vel propriis impediti malis Reipublicæ non satis calamitate moverentur, vel rerum ignari in publicâ obligata fide bona quoque sua, cor-
po-

poraque obligari falsò crederent, conati sunt, cum perrogarentur sententia, strepitu, admurmuratione, turbatis denique suffragiis impedire, quominus decerneretur. At Philippus Franciscus Spinula grandis natu, jurisque consultus, cum silentium fecisset, consenuisse se, dixit, in Republicâ, neque unquam ejusmodi turbis nobilissimum Conventum agitari vidisse: debere quidem ferendorum suffragiorum libertatem servari, sed turbandorum licentiam a dignitate loci, atque hominum, qui nihil sapere plebejum deberent, longè abhorrere. Hic tum Augustinus Gavottus surrexit, & placere sibi censuit, ut cognoscendæ rei spatium daretur iis, qui non seditio- nis cupidine incitati, sed rei prolapsi ignorance infremuerint. Visa est æquior sententia; itaque Concilium dimis-

dimissum est. Cum autem Botta, immutatâ repentè voluntate, non syngraphas sibi dari, sed numeratam appendi pecuniam juberet, res dilata est, totaque demùm, conversis temporibus, populari motu interpellata refrixit.

Non remittebat interim furor flagitantium, minitantium Austriacorum; neque in Urbe solùm, sed in vicis, castellisque singulis, ubi reliquæ Austriacorum copiae ad divexandam Liguriam cum Bottâ relictæ hiberna constituerant, eadem denunciabantur, eadem imperabantur, acerbissimèque exigebantur. Ipsum in portum ingressa Britannica navis bellica Urbem, portumque inaudito prædandi genere habebat infestum; dicebaturque a Rege Sardiniae, cujus arbitrio Britannica ad mare inferum classis administrabatur, eo consilio submissa,

ne

ne opulentæ Urbis præda omnis Austriacis cederet : ægrèque is tulerat, illos, ipso neglecto, cum Genuensibus transegiſſe. Comes Christianus Ligur, magnus Scriba Mediolanensis, Genuam improvise advenerat, certamque, non consentiente Senatu, cujus erat is beneficio cum suffragii jure civis Genuensis, tabellariis Mediolanensibus sedem constituerat, datâque iis immunitate, discesserat. Damnati majestatis, vincique Rivarolæ turbulentissimi in Corsicâ hominis filii, seditiosi ipsi solvuntur, exorante quidem Bottâ, sed armati, & victoris preces imperantis habere vim videbantur. Erat in Urbe justitium quoddam, nihil invitis Austriacis Senatus, nihil reliqui poterant Magistratus. Movebat maximè multitudinem sui Ducis, prout videbatur, spreta majestas. Nam,

Nam, cum mos esset, quoties prodiret in publicum, ut instructi milites Reipublicæ fora, viasque obsiderent, hanc honoris speciem removeri Dux, sive casu jusserat, sive temporis iniquitate commotus: id tamen in Austriacorum importunitatem conferebat vulgus inquietum, suspicax, & præoccupatis semel animis, etiam fortuita duriùs accipiens. Contemnebatur nobilitas, maledictis omnes, contumeliosisque vocibus insectabantur; atque ita ad jacturam rei familiaris adjungebatur contumelia, quam pati Itali homines difficillimè possunt: eratque utrumque acerbum admodum ferocissimo populo, & lucri cupidissimo. Opifices, & tabernarii aut se suis artibus removerant, aut palam vi, malo, plagis adducebantur, ut merces venderent, non quanti esset æquum,

æquum, sed quanti cogerentur. In his angustiis minuebantur. ab opulentioribus sumptus, egentiumque propterea, & perditorum numerus augebatur. Nonnulli ex nobilitate, & cujuscumque loci honestiores, patriæ everfionem cum audire mallent, quàm videre, cum liberis, & uxoribus profugerant, multòque plures profugissent, nisi Concilii Minoris decreto fuga repressa esset, quo decreto Senatori, nobilive, qui Concilio Minori interesset, abesse ab Urbe ad annum vetabatur, multaue dicebatur, si abesset: adeo, desperatis omnibus rebus, plena erant omnia mœroris, luctus, & tristissimi cujusdam silentii. Austriaci contrà milites, ducesque vagabantur passim lati, atque erecti cum ingentibus minis, & barbaro, atque immani terrore verborum, oculis,

O

lis,

106 DE BELLO ITALICO,
lis, manque loca, domosque designabant, quas occuparent, quas prædarentur. Est Genuæ locus, extruso mari, magnificè exstructus, ubi publicè, privatumque merces asservantur diligenter. Eò irrumpentes Austriaci insolenter obequitabant, & mercatorum bona suam esse prædam dictitantes, omnium ejus ordinis odia in se stultissimâ jactatione concitaverant. Audiebantur voces quasi vaticinantium: madefactum iri minus octo diebus Genuam sanguine, futuramque stragem cæde ipsâ fœdiorem. Ipse imperator Botta Legatis Reipublicæ pro patriâ orantibus dicebatur dixisse, nihil se Genuensibus præter oculos relicturum, quibus miseriam possent Civitatis, atque Urbis flere vastitatem.

Brounius, transducto Varum flumen

men exercitu, cum lxiii. cohortibus, quo in numero xx. erant Subalpinorum, & xlv. equitum turnis in Galliam Narbonensem eruptionem fecerat, &, cum mare tenere, com meatusque vellet, qui Britannicis ab Genuâ navibus supportabantur, primum omnium Antipolim oppugnare cogitabat; quâ captâ, reliquum facile bellum explicare posse confidebat. Nulla erat Hispanis permanendi in Galliâ voluntas, nullæ Gallis eo loco ad resistendum vires. Qui ex Italiâ redierant continuis præliis, atque itineribus attriti vix se sustinebant: qui a Belgio abstracti subsidio accurrebant, atque expectabantur acerrimè, aberant longius. Hostes imminebant; legebant littus Britannii; & seditiosis in Occitaniâ animus accesserat. His omnibus rebus

tantus, adventu Austriacorum, universæ provinciæ terror inciderat, ut alii res suas in Lerinam, Planasiamque insulas, quâ minimè adire hostis videbatur, conferre properarent, alii, projectis omnibus, longioris fugæ consilium caperent. Massiliæ, Telonis, atque ipsas ad Aquas Sextias, ubi Philippus Hispani Regis Fr. constiterat, metus erat summus, & de deditioe sermo nonnullus, jamque corrogabantur pecuniæ ad direptionem, cædemque redimendam.

Sed debebatur fatis, ut Galliæ salus, Italiæque libertas unâ Genuensium virtute staret. Nam, cum ad oppugnandam Antipolim tormentis opus esset, eaque asportari, supportarique Genuâ placeret, misit continuo Botta magis ad speciem officii, quàm quòd denegaturos crederet,
qui

qui ab Duce, Senatuque peterent, uti ea sibi confestim traderentur. Negavit Dux concedi cuiquam posse, quæ uni Reipublicæ in defensionem reservarentur; neque decere Senatum, qui ad patriæ custodiam delectus esset, ipsum tradere aliis patriæ præsidia. Quando verò omnia vi, minisque agerentur; quid Botta precibus peteret, quæ per vim posset auferre? Hoc accepto responso, aliquot statim milites proficisci Botta iussit, qui tollenda e mœnibus tormenta, asportandaque curarent. Hic tum populus, atque universa multitudo paulò apertius queri, & clamare cœperunt: ereptum argentum, ereptam libertatem; etiamne constituta a maioribus præsidia, atque ornamenta Urbis barbari eriperent? id enimverò agi, & parari ut, inermes cum fuerint

Ge-

110 DE BELLO ITALICO,
Genuenses, pecudum more jugulentur.
Namque erat callidè vulgatum, &
temerè creditum, futurum paucis die-
bus ut omnia ferro, flammâque de-
lerentur: & nobiles, qui Minori in-
tererant Concilio, fueti antea seve-
rissimâ religione occultare arcana Rei-
publicæ, nihil jam de Bottæ minis,
immanique Austriacorum cupiditate
reticebant. Ipse Dux Brignolius in
tantâ rerum perturbatione, incredibili
animi robore, consilii que præstantiâ
neque nimis populari concitationi in-
dulgebat, neque satis repugnabat.
Venientes enim ad se cujuscumque
generis homines, impotentissimumque
Austriacorum dominatum, & plebis
jam ex dolore insanientis rabiem com-
memorantes leniebat magis, quàm
coercebat, ne aut coercendo Austria-
corum vim approbare videretur, aut
inci-

incitando armati exercitus furori populum, totamque Rempublicam obiceret. Simul videbat populares motus, si leves sint, facile quiescere, si implacabiliùs exarserint, ambiguis verbis multò magis inflammari. Itaque moderabatur orationi suæ, temporique, & Reipublicæ serviebat.

Sed tot publicis, privatisque de causis ingentem in populo irarum molem tacitè jandiù grassantem inopinatus repente casus accendit. Asportabatur æneum ab Austriacis mortarium, quo uti in bello consuevimus ad ollas jaciendas incendiarias. Degravata fortè pondere via subsedit, mortariumque dejectum est. Illi plebem, ut educeret, accire, & repugnantem vi, verberibusque cogere incipiunt. Agebantur hæc in frequentissimâ Urbis parte, quæ Porta Auria dicitur, erat-

eratque ingens multitudo, majorque multo rei cognoscendæ studio convenerat. Quâ ex frequentia proripit se subito singulari puer audaciâ, &, incœptone opus esset, reliquos interrogans, saxum in milites jecit. Fit magna continuò lapidatio. Dant sese in fugam malè mulcati milites; quibus fugatis, & clamore sublato, excipit rursus ex omnibus Urbis partibus clamor. Vocatur ad arma populus. Tumultuantur; direptâque odio gentis Austriacæ tabellariorum Mediolanensium domo, ad fores Prætorii, in quo erat armamentarium, catervatim convolant, arma sibi dari postulant, arma clamitant. Habebatur eodem tempore Senatus, qui ferocientis multitudinis fremitu commotus, grandes natu cives, quos auctoritate, & populari gratiâ præstare cogno-

cognoverat , ire statim , plebemque blandissimè appellando sedare iussit . Quorum oratione , maximoque coorto imbri , plebis paulispèr impetus refedit , cum potissimùm , nocte ingruente , timeretur . Mittitur etiam ab Senatu Nicolaus Jovius , qui Bottam commonefaciat ; videret , quid ageret , quò progredieretur : ignoscendum plebi , quæ militum commota injuriis dolorem suum vehementiori animi contentione persecuta fuerit : tumultum vix potuisse hesternâ die ab Senatu comprimi internunciis nobilissimis viris : plebis patientiam ne ultra , quàm satis est , tentaret : orare , monere Senatum , & denunciare etiam , caveret , ne res neglecta maximæ denique Austriacis fraudi foret . Ad hæc Bottajam a principio plebem despiciens Genuensem , neque se temeritate vulgi

P

com-

114 DE BELLO ITALICO,
commoveri respondit, neque arbitrari
milites suos, qui gravissima prælia fe-
cerint, Borboniosque devicerint, fu-
rentis plebeculæ ululatu posse terreri.
Sed nihil in bello oportere contem-
ni ea quoque res docuit, pravoque
esse usum consilio Bottam, qui, di-
missis in diversa hiberna copiis, pau-
cisque apud se relictis cohortibus, de-
spexerit imparatus tot hominum mil-
lia, tantosque sine armis terrores je-
cerit.

Postridie mane minaci vultu, in-
tentisque armis centum Urbem Pyro-
chitrophori ingrediuntur. Horum ad-
ventu redintegratur tumultus. Jaciun-
tur undique lapides, iterumque ad ar-
ma conclamatur. Fugam Pyrochitro-
phori arripiunt. Nacta plebs duces
Bavam, atque Asseretium, audaces ho-
mines, nec infacundos, arreptis, quæ
cuique

cuique fors offerebat, armis, adductisque tormentis vias, quæ ad portam pertinent Thomasianam, occupat omnes, easque trabibus inductis præsepit, sic parata, (ut videbatur) quidvis perpeti, & conari ut mallet, quàm non se a perpetuâ avarissimorum hostium importunitate liberare.

Austriaci, redintegratis viribus; acriusque in plebem impetu factò, eam repellunt, quâ repulsâ, unoque capto tormento, audaciùs jam cum parte equitatus sese in viam, quæ appellatur Balba, effundunt. Sed lapidum, jaculorumque multitudine, quæ undique ex tectis etiam, ac fenestris mittebantur, perterriti, rursus ad Thomasianam sese portam recipiunt.

Senatus iterum per Legatos suos liberiùs jam, constantiùsque monere Bottam, ne incitatis miliibus effera-

tam plebem, armorum suorum gloriam insanienti plebi committeret: progressum præcipitem, regressum instantem esse. Ille contra nihil nisi atrox, & sævum cogitare, & loqui: succensere Senatui, contemnere plebem, minari omnibus. Ac spretis Legatorum monitis, quas Novis, quas in Ligusticis oris esse jusserat, confestim sibi copias adduci imperat. Portam firmari Thomasianam, Benigni, quam vocant, munitionem, quæ Pharo imminet, mortariis instrui, itemque eum locum, quò animi causâ Philippei sodales convenire solent, qui in Balbam viam devexus est, duobus communiri tormentis jubet, eo consilio, uti Urbem, ollis jactis incendiariis, telisque e loco superiore dirueret, populumque tormentorum vi, atque Urbis ruinà perculsum ad deditionem

ditionem compelleret, omniumque ità rerum potiretur. Simul ab Senatu petit, quoniam ipse a plebis consiliis abhorreat, tumultuantem a tergo plebem a militibus concidi Reipublicæ jubeat. Existimabat enim hoc facto aut adversùs Senatum, si repugnaret, causam quærere se posse inimicitiae, aut, si concederet, plebem ancipiti periculo distractam faciliùs opprimere. Summâ Senatorum indignatione excepta est postulatio tam impudens, & constantissimè repudiata: neque enim postulandum ab Senatu, ut civibus vim, & manus afferat, & quasi sanguinem hauriat suum.

Austriaci, cum, multis in tecta dilapsis, infrequentiores excubare populares animadvertissent, concubiâ repentè nocte erumpunt, fanum, domumque occupant Equitum Jerosoly-
mi-

118 DE BELLO ITALICO,
mitanorum, ibique se communiunt,
quò tutiùs progredientem, averſamque
percellere plebem ſuperiore ex loco
poſſint. Ii verò, qui ex alterâ Urbis
parte ad Biſamnatem vallẽm in Alba-
renſi ſuburbano confederant, allato de
plebe concitatâ nuncio, portæ Urbis,
quæ Romana dicitur, appropinqua-
bant, quòd neque a militibus Rei-
publicæ pro portâ excubantibus time-
rent, quos utpotè dedititios ſumere ar-
ma adverſùs ſe non arbitrabantur, &
eâ tranſgreſſi, perque ſpatium illud
procedentes, quod inter veterem, no-
vumque murum intercedit, circumire
Urbem, ſuiſque ſeſe ad Pharum ad-
jungere confidebant. Quod cum Al-
barenſes providiſſent, Genuenſium ex-
citati exemplo prodeunt armati, lo-
cum præoccupant, intercluſoſque ho-
ſtes, & diſſipatos diverſas in villas com-

compellunt, atque obsident. Quin confestim irrumperent, Augustini Ayrolii obstitit auctoritas, qui Senatus jussu iis erat in locis cum imperio. Hic dubitans, concursansque, neque gnarus reconditoris Senatus consilii, acceptâ fide, nihil Austriacos adversus Genuenses tentaturos, illos continebat a prælio. Sed auditis paulò post Albarenſes, quæ Genuæ erant acta, rursùs in Austriacos impetum fecerunt, iisque, Petri Canevarii Protrib. mil. legionis Ligusticæ, nobilissimi, fortissimique adolescentis interventu, deditionis uti conditionibus permiserunt, atque Ayrolio irasci simulantes, quod stetisse per eum quominùs cædem Austriacorum facerent, videbantur, cæterùm prædæ cupidi villam ejus incenderunt. Deditorum autem in numero cohors fuit legionis Cailianæ.

At:

At populus audacior jam factus quòd complures nobiles, & militares viros patriæ charitate, atque Austriacorum injuriis permotos sensim in causam descendere, plebeiisque obvolutos penulis consilio, manuque adesse perspiceret, alacer, speique bonæ plenus hostes aggreditur. Botta, cum contra, atque ipse existimaverat, augeri populo animum, numerumque videret, atque ex constantiâ Senatus aliquid subesse gravius suspicaretur, qui nihil primò timuerat, nimum postea timere, suisque diffidere viribus cœpit. Itaque, ut spatium intercedere posset, dum milites, quos evocaverat, convenirent, aliquid interim agere de compositione constituit, Ocheliumque Trib. mil. ad Auriam mittit Melphitanorum Principem, quem populo acceptum, facillimisque moribus cognoverat.

verat. Cum eo ita Ochelius egit: misericordiâ Genuensium commotum imperatorem, quibus extremum jam fatum impendeat, petere a Melphitanorum Principe, ut populum ad interitum ruentem voluntarium pro suâ ipse auctoritate retineat, patriæque consulat universæ. Quibus Auria rebus cognitis Ducem Brignolium extemplo convenit, & quanta sit conciliandarum rerum oblata facultas, ostendit, suumque ad eam rem studium ultrò pollicetur. Dux, etsi rectè intelligeret, quo hæc omnia Bottæ consilia pertinerent, neque sine causâ nobilissimum, atque optimum virum productum existimaret; tamen, ne videretur per se stetisse, quominus componeretur, palam liberaliter Auria respondit, eumque collaudavit, sui, suorumque Majorum memorem esse ius-

iussit: clam per certos homines, quos
 Reipublicæ causâ officiis, largitioni-
 busque allexerat, populum monuit,
 ne nimium hosti crederet, neve ul-
 lam, nisi traditis statim portis, omni-
 que de argento exigendo, asportandis-
 que tormentis sublatâ mentione, con-
 ditionem probaret. Itaque, cum ad
 populum Auria, adhibito Augustino
 Laumellino, de conditionibus loque-
 retur, conclamat omnis multitudo de-
 nunciandum Austriacis esse, ut por-
 tas confestim traderent, tormenta ne
 attingerent, neve ullum unquam am-
 plius de argento sermonem inferrent.
 His Bottæ mandatis renunciatis, diem
 ille ex die ducere, quædam rejicere,
 nonnulla accipere, portas verò tradi-
 turum se negare; & tamen, ut ma-
 nerent induciæ, non dissimulanter pe-
 tere. Populus, ubi se diutius duci
 intel-

intellexit, redire Auriam, Laumellinumque, denunciarique Austriacis jubet, si rem conditionibus, quæ essent allatæ, componere velint, ante horam v. alterius diei sine periculo licere, post id tempus non fore Potestatem. Illi redeunt, iterumque populi mandata exponunt. Victus Botta consentientis Populi pertinaciâ accipere se ait condiciones, & portam tradere. Agnovit Laumellinus verbum, veritusque, ne, quod ab Senatu postulaverat, in se Botta recusaret, portamque tradens Thomasianam, alteram ad Pharum teneret, non portam, inquit, Imperator, sed portas tradi sibi Populus postulat. Quo ille dicto adeò excanduit, ut Auriam, Laumellinumque retineri jusserit; atque aliquot post horas, ne sanctum ad omnes gentes Legati nomen vio-

Q 2 lasse

lasse videretur, dimisit. Posteaquàm in vulgus hominum elatum est, quâ iracundiâ usus Botta Populi Legatos detinisset, eaque res colloquium ut diremisset, nemini dubium fuit, quin per causam compositionis insidarentur Austriaci tempori, expellendique essent, priusquàm illi sese evocatis subsidiis confirmarent. Tota it ad arma Civitas. Non religio, non sexus, non ætas satis est cuiquam causæ, quare se domi teneat. Prodeunt armati, seseque invicem adhortantur. Nemo imperat, omnes exequuntur. Rapiuntur e navalibus, mœnibusque tormenta, atque opportunis locis collocantur. Arduus ad eum locum, qui Petraminuta appellatur, & ad viam Balbam pertinet, difficilisque adeo est adscensus, ut expeditus ea homo vix possit repere. Illuc eveftigio

gio bajulorum, puerorumque multitudo, incitato cursu, mortarium advehit æneum maximi ponderis. Tanta vel patriæ charitas, vel puniendi doloris erat cupiditas, aut etiam, quæ permultum valet apud mortales, exempli vis.

Ibì tum Visettius Jesuita, qui antea etiam privatim cum Bottâ egerat quâdam notitiâ productus, quod erat ei cum Bottæ Fratre amicitia, imperatorem convenit, eumque, neu se, neu populum in apertissimum deducat discrimen, monet, atque obsecrat, & de conditionibus loqui incipit. Cujus mediam orationem interrumpunt undique subito tela immissa. Omnia statim e sacris turribus repulsa æra personant, exceptusque longè, latèque fragor perturbat hostes tanto obitupefactos strepitu.

Q 3

Acer-

Acerrimo contenditur prælio. De-
turbare Austriacos e fano, domoque
Equitum Jerosolymitanorum cum Ge-
nuenses jaculis non possent, adactis
procul a maritimo propugnaculo te-
lis, fani turrim concutiunt: quâ con-
cussâ, qui ibi sunt Austriaci projice-
re arma, & deditionem facere co-
guntur. Botta post Thomasianam
portam in areâ, quæ est ante Prin-
cipis Aurix domum, equitum, pedi-
tumque aciem instrui jubet. Tela
accidunt creberrima, superincidenti-
busque e Petraminutâ ollis incendia-
riis perturbatur equitatus. Interim,
quæ est inter veterem Urbis, novum-
que murum aditus, instructi proruunt
Genuenses, refractâque Thomasia-
nâ portâ dant reliquis, qui in Ur-
be erant, erumpendi spatium. Hoc
omnibus audacius viis Genuenses succe-
dunt.

dunt. Multi ex Austriacis capiuntur, multi interficiuntur. Ipse, dum in foro Nigriano milites retinere, atque instruere fugientes conatur, Botta impacto ad murum quendam telo, lapideque disjecto levitèr in faciem vulneratur; eodemque ictu Comes Castaleo, qui Bottæ aderat, perfosso equo dejectus magnum adierat vitæ periculum. Tum verò popularium multitudine, suorumque cæde perterritus imperator terga vertit, eodemque acti, perturbatique timore permixti cum equitibus pedites Pharum petunt. Genuenses ab summis, novisque mœnibus proximos nacti colles horribili & multitudine, & specie descendentes cernebantur. Illi, ne a tergo circumvenirentur, veriti Pharum ipsum, Benignique munitionem relinquunt, seseque ad Arenarium

128 DE BELLO ITALICO,
narium fugientes recipiunt. Ea statim loca Genuenses occupant. Nox appetebat, & totius diei labore, & pugnâ defatigati ab insequendo desistunt. Portas valido præsidio firmant, & tanto alacres successu in Urbem revertuntur. Unus de plebe homo Joannes Carbo, ut erat a prælio horridus, & cruore oblitus Prætorium ingreditur, atque ad pedes accidens Ducis, portarum traditis clavibus, victoriam ejus dici Duci, Senatuique gratulatus est.

Eodem ferè tempore qui Recci, quique Nervii erant, nonnullique item, qui, ut se Bottæ adjungerent, accelerabant Austriaci novâ re perturbati, interclusique in Genuensium potestatem venerunt. Qui verò a Claverino ad Segestam Tigulliorum litus omne præsidis tenebant, periculum veriti,

veriti, quòd ejus homines oræ Genuensìs prælii famâ excitati ad vim, atque ad arma spectabant, discedere properarunt, Sergianumque profecti, Sergianiolum si arcem satis naturâ munitam occupassent, ibi subsistere cogitabant. Sed cum fortiter defenderet Petralba Protrib. mil. de exercitu Genuesi, nullaque illis propter assidua, quæ ex arce adigebantur, tela, suspectumque oppidanorum animum consistendi in oppido facultas, nulla item commeatus, omnibus circa locis infectis, nulla effugii spes esset, pactis, quas Petralba voluit, conditionibus, datisque obsidibus, inde emissi ad Aullam sese, omni dimissâ Liguriâ, contulerunt.

Botta, cum in fugâ a ferocissimis hominibus, qui Porciferam vallem incolunt, opprimi faciliè ad angustias

gustias locorum potuisset, dum alii morantur, & dubitant, quid sit capiendum consilii, alii exitum rerum ignorant, incolumis evasit. Erat eo prætereà usus dolo, ut, antequam rei fama latiùs manaret, pronuntiari juberet: omnia convenisse; ipsum, factâ cum Genuensibus pace, discedere. Quâ simulatione deceptis, & nonnullâ largitione permulsis rusticorum animis, ipse, relictis agris, abductâ pecuniâ, Ligusticas raptim fauces transcendit, mutilatumque Novas exercitum reduxit. Ita Austriaci, conversis subito rebus, maximam spem, maximamque utilitatem amiserunt, Genuâque pulsi sunt ab iis, quos neque inimicos tollere, neque amicos parare cognoverant.

Finis Partis I. Libri III.

CASTRUCCI
BONAMICI
COMMENTARIORUM

D E

BELLO ITALICO

LIBRI III. PARS II.

LUGDUNI BATAVORUM.

EDITIO PRIMA.

clō cl cc li.

1877

1878

CASTRUCCII BONAMICI
COMMENTARIORUM
LIBRI III. PARS II.

GENUÆ plebs partâ victo-
riâ ferox Academiam Je-
suitarum, quæ est in Bal-
bâ viâ, sedem concilio suo
delegerat. Cujuscumque loci homines
arma ferre, pro portis, stationibusque
excubare cogebat, neque satis habere
videbatur expulisse Urbe Austriacos,
sed arcem euestigiò recipere Savonen-
sem contendebat; ad eamque rem;

Pars II.

A ij

quan-

4 DE BELLO ITALICO,
quantum gratiâ, auctoritate, pecuniâ
valebat, nobilitas nitebatur, exemplo-
que præibat. Comparatis cibariis, &
aliquot præmissis Reipublicæ militibus,
signum datur profectiois. Armata ce-
lenter magna convenit multitudo, fi-
duciaque plena proficiscitur. Hic co-
gnosci licuit, quàm vana sit animo-
rum alacritas nullo certo duce, atque
imperio firmata. Nam portis egressa
plebs, cum commeatus quosdam, in-
pedimentaue Austriacorum offendisset,
ad ea diripienda statim dilapsa est,
neque optimatum precibus retineri po-
tuit: illorum esse prædam, atque illis
reservari quæcumque Austriaci reli-
quissent: liberatæ patriæ gloriam ne
tenuissimæ modò spe prædæ contami-
narent. Non homines laus in sordi-
bus, tabernisque natos, non, soluto
legum metu, arrogantes pudor coer-
cet.

cet. Ipsa oberat opulentiorum liberalitas, qui plebem in captandis nummis occupatam segniores largitione reddebant. Invitati prædâ longius procedunt populares, alique aliam in partem dissipati feruntur; atque ex tantâ properantiâ rem negligunt, quæ, perterritis Genuensium adventu Subalpinis, qui pauci erant, facilè perfecta maximæ fuisset ad omne bellum opportunitatis. Eò acrius, priusquam auxilia concurrerent, oppugnant Subalpini, alias evocant copias, alias proferunt munitiones, vexare arcem telis, atque ollis incendiariis diem, noctemque non desistunt. Ac tandem, qui oppugnabantur, dejectis propugnaculis, labefactâ magnâ parte muri, adaucto cuniculo, qui arcem subruerat, atque omnibus desperatis auxiliis, sese dedere coguntur; cum eorum virtus,

6 DE BELLO ITALICO ,
tus , Adurnique Præfecti constantia ab
ipsis esset hostium ducibus collaudata .

Auditis , quæ Genuæ acciderant ,
varius per universam Europam motus
fuit animorum . Aliis præclarum , ve-
terique Româ dignum , aliis periculo-
sum , nonnullis vix credibile videbatur .
Fractas Austriacorum spes , irritos in
Italiâ conatus gaudebant Borbonii Re-
ges , imprimisque Galliæ Rex , cujus in
finibus hostes versabantur , certosque
miserat homines Genuam , qui , quid
rei esset , cognoscerent , sibi que re-
nunciarent . Regina contrâ Ungariæ
gravi commota casu Josephum Spinu-
lam Legatum Reipublicæ finibus ex-
cedere suis , & quæ essent in suo re-
gno bona Genuensium publicari , ob-
sidesque Mediolani in carcerem con-
di , & redintegrari statim bellum ius-
serat .

Botta :

Botta perfidiam Genuensium, qui neque colloquii, neque induciarum jura servarint, suamque in illos indulgentiam prædicat, neque interim popularium animos literis, nunciisque tentare desistit. Deduci præfidiis, evocarique totâ Cisalpinâ Galliâ milites, atque ad se adduci jubet. Omnibus circa locis pecunias imperat; quos ad eos, qui erant e nobilitate Genuensi, agros pertinere cognoscit, illos habet prædæ loco, ut maximè irasci nobilitati videatur. Qui Genuenses, Liguresque arma posuerint, iis veniam pollicetur, reliquis malum denunciat. Quibus rebus confectis, levis armaturæ pedites, quorum magnum habebat numerum, præmittit, eisque, ut Ligusticas iterum fauces transcendant, imperat, injiciendique terroris causâ, omnia cædibus, incendiisque per-

8 DE BELLO ITALICO,
permisceant. Illi primo impetu Ruscinone, Campoque frigido potiuntur, difficilesque alios, atque opportunos in illis montibus aditus occupant. Cum longius progredi vellent, ab Hieronymo Balbo Equite Jerosolymitano, qui eò, coactâ Ligurum manu, advolarat, repulsi sunt; & cum arcem Masonianam ad deditionem minis compellere tentassent, defendente Anfrano Saulio, non potuerunt.

Genuenses sua apud Langenses præsidia posuerant. Hostes subnubilam nacti tempestatem primâ luce ad Genuensium stationes, triplici instructâ acie, improvisò accedunt, Liguresque subitâ re, illatisque ignibus perterritos in fugam conjiciunt, Pontemque decimum occupant, ipsumque expugnare Langensium pagum summâ vi conantur. At Gaspar Barfadon-

fadonnius, qui Porciferæ valli præerat, eâ re nunciatâ, militum, Ligurumque contractas copias ad Pontemdecimum ducit, Augustinumque Pinellium, qui illi in itinere occurrerat, adoriri a latere hostes jubet. Impetu factò, multis interfectis, loco hostes pelluntur, depulsoſque ad eorum uſque munitiones Genuenſes inſequuntur, atque ad Langenſium deinde pagum converſi, liberatis ſuis, fugatis hoſtibus, in ſua ſe præſidia recipiunt.

Interea Genuæ Senatus, cum, acceptâ ignominiâ & dilatâ ultione, iratiores reverti Auſtriacos videret, pro magnitudine periculi deſenſionem parabat. Franciſcum Auriam proficiſci in Britanniam jubet, qui cum Rege agat, & in Genuenſi tumultu nihil publico factum conſilio, populumque

Pars II.

B

li-

licentiâ militum, vecordibusque du-
 cum minis efferatum ad vim descen-
 disse demonstret, atque omnibus, qui-
 bus possit, modis abalienatam male-
 volorum sermonibus Regis voluntatem
 ad pristinum erga Rempublicam stu-
 dium revocare conetur. His acceptis
 Auria mandatis proficiscitur, commo-
 dâque per summam hyemem naviga-
 tione usus in Galliam exit Narbo-
 nensem, atque ex itinere Belinsula-
 num æstuantem dubitatione propter
 varios, qui de rebus Genuensibus ef-
 fluebant, rumores ad submittenda au-
 xilia Senatus nomine confirmavit. Lu-
 tetiam cum venisset, cognoscit ibi,
 ut in Britanniam transmitteret, impe-
 trari a Britannix Rege non potuisse,
 quod gratissimum sibi quidem Ge-
 nuensis Legati adventum fore, sed ve-
 reri diceret Rex, ne daret ea res an-
 sam

sam Austriacis ad suspicandum. Quo
 cognito Senatus optimum factu cen-
 suit, Auriam in Galliâ remanere, fa-
 ciles qui apud Gallorum Principes,
 Regemque ipsum Galliæ aditus habe-
 ret. Legatis item aliis scriptum ab
 Senatu est, ut Borbonios orarent Re-
 ges, atque adhortarentur, ut celer-
 rimè Reipublicæ subvenirent, quos
 tamen ipsâ temporum inclinatione, re-
 lictæque societatis pudore, & com-
 munis causæ curâ incitari existimabat:
 plurimùmque ei rei extemplò profuif-
 se certum est Joannem-Franciscum
 Pallavicinum, qui Reipublicæ apud
 Galliæ Regem Legatus erat, & sin-
 gulari fidei solertiæque, existimatione
 florebat. Muros Urbis aut vetustate
 parum utiles ad præsentis usum belli,
 aut diuturnâ pace neglectos refici, &
 communiri jubebat. Idoneos deligebat
 -- *Pars II.* B ij homi-

12 DE BELLO ITALICO ,
homines , qui cives hortarentur omnes ,
ut suæ , & communis salutis causâ
arma sumerent , brevique tempore tota
est regionatim decuriata Civitas , nobi-
lesque ipsi potentiores , omni in tan-
tâ perturbatione sublato dignitatis di-
scrimine , promiscuè describebantur .
Nautas , mercatoresque in summâ ca-
ritate , quam prædatoria classis , &
belli metus adauxerat , præmiis , atque
immunitatibus alliciebat , ut essent ,
qui Britannos fallere , frumentumque
in Urbem importare auderent . Pecunia
deerat , hærebantque in eâ expe-
diendâ Patres vehementer , cum & ci-
ves , universis imperatis pecuniis , ad
tributi nomen obsurdescerent quotidie
magis , & , Georgianâ exhaustâ mensâ ,
fides concidere publica videretur . Tum
Brignolius Dux , de Senatus senten-
tiâ , cum esset eâ de causâ Concilium
Mi-

Minus coactum : Non rectè consuli
posse Reipublicæ , dixit, cum privati
ad consulendum sensus afferuntur . Si
Patriæ salutem , si ejus conservatæ
gloriam quærent , ingressi Concilium
obliviscerentur omnium suorum , cu-
ram abjicerent rei familiaris . Maximas
a majoribus ædificatas , ornatasque
classes , maximos esse factos privatim
sumptus, ut transmarinas imperio Ge-
nuensi provincias adjungerent : quid
posterius dubitarent , paululum conferre
argenti , non ut augeantur opes Rei-
publicæ , sed ne deleatur nomen ? non
ut hostem in longinquo Oriente scru-
tentur , sed ut a patriæ mœnibus ,
tectisque repellant ? nequicquàm pri-
vata servari , si publica conciderint :
eam esse Rerumpublicarum rationem ,
ut bona , malaque earum ad omnes
cives pertineant : oportere eos , qui
Rei-

14 DE BELLO ITALICO,

Reipublicæ præfunt, omnia, quæ gerant, non ad propriam utilitatem, sed ad commune bonum conferre; æquissimumque porrò haberi, ut qui reliquis honore, atque opibus antecellunt, amore etiam erga patriam, & liberalitate præstent. Ego equidem, inquit, ad hunc principem locum, inclinâtâ belli fortunâ, cum vocarer, non eram P. C. tam ignarus rerum, ut multa Reipublicæ mala impendere posse, titubantibus sociis, auctis hostium copiis, non præviderem, eumque me fortasse futurum Ducem intelligebam, cui vigilandum præ cæteris, nullique rei pro Republicâ parcendum esset. Sed recreabat me præstantissima Senatus sapientia, ex cujus auctoritate ordinis Rempublicam gerere debebam, & tantum me, amplissimo præsertim accepto beneficio, patriæ

triæ debere existimabam, ut vitam, nedum pecuniam, ejus salutis causâ profundere jucundissimum ducerem. Hoc quidem tempore, quanquam & tempestas opinione meâ major coorta est, & omnia in tantis Reipublicæ tenebris, metuenda sunt, tamen eo sum animo P. C. ut neque deesse patriæ, neque superesse velim. Hâc Ducis oratione, & quòd extrâ ordinem habebatur (nam moribus Genuensium Duci verba publicè facere, nisi ex S. C. non licet) & quòd maximum sui, optimèque cælati argenti pondus ad Monetam deferri ipse jusserat, & voluntaria statim facta erat omnium Senatorum collatio, tanta innata est alacritas, ut adjuvandæ Reipublicæ certamen excitaret omnium animos, & pro se quisque factum, signatumque argentum contribuerent; Matronæque:

16 DE BELLO ITALICO ,
naque ipsæ opulentæ , atque optima-
tes , ne in amore patriæ suis cessisse
viris viderentur , auribus gemmas ,
collo monilia detraherent , atque in
publicum conferrent . Insignis cum
primis extitit Augustini Gavotti , Jo-
sephique Duratii liberalitas , quorum
alter iv. millia , xv. alter millia au-
reorum Reipublicæ donavit .

At plebs immoderatæ libertatis
vitio insolecebat more suo , latroci-
nandique cupiditati defensionem pa-
triæ , atque Austriacorum obtendebat
odium . Simulans enim occultari bona
hostium , domos scrutabatur , & mul-
tis se rebus pro patriâ pugnantes
egere dictitans pecuniam precibus fla-
gitabat , quibus contradici non pote-
rat . Erant exploratores hostium , erant
improbi , & scelerati homines , qui ,
turbatis rebus , seditionis , & prædæ
cau-

causam quærerent. Silebant leges: tacitus obsidebat curiam Senatus, neque illud esse tempus animadversionis existimabat. His malis hæc subsidia succurrebant, quominus omnis immutaretur status Reipublicæ, quod & honestiores populares seditiosis motibus adversabantur, optimèque de Republicâ sentiebant, & plebs partim illustrium familiarum splendorem, atque opes assueta mirari sui gregisordes aspernabatur, partim lucro, prædæque addicta nihil de regno cogitabat; & mitissimi etiam, optimique nobilium imperii memor, comparatione deterrimâ præsentem tumultum fastidiebat; ejusque erant duces adèò rudes, ut regerentur magis plebis furore, quàm ipsi regerent plebem; apud eamque suspicione fraudis, & non æquabili prædæ partitione offenderant.

Pars II.

C

Ita-

Itaque paucis diebus corruerant, magnoque erant odio omnibus. Adjuvabant rem proclinatam, qui vel a nobilitate submissi, vel plebejam ipsi per se pertæsi arrogantiam Senatus vigere auctoritatem, &, remotis ducibus, plebis languescere insolentiam cupiebant. Quibus rebus extimulata plebs suapte naturâ mobilis, & temeraria repentè adorta est deprimere, quos paulò ante in cœlum extulerat laudibus. Latrones illos, hostes, proditores esse vociferabatur. Comprehen-
sos, atque omni contumeliâ vexatos in Prætorium adduxerat, Senatumque, ut in eos animadverteret, obtestabatur. Illos statim Dux in carcerem duci jubet, & daturos pœnas affirmans a præsentī exitio subtrahit; monet deindè, quàm potest mitissimè, plebem, ut eorum ignoscat imperitiæ,
qui

qui legum , & Reipublicæ gerendæ ignorantia peccaverint : non posse bene geri Reipublicam imperiis stolidorum . His dictis mitigata dilabitur plebs , Ducis mansuetudinem , & æquitatem collaudat . Illos postea Senatus , repetitis rebus , non modò iniquissimâ invidiâ liberavit , sed etiam honore habito declaravit , nihil esse ab iis unquam de Republicâ nisi optimè cogitatum . At plebs curarum , turbarumque tædio petit ab Senatu , ut alios sibi det duces , qui Concilio suo præsent , atque intersint . Itaque ex auctoritate Senatus delecti sunt nobiles iv. Joannes-Baptista Grimaldus , qui de omnibus rebus ad concionem referre consueverat , & Joannes Scalea , Jacobus Laumellinus , Carolus Furnarius . Horum facilitate , solertiâque permulcebatur multitudo ; his

Pars II. C ij aucto-

auctoribus controversiæ minuebantur non dissentiente Senatu, cui suam obtinere auctoritatem nondum maturum videbatur. Erat plebs suorum magistratuum imagine alacrior ad defendendam Rempublicam; & cum nonnulla periculosissimo tempore fieri oporteret, quæ abhorrerent a moribus, videbantur ea melius in plebis temeritate, quàm in amplissimi ordinis consilio delitescere: plurimùm etiam valebat in vulgus opinio benignitatis, quâ erga populum Dux utebatur, qui nullius stultitiam, atque humilitatem fastidiebat, interdium, noctuque faciebat omnibus conveniendi sui potestatem. His rationibus manebat domi concordia, commodè administrabatur Respublica, cum subita seditio oborta est.

Postremi quidam projectâ audaciâ.

ciâ homines faciem multitudinis ex facinorosis, atque egentibus congregatam in Senatum, & nobilitatem concitare seditiosis vocibus cœperunt: immortuam nobilium tyrannidem versari diutiùs in Republicâ non esse ferendum: illos primùm auctores belli, proditâ plebe, separatim sibi consuluisse; illos nunc de ejus cæde cum Austriacis consentire: &, cum fortè nunciaretur, venire Austriacos, conclamatumque propterea ad arma esset, unus ex iis præcipiti furore inflammatus: quid vos, inquit, Austriacos persequimini, cum domesticum in Urbe hostem habeatis? delete Senatum, qui, ut sibi, suisque nobilibus provideat, vestrum cum Austriacis exitium pactus est. Cur enim arma capere vetamur? cur publica occluduntur armamentaria? nempè id agitur, nisi præcave-

22 DE BELLO ITALICO,
cavemus, ut omnes, qui nobiles non
sint, ex insidiis opprimantur. Sed
præda ostenditur opima, præclara da-
tur miseris occasio ulciscendi, & di-
tandi se. Audeatis modò inane nobi-
litaris nomen, vanissimaque magistra-
tuum insignia contemnere, vestra
sunt, o audaces & fortes viri, quæ-
cumque illi per summam ignaviam pos-
sident. Continuo prædarum spe, &
impudenti inducta mendacio magna
sordidissimæ plebis multitudo ad Præto-
rium convolat, & per causam quæ-
rendorum armorum irrumpere cona-
tur. Cum ab armatis excubitoribus
repelleretur, tormentum, quod fortè
advehebatur, in foro novo ante fores
Prætorii ingenti concursu, fremitu-
que, & minis constituit. Tum Ja-
cobus Laumellinus populari quâdam
ratione plebi gratus in mediam irruens
tur-

turbam: occasu-ne Urbis vultis finiri
 Rempublicam? vos-ne hujus patriæ
 alumni, & verè Genuenses Ducis
 excindetis, Senatusque sedem, quorum
 virtute, & consilio vestra adhuc li-
 bertas, vestra omnium stat salus?
 non herculè illi nobis infestissimi Au-
 striaci audeant. Cum nihilò remissiùs
 instarent, jamque ignem tormento ad-
 jicerent, opposito Laumellinus corpo-
 re, agite, inquit, explete iram, meâ
 satiamini cæde: minori flagitio interfi-
 cietis civem, quàm totius Civitatis
 præsidium evertitis; & ego oportu-
 nâ morte sublatus tantum scelus non
 videbo. Maximo viri animo obstu-
 pescit multitudo. Paulatim incipit
 emergere pœnitentia, redire obsequium,
 & fractus denique plebis furor eâ-
 dem, quâ exarserat, celeritate, re-
 xinctus est. Seditionis ducis paulò
 post

24 DE BELLO ITALICO,
post comprehensi, necatique furiosis-
simæ temeritatis pœnas dederunt: &
Concilium Populi, reviviscente sensim
Senatus auctoritate paulatim consene-
scere cœpit, & cum nihil fuit causæ
quarè haberetur, atque hostes, relictâ
obsidione, discesserunt, tunc demùm
esse omninò desiit.

Dum hæc in Liguriâ geruntur,
Brounius captis Lerinâ, Planasiâque
insulis, Foroque occupato Vocontio,
& præmissis, qui ad Argentium us-
que flumen progressi terrori essent ho-
stibus, Antipolim ipse, perspecto ur-
bis situ, & Britannis adjuvantibus,
terrâ, marique oppugnare instituit.
Sed defecerat Genua. Augebantur
Gallis copix: lx. a Belgio cohortes
advenerant, cumque iis Hispani ite-
rum conjungi dicebantur. Nam Gal-
liæ Rex, Ferdinando Regi ut satisfac-
ceret,

ceret, Philippum Argenfonium Cam-
 pofiani auctorem colloquii a Conci-
 lio fuo removerat, Malibojumque ab
 Italico exercitu revocaverat; quorum
 in locum domi Marchionem Puifien-
 fem, summâ virum probitate, & pru-
 dentiâ præftantem, apud exercitum
 autem in Galliâ Narbonenfi Ducem
 Bellinfulanum, eundemque Gallicæ
 militiae Magiftrum fuffecerat. Rex
 verò Ferdinandus, fi Austriacis in
 Italiâ Borbonii succubuiſſent, Carolo
 Fratri, Neapolique timebat; iique,
 quorum Ferdinandus confilio utebatur
 (ut timida eſt, longèque nimium
 proſpiciens ambitio) vereri cœperant,
 fi domum, amiſſâ Neapoli, Hiſpani
 Regni hæres, regnandique peritus Ca-
 rolus rediret, ne fraterno amore, re-
 giique nominis auctoritate apud Fra-
 trem Ferdinandum ille plurimum, ipſi

Pars II. D mini-

26 DE BELLO ITALICO,
minimùm valerent: atque ita commutato consilio, Italicum bellum suadebant, eratque adèò eorum suasionem Ferdinandi immutata voluntas, ut præcipitis eum receptus, consiliique pœniteret relinquendæ Italiæ. Itaque Borbonii, auctis, conjunctisque copiis, exercitus eduxerant suos. Quorum adventu perterritus Brounius, simul reputans, Genuensis spe commectus amissâ, neque Antipolim oppugnari, neque diutius tolerari exercitum in locis minimè frumentariis posse, consilium commutat, oppugnatione desistit, exercitum contrahit, in Italiam redit. Regredientem illum usque ad Varum flumen Borbonii insequuntur; quin longius procederent, hyems prohibuit, & militum labor, quos tot præliis, atque itineribus defatigatos oportebat aliquandò in hiberna deduc-

deducere. Idem Sardiniae Rex, idem Brounius facit, collocatoque in hibernis exercitu, Sardiniae Rex Augustam Taurinorum revertitur, Brounius Mediolanum proficiscitur.

Botta deponere jussus imperium, Piccolomineo exercitum, atque is paulò post Sculemburgio tradiderat. Brouniani exercitus pars in Ligures deducebatur. Legionarii, ferentariiue ex eo circiter cc. progressi villam Radianam, quæ non longè est a capite fluminis Urbis, occupaverant, aggeremque ante illam præduxerant. Quâ re nunciatâ, Eques Hieronymus Balbus mittit eò confestim legionarios Genuenses lxxx. & voluntariorum militum manum, qui, cum ad hostes venissent, superatâ munitione, scalis admotis in ipsam per fenestras villam irruperunt. Illi Genuensium

Pars II. D ij op-

28 DE BELLO ITALICO,
oppressi audaciâ, nonnullis amissis;
interclusâ fugâ, projectis armis dedi-
derunt sese.

Interim Rex Neapolis de Ge-
nuensi tumultu certior factus, & au-
thoritate permotus Marchionis Folia-
nensis nobilissimi hominis, qui erat
apud eum non tam dignitate, quàm
fide, solertiâque, & amore in Regem
singulari primus, actuariis suis, &
quo maximè indigebant, frumento,
commeatuque reliquo juvari Genuen-
ses jubet. Genuensibus item, quo ef-
sent ad defendendam patriam paratio-
res, iis, qui in regno suo possessione-
nes habebant, legeque eâ tenebantur,
quæ est de absentibus, vectigal in
annum remittit. Rex autem Galliæ
Hispaniæ Regem per literas adhorta-
batur diligentissimas, ut Genuensibus
quamprimum subveniret: pertinere id
ad

ad communem Borboniorum causam. Neque ipse pecuniâ, auxiliisque deerat, Bellinfulanoque mandaverat, ut de exercitu suo idoneam nactus tempestatem vi. hominum millia Genuam celerrimè submitteret.

Jamque octo minores ex eo numero duces advenerant, atque in his architecti militares duo, qui duodecies HS. attulerunt, &, quàm prompto, excellentique esset Rex in Republicam animo, Genuensibus exposuerunt, magnasque Gallorum copias subsidio statim venturas confirmarunt. Tanta erat Gallici subsidii expectatio, ut ad eos, cum exscendissent, vulgus conflueret maximâ occurrentium, prosequentiumque alacritate, perindè ac si libertas, & salus Civitatis advenisset. Sed ab eorum adventu quinque, & quadraginta ipsi erant dies, hyem-
que

que præcipitabat, & jam, majoribus coactis copiis, hostes erumpebant, neque e Galliâ naves, auxiliaque veniebant, angebanturque singularum horarum expectatione Genuenses, & quæ natura sollicitudinis est, quod sperabant, quod summè factum cupiebant, idipsum ne fieret, magno-perè metuebant. Miserat Senatus Augustinum Laumellinum Gallicâ functum legatione, qui Philippum Hispani Regis Fr., Borboniosque in Galliâ Narbonensi imperatores conveniret, eisque Civitatis spem, metum, periculum ostenderet: defatigatos Genuenses quotidianis propè præliis per quatuor ferè menses cum ferocissimo hoste solos configere, neque jam, licèt animus super sit, vires suppetere. Accelerarent, raperentque occasionem, quæ in armis plus interdum, quàm ratio posset. Tan-

Tandem Massiliâ, Teloneque commeatus, navesque solverant. Sed is fuit persequentium Britannorum impetus, ut aliæ, undè erant profectæ, referrentur, aliæ idonea ad egrediendum loca in Ligustico litore, ad orientem solem quod vergit, Corsicæque portus peterent, nonnullæ etiam ab hostibus caperentur. Quæ verò navis Marchionem Mauriacensem auxilium copiarum ducem, militesque una aliquot sustulerat, in altum provecta, & prospero usâ vento Genuam xiv. kal. April. accessit, tardiùsque confecto cursu, & quæ decurraverant, & quæ Hispanorum militum partem advehebant, Britannicæque classis metu in Lunensem sese portum introduxerant, eòdem postea delatæ sunt.

Sculemburgius, hyeme confectâ, cum ipso anni tempore ad bellum ger-

ren-

32 DE BELLO ITALICO,
rendum vocaretur, magnâ difficultate afficiebatur, quâ ratione id administrare posset. Nam si hostem assiduus præliis conficere vellet, non satis erat copiarum; si ad oppugnandam Genuam contenderet, tormenta deerant. Quod fuerat in exercitu roboris, Galliæ occupandæ Narbonensis consilium, itus, reditusque copiarum absumpserat, & cum illata, uti suprà demonstravimus, de Placentinâ prædâ controversia minui non potuisset, jacebant eâ in Urbe multa, & præclara tormenta, quæ Borboniorum fuerant, quæque magno ad bellum Genuense usui esse poterant. Cui quidem bello ipse Rex Sardinie non satis inservire diligenter videbatur vel illius prædæ cupiditate abstractus, vel eo permotus, quòd neque Austriacorum, si Genuam capissent, nimis val-

valdè augeri in Italiâ potentiam, neque suum, si auxilia subministrasset, imminui exercitum volebat. Itaque postulat, responsis, colloquiisque rem ducebat, eâque de causâ Augustam Taurinorum missus ab Sculemburgio Blonchedius fuerat Trib. mil. qui, omisâ Placentinæ prædæ controversiâ, cum Rege Sardiniae de tormentis, auxiliisque, aliquâ interpositâ ratione, deliberaret. Ut autem Regis Sardiniae animus expugnari posset, tamen erant propter itinerum angustias durissimæ commeatuum, tormentorumque subvectiones. His tamen difficultatibus non deterriti Austriaci, atque odio ducti Genuensium, a quibus se in Italico primùm, deindè in Gallico bello impeditos videbant, tot contumeliis acceptis, gloriâ rei militaris diminutâ, recentes, veteresque injurias

Pars II.

E armis

armis persequi properabant, & nondum satis parati ad ipsam Urbem Genuam oppugnandam accedere constituerant.

Ad mare Ligusticum, ipsumque Apennini initium sita est vetustissima Urbs Genua, saxis, scopulisque sublata, quos maris secuti opportunitatem industrii primùm homines incoluerunt, affluenteque mox civium, & divitiarum copiâ, sumptuosis, magnificisque ædificiis exornarunt. Instruētis mari propugnaculis, mœnibusque, veteri, novoque, ut diximus, terrâ muro cingitur. Portum habet ante se in ædificatione, aspectuque Urbis inclusum, projectis in mare molibus, quæ portus ostium efficiunt, emporiique celebritate nobilem, & quantævis classi satis amplum, ab Africoque, cui primùm vento maximè erat obnoxius,

obje-

objectâ nunc immensi operis mole,
 satis protectum. Quæ pars Urbis in
 occidentem solem spectat ad Pharum,
 mirificæ substructionis turrim in pro-
 montorio positam, pertinet; quæ ve-
 rò in orientem vergit, tumultu termi-
 natur, qui Carinianus dicitur. Ab
 utrâque parte novus per inæquales,
 præruptosque colles ducitur murus cir-
 citer millia passuum ix. in circuitu pa-
 tens, atque in angulum ad eum lo-
 cum coangustatur, cui nomen Spero
 est: opus certè arte, naturâque, quâ
 maximè ad occidentem spectat, mu-
 nitissimum. Duæ duabus ex partibus
 frequentissimæ valles; duo item sunt
 flumina, quorum alterum, uti primo
 libro demonstravimus, Porciferæ valli
 nomen indidit, ad Arenariumque sub-
 urbanum in mare influit, alterum Bis-
 amnatem interfluit vallem, Ferritor-
Pars II. E ij que

36 DE BELLO ITALICO,
que appellatur. E regione Cariniani
suburbanum est Albarense paulò edi-
tore loco, atque omnium amœnissi-
mo. Huic suburbano, eique Urbis
munitioni, quæ Zerbinus nominatur,
interjecto Feritoris fluminis alveo, fa-
num imminet Mariæ Montanæ, cœ-
nobiumque Minoritarum; neque ita
longè continuatio quædam montium
assurgit, quæ paulatim ad mare de-
labens quarto ab Urbe Genuâ lapide
orientem versùs in vallem desinit,
quam Sturlam vocant. Duo sunt a
Septemtrione pari ferè altitudine, for-
mæque montes, Geminique ideò Fra-
tres appellantur, qui ab angulo novi
muri; Speroneque passus fermè dcccc.
absunt, muniti, & circumcisi admo-
dum, maximæque ad repugnandum,
oppugnandumque opportunitatis; iis-
que mediocri diremptus intervallo mons
est

est oppositus, qui nomen ab adamante accepit, ad ejusque radices situs est Turracia vicus, medio ferè inter utramque vallem spatio. Loca omnia circa Genuam aspera, rupes præaltæ, itinera ardua, duri homines, nulla pabuli, nulla frumenti copia, adeo ut propter inopiam regionis neque morari diutiùs exercitus, neque progredi propter iniquitatem facilè possint. Ipsa Urbs magnitudine operum, firmitate muri, multitudine civium, atque omni bellico apparatu instructa longam, & difficilem habet oppugnationem.

Reversus Blonchedius impetrata ab Rege Sardinia auxilia, cumque eo, agente Britannorum Legato, in has fermè leges transactum esse nunciat: relictâ Genuâ, Austriaci, Rexque Sardinia partirentur inter se Reipublicæ
impe-

38 DE BELLO ITALICO;
imperium, & quâ ad orientem, occidentemque spectat, æqualiter quisque, atque opportunè haberent. Lunensis autem portus Francisco Lotharingio Cæsari, eidemque magno Etruriæ Duci attribueretur, cùm debellatum esset: atque ita Austriaci ne præmiorum belli Genuensis partem Regi denegarent, Rex ut, rejectâ in aliud tempus Placentinæ prædæ controversiâ, xii. cohortes, deductaque arce Savonensi tormenta subsidio Austriacis mitteret; idque subsidium celeriter venturum idem Blonchedius confirmat. Quibus rebus cognitis, Sculemburgius, & re frumentariâ præparatâ, pluraque in agmina distributis copiis, quæ esse ad duodeviginti hominum millia dicebantur, Novis noctu proficiscitur.

Occupatis, uti supra cognitum est,

est, Ligusticis a Bottâ faucibus, Austriaci, exquisito per exploratores itinere, ex omnibus montium jugis subito sese ejiciunt universi, & Porciferam simul vallem, simul Bisamnatem conari obtinere videntur: eodemque tempore Præfectus Britannicæ classis Genuensis portus aditum obseperat, nullaque a custodiis navium Ligusticitoris loca vacare patiebatur. Præscriptum item erat Vogternio, uti, coactis ex Cisalpinâ Galliâ ii. hominum millibus, in Sergianensem provinciam erumperet, eo consilio, ut, omnibus obsessis viis, intercluso terrâ, marique commeatu, aut fame subacti deditio- nem Genuenses facerent, aut ferro- ignique confecti pervicacis furoris pœnam subirent.

At Genuenses naturâ loci, auxiliisque Borboniorum, & veniæ desperatio-

ratione confisi paratissimo erant ad resistendum animo. Sed cum neque ardua, neque munita loca vim hostium undique erumpentium sustinere possent, cumque rei militaris imperiti Ligures exercitatissimis hostibus opponerentur, pedem referre Genuenses coguntur, amissoque Montogio, ad Mariæ Montanæ fanum sese recipiunt: & Porciferani, quanquam acrius Piccolomineo repugnauerant, casam quandam propè Langentium pagum nonnullis levis armaturæ peditibus fortissimè defendentibus; tamen ipsi quoque hostium virtute submoti ab Bolzanetum sese recipere coacti sunt, quo in vico præsidium erat Gallorum. Sculemburgius, qui in itinere ex equo ceciderat, latusque vehementer offenderat, captis quaquaversùs locis pluribus opportunis, occupato a fronte, com-

communioque monte Adamante, & collocato post se Sanctandræensi castrorum Præfecto, ne intercluderetur, ipse apud Turraciam, idoneo, ut diximus, ad utranque vallem loco, prætorium constituit.

At Mauriacensis Gallorum Præfectus, ubi hostes tam propè ab Urbe constitisse accepit, vel inopiâ consilii perturbatus, vel non satis cognitâ locorum naturâ, simul suis, qui paucissimi erant, atque Urbi præmetuens deduci Bolzaneto præsidium, Geminosque Fratres relinqui, omnesque sub mœnibus copias constitui jubet. Quo factò, qui ad Mariæ Montanæ excubabant, ii etiam sese ad Urbem receperunt. Porciferani autem, etsi a Gallis deserti, tamen in tuendi Bolzaneti consilio constantissimè permanserunt, quòd verebantur, si

Pars II.

F cum

42 DE BELLO ITALICO ,
cum Austriaci locum tenuissent, ne
liberiùs, vastandi, prædandique causâ
se in vallem effunderent.

Relicto monte Geminorum Fra-
trum, cedentibus Gallis, cum tota
fremeret Civitas, commotus omnium
querelis, & Guimontii potissimum,
qui erat apud Rempublicam Gallo-
rum Regis Legatus, monitis incitatus
Mauriacensis petit eâdem nocte ab
Senatu, ut urbanæ militiæ partem
Roccæpinio Trib. mil. attribuat, cui
mandaverat ipse, ut relictum sinè ul-
lâ cunctatione montem reciperet. Cum
Galli inconsiderantiam receptus celeri-
tate irruptionis corrigere cuperent, Ge-
nuenses, quorum maximè res ageba-
tur, arreptis armis, concurrerent, fa-
cilè, aliquot dejectis Austriacis, qui
ex vicino Adamante successerant, Ge-
minorum Fratrum mons receptus est,
coque

eoque recepto rursus, qui a Mariæ Montanæ fano profugerant, eodem celeriter redierunt. Montem Senatus firmiter præsidio tenendum, additisque operibus muniendum, eique munitioni, qui invicem cum Gallis præessent, quòque res vocaret, Senatus nomine accurrerent, Joannem-Carolum Pallavicinum, Felicem Balbum, Nicolaum Jovium, Francum Grimaldum designandos censuit, & Jacobum item Grimaldum, atque Ambrosium Centurionem, quorum alter Venetiis, alter e Galliâ, audito patriæ discrimine, Genuam confestim advolarat: iisque deinde, quoniam pro multitudine rerum gerendarum pauci videbantur, Carolus, & Pasqualis Spinulæ, & Franciscus Franconius ex S. C. adjuncti sunt: cumque ad Scoffaram, qui locus ad Bisamnatem vallem

Pars II.

F ij tuen-

44 DE BELLO ITALICO ,
tuendam, refrænandosque ab eâ parte
hostium impetus peropportunos erat,
magna Ligurum multitudo convenisset,
iis qui præset, missus est Petrus Ca-
nevarius, de quo ante dictum est.

At Vogternius in Sergianensem
provinciam progressus, conventum opi-
di, atque arcis Præfectum, cum neque
pollicitationibus, neque denunciatione
periculi permovere posset, equites, pe-
ditesque suos infesto agmine procedere
jussit. Eò Senatus jussu venerat Mi-
chael Pincetius. Hic magnâ tumultu-
ariorum militum manu contractâ,
Sergianenses confirmat, præsidia in
locis, quæ erant hostibus finitima,
constituit, ipse cum reliquis copiis ad
hostes proficiscitur, acriterque in eos
impetu facto, repulit, atque aliquot
millia passuum profectus consistendi
illis facultatem non dedit. Quo per-
motus

motus incommodo Vogternius, cum omnem adversùs se consentire provinciam intelligeret, atque intrare intra præsidia periculosum putaret, infectâ re, discessit, & Massensem, Lucensemque agrum maximis emensus itineribus, Apenninumque transgressus sese ad Sculemburgium propè Genuam recepit.

Sculemburgius, cum denunciatio-
nes, admoto exercitu, majorem ha-
bere vim, &, dum in metu est, par-
vo populum momento quam ad cum-
que conditionem impelli posse existi-
maret, denunciari Genuensibus per
Blonchedium jussit, uti arma pone-
rent, imperata facerent: Reginam,
tametsi gravissimâ digni pœnâ Genuen-
ses sint, qui rebellionem post deditio-
nem fecerint, veteresque injurias novo
scelere cumularint, tamen eos pro suâ
mise-

misericiordiâ conservatos, quàm delectos malle; siquidem, priusquàm, quæ in itinere sunt, tormenta ad exercitum advehantur, ad sanitatem redeant: nullam, advectis tormentis, futuram deditionis conditionem, atque intellecturos Genuenses, quàm miseris grave, & temerarium sit, irritare potentiores, in demissâque fortunâ spiritus gerere magnos magis, quàm utiles: denique constituent ipsi, utrum, pace firmatâ, omnique dempto metu, regiæ clementiæ malint, an, vastatis agris, interfectis civibus, eversâ patriâ, severitatis periculum facere. Hâc ad Senatum relatâ denunciatione, ita Jacobus Grimaldus ex auctoritate Blonchedio respondit: Jus esse naturæ, ut sua quisque quâcumque ratione defendat; neque ullo obstringi scelere, si quis alienam ab se injuriam propul-

pulſaverit : illos videri potiùs ab æquitate , juſtitiâque diſcedere , qui tantum ſibi licere putant , quantum poſſunt , & , cum in aliena tam impudenter invadant , innocentes accuſent , qui ſua tueantur : Reginam , quæ adeo clementiæ nomine gloriatur , non potuiſſe non commoveri , ſi inaudiverit , quàm iniqua , quàm multa ab Ducibus ſuis pertulerint Genuenſes , qui quidem ipſo in belli ardore ſuæ maluerunt utilitatis , quàm eximiæ erga illam obſervantiæ oblivifci : irritatam toties patientiam poſtremò in furorem erupiſſe , & , qui ab omni cum Regina bello ſemper abhorruerint , còeſſe demum adaçtos , ut arma ſumerent , quæ juſtiſſima ſint oportet , cum neceſſaria fuerint : armis ſumptis , ſic eſſe Genuenſes paratos , ut nec obſideri , ſi neceſſitas coegerit , nec mori ,
ſi ca-

si casus inciderit, pro libertate recu-
sent: cætera superis, fortunæque com-
mittant. Sculemburgius, ubi intellexit,
neque Genuensium frangi constantiam
jactatis denunciationibus, neque con-
cordiam, quam optima domi discipli-
na, externique metus hostis faciebat,
convelli posse, nullamque propterea
aut spem, aut causam deditiois esse,
ad reliquam cogitationem belli sese
recepit. Itaque & munire vias insti-
tuit, quo faciliùs tormenta subvehe-
rentur, & alia ex aliis loca occupa-
re perseveravit, ut Genuenses, quàm
angustissimè contineret.

Advenerat interim Genuam Dux
Bouffertius, Gallici exercitus Legatus,
atque unus e principibus Gallicæ no-
bilitatis, Equitemque Chovelenium
castrorum Præfectum, nonnullosque
alios duces adduxerat, &, quòd non
sine

finè causâ tantus Vir a Galliæ Rege submissus videbatur, civitatis spem, alacritatemque renovaverat. Ille in magno populi concursu, plausuque Senatum ingressus ita Ducem, Senatoresque est allocutus: Eâdem Genuenses animi magnitudine Reipublicæ libertatem, & Galliæ salutem attulisse, quosque hostes a cervicibus suis repulerint, eosdem a Galliæ finibus retraxisse: itaque sibi prius beneficio fuisse, & virtutis famâ, quàm vultu, congressuque cognitos; seseque, cum ad eos veniret, existimavisse ad Marcellos, Scipiones, Fabios venire, quorum animi robur nullis fractum calamitatibus, & vix posteris credibile manu ipsi, usuque revocaverint: hujus famâ virtutis commotum statuisset Galliæ Regem non tam bello, quàm fide præstantem benemeritæ Reipublicæ

Pars II.

G omni-

omnibus modis subvenire, seseque ab eò missum, qui præsens regiae testis esset, atque obses voluntatis: proinde hortari, cujus hostis insolentiam soli ejecerint, soli haec tenus retuderint, ut ejus in oppugnatione audaciam maximi Regis auxilio freti contemnere ne vereantur: Regis illos Legatum habituros ad belli consilia socium, ad pericula ducem, neque se Gallum esse melius omnibus probare posse, quam si amore, fideque erga Rempublicam Genuensis fuerit. Dux Galliae Regis benignitatem summis laudibus extulit, qui Rempublicam in gravissimis periculis & adjuverit jam egregiâ liberalitate, & nunc Legatum ad eam amplissimum Virum mittat: tanti beneficii nunquam se, nunquam Senatum, totamque Civitatem immemorem futuram: potuisse Genuensibus hostes oppi-

LIBER TERTIUS. 51

oppida, agros, pecuniam adimere, fidem, atque animum neque ademisse, neque adimere potuisse: itaque futuros eosdem, qui semper fuerint, ut in bello fortes, ita in fœdere constantes, atque hoc etiam magis, quo minùs nunc sunt de exitu rerum, adjuvante potentissimo Rege, solliciti. His actis in Senatu, magnâ omnium alacritate discessum est.

Paulò longiùs progressi Sextum, Vulturemque ad mare oppida occupaverant Austriaci, & Pinum in montibus, cc. edito loco impositis militibus, additisque munitionibus tenebant. Vulturenses Austriacorum perterriti adventu, auctore, & sequestre timidissimo quodam loci sacerdote, sese Franchinio Trib. mil. dediderunt. Deditione factâ, proximis improvisò ex montibus cum suâ tumultuaria

Pars II.

G ij

mili-

52 DE BELLO ITALICO ,
militum centuriâ descendens intervenit
Ænobarbus, conditiones nihil moratur,
impetum facit, occidit nonnullos,
fugat omnes, longissimèque fugientes
insequitur. Hujus operâ Ænobarbi eo
Genuenses bello, optimâ, fortissimâque
sunt usi, & ipse, rebus strenuè gestis,
cum humili ortus loco ignotissimus antea
fuisset, pervenit ad hominum famam.

Altera ex parte Stephanus Laumellinus
amantissimus Patriæ Vir, qui, Venetiis
initio belli relictis, ad opem statim
Reipublicæ ferendam convolarat, cum
Mariæ Montanæ fano præesset Pyrochitrophorique
civ. Austriaci loco potiri conarentur,
qui Lupâ-Amara dicitur, eò profectus est;
eodemque tempore Paulus Gentilis cum
militibus legionariis, Liguribusque
aliquot Stajene progressus ad Pinum
pervenit. Ne his qui-

quidem locis impetum Genuensium Austriaci tulerunt, compluribusque amissis, relictis impedimentis, atque ipsis quas instituerant, munitionibus, ad suos sese præcipiti fugâ receperunt.

Eodem ferè tempore a Creto, ubi Sanctandræensis constiterat, duplici hostes agmine proficiscuntur, Canevariumque, qui Scoffaræ, ut diximus, præerat, dextrâ sinistrâque adoriri parant. Qui Lavaniolam, qui item Montem Cornarium obtinebant, quæ prima erant opposita hostibus venientibus loca, pedem Ligures referre cœperunt, eatenûsque retulere, quoad locum nacti opportunum subsistere, & militum, qui adveniebant, subsidio confisi repugnare potuerunt. Nam eâ re nunciatâ Canevarius iisdem, quibus Austriaci venerant, jugis mille statim Bisamnates, iisque qui subsidio essent,

54 DE BELLO ITALICO,
essent, legionarios nonnullos bipartito
mittit; & partem, in quâ ipse erat,
aggredi a latere hostem, partem a ter-
go invadere jubet. Commisso prælio,
Genuenses Adolescentuli ducis alacritate
incitati acrius impugnant; illi Genuen-
sium audacia, &, ne intercluderen-
tur, metu commoti celeriter loco ce-
dunt. Itaque interficiuntur, fugantur.
At Canevarius, dum, fufis hostibus;
retinere suos a prædâ, atque ad ar-
cem occupandam Turriliam, quam
hostium fugâ desertam esse cognoverat,
adducere obequitans, adhortansque
contendit, longiùs progressus, jaculi-
que in adversum os ictu vulneratus
ex equo delabitur: conantibus auxilia-
ri suis; frustra, inquit, attollere co-
namini, quem jam vita deficit: unum
oro, celentur meâ de morte milites,
ne ipsius nuncio debilitatis eorum ani-
mis,

mis, parta jam victoria interpellatur. Ego satis vixi, siquidem invictus, & pro patriâ morior. Redintegratur Canevarii morte hostium cædes, crevitque adeò Ligurum furor, ut irâ flagrantes non captivis, non vulneratis parcerent. Refertur in Urbem Canevarii cadaver, ad cujus aspectum tristissimus augetur omnium dolor, quem jam mortis nuncius fecerat. Concurrebant, videre cupiebant; illum mortuum consuevisse ajebant, dum viveret, hostibus terrorem, suis animum addere: illum ad parandos milites liberalem, ad pericula, consiliaque belli fortem, & prudentem fuisse, atque hæc egisse omnia, cum ad annos xxii. natus esset. Nam Canevarius non solùm animo, sed etiam, quod non erat ab eâ ætate postulandum, consilio erat non vulgari. Fuerat:

rat in Galliâ Cisalpinâ apud exercitum Reipublicæ Protrib. mil. legionis Lingusticæ; prælio ad Tanarum interfuerat, paucisque mensibus, cum esset Genuâ profectus rei militaris rudis, factus redierat dux: adeo verum est, ab excellentibus ingeniis indocilem usus disciplinam non desiderari. Supremo die suo quàm amplissimè elatus est, funebrique pompæ tota fermè Civitas, milites, ducesque, ipse imprimis Dux Bousfertius interfuit. Factum est etiam S. C., ut Petro Canevatio invictissimo Adolescenti ob mortem pro Republicâ obitam statua marmorea in curiâ poneretur, quæ tantæ virtutis monumentum, patriæque posteris defendendæ exemplum esset.

His omnibus præliis intellectum est, neque Austriacis fatis esse animi, quòd

quòd locorum naturam ignorarent, neque Liguribus constantiæ, si a nobilium exemplo, & legionariorum subsidio defererentur. Accedebat hùc ut militari assuefacti disciplinâ Austriaci meliùs progredierentur, &, quæ cæpissent loca, peritiùs defenderent. Ligures autem facile a signis discederent, magisque in singulis interficiendis militibus, quàm in summâ rerum Austriacis nocerent. Erat tamen in hoc bellandi genere illud Genuensibus opportunum, quod & levibus præliis atterebatur hostis, quem deteriore in dies locus alienus, & tempus faciebat, & Liguribus quotidianâ præliandi consuetudine animus accedebat: fociis prætereà spatium erat mittendi auxilia, quæ per medias Britannorum classes parvis advecta navigiis in Genuæ portum facilè irrepebant.

Pars II.

H Au-

Auftriaci, Coronatæ occupato fa-
no, quod edito loco pofitum, pro-
piùs jam, inſtructis munitionibus,
Arenario ſuburbano ſuccedebant. Ge-
nueſes, quò longiùs illos arcerent,
a Porciferæ amnis oſtio ad eam exte-
riorem Urbis munitionem, quàm For-
cipem appellant, comprehenſo colle,
qui ab amœno proſpectu nomen ac-
cepit, aggerem perducere, atque in-
ſtruere properabant, neque adaçtis ex
hoſtium munitione, Britannicâque na-
vi, quæ rei impediendæ cauſâ ad li-
tus acceſſerat, telis deterrebantur, quo-
minùs opus urgerent. Quin etiam ipſi
ſuorum tormentorum vi Auftriacos,
Britannosque vexabant, Franchinium-
que interfecerant nefariam ultri crude-
litatem, quâ ille in miſeros Porcife-
ra nos omnia exempla cruciatus edide-
rat: eâdemque celeritate ab alterâ Ur-
bis

bis parte Albarenſe ſuburbanum, excellioraque circum loca munire curabant, & ſic ſunt patriæ tutandæ ſtudio incitati homines infueti militaris patientiæ, ut rem multi operis, ac laboris, adhibitis militaribus architectis, nobiliſſimisque ad opus viris excubantibus, brevè perficerent.

Adventus Ducis Bouflertii ſummâ ſpe, & voluntate Civitatem compleverat; nec minùs ipſe, quàm in Senatu confirmaverat, animo laborabat, ut Reipublicæ Genuenſis amantiſſimus videretur. Nam, ſeu quid communicandum, ſeu quid adminiſtrandum eſſet ipſe principes Civitatis benignè appellabat, ipſe plebem effuſâ largitione incitabat, interdù, noctùque obequitans, interim pedes, nihil apud hoſtes tutum, nihil apud ſuos languidum patiebatur. Namque

Pars II. H ij etiam

etiam per eos dies Coronatæ fanor depellere Austriacos constituerat, urbanamque esse in armis militiam, seseque ad nocturnam parare eruptionem jusserat. Signo dato, omnes convenerant. Ipse monendo, cohortandoque aderat Bouffertius. Movebantur etiam exemplo Josephi Duratii, qui provecâ ætate, ut sæpè aliàs, ita tunc armatus prodierat, nummosque populo spargens rem adjuvabat. Sed infregit consilium fœdissima coorta tempestas, adeout, proluentibus undique aquis violentissimis, neque arma homines tenere, neque pedem progredi possent.

Senatus, cum multa, quæ per-
tinerent ad sollicitandum statum Rei-
publicæ, excitari in turbâ belli pos-
se existimaret, saluberrimumque cen-
seret in maximis rebus summam
im-

imperii apud unum esse, quæstionibus extrâ ordinem exercendis quasi dictatorem dixit Augustinum Gavatun, qui pœnâ paucos, terrore omnes afficiens intestino scelere Rempubli-
cam liberavit. Magnam interim argenti vim in bellum Genuensibus Rex Galliæ dare, neque minorem Hispaniæ Rex liberalissimè polliceri perseverabat, & auxilia uterque submittebat.

Auctâ classe, omnibus longè, latèque litoribus occupatis, intentiores erant ad custodias Britanni. Genuenses ad recipienda auxilia, quæ, classis metu, portu Monæci continebantur, lx. phaselos miserant, iisque præsidio naves longas duas. Nam commeatus propter ejusmodi agilitatem navigiorum facilius elabebantur, minusque, si nonnulla fortè ex iis in cursu offenderent, deperibat militum, qui se-
para-

62 DE BELLO ITALICO,
paratim in plures erant phaselos im-
positi. Ac primò in noctem conje-
cti phaseli, obductâque summo mane
nebulâ occultati Britannicam fefelle-
rant classem: deinde ubi diluxit, di-
scussaque caligo est, apparuere. Quos
cum audaciùs progressos Britanni vidis-
sent, sperantes intercipi posse, præda-
toriam subitò navim, myoparonem,
atque aphractum ad eos miserunt. Ge-
nuenses, eductis triremibus duabus,
conantes portum capere phaselos pro-
tegebant, prædatoriamque navim ja-
ctis morabantur telis. Eodem tempo-
re naves longæ duæ Genuenses myo-
paronem, aphractumque Britannorum,
commisso prælio, distinebant. Quæ res
magnum attulit phaselis ad incolumi-
tatem momentum. Naïti enim spa-
tium, cum vehementiùs remos incital-
sent, in portum omnes refugerunt,
quos

quos statim, repulsis, elusisque Britannis, naves longæ, ac triremes consecutæ sunt. Ea expectati auxilii spes, is ex prælio metus animos versabat Civitatis, ut nemo ferè Genuæ fuerit, quin visendi causâ altissima tecta, mœniaque petens ex omni prospectu locum spectaculo cæperit, lætusque, confecto prælio, & gratulabundus ad portum procurrerit. At Britanni omnium dōminatores marium, tantâ sub oculis acceptâ ignominiâ, magnoperè fremebant, eoque id magis, quod crebris sollicitabantur Austriacorum querelis, qui auxiliorum adventum eorum negligentia falsò tribuebant. Nam Genuenses nautici, & ipsi homines domestico maris usu valebant, parvulisque navigiis, quibus incredibili celeritate transmittentes, ad litora sese statim, vadaque applicabant, atque

64 DE BELLO ITALICO,

que ita Britannicarum impetum navium ferè semper fugiebant. Magna prætereâ est maritimarum rerum inconstantia, & difficultas, utpotè quas interdum malacia detinet, tempestas sæpe affligit, incertissimæque semper res, ventus atque unda gubernant. Neque verò, dimissis quaquaversùs aphræctis, parùm proficiebant Britanni, submissæque etiam navi, quæ contrà Nervium in anchoris consisteret, eamque esse partem, quæ propter angustissimam oram Genuam ducit conjectis infestam telis haberet, importari terrâ in Urbem commeatus prohibebant, excensionemque eo loco facere tentaverant. Sed periculum veriti, quòd Ligures arma cæperant, ad navem statim refugerant, quam paulopost, sublatis anchoris, in altum remulco adducere coacti sunt. Illam enim Ligures,

gures, duobus allatis noctu tormentis, repentino impetu telorum labefactaverant.

Venerant tandem xii. Subalpino-
rum cohortes, quarum Comiti Roccæ-
sio permissum erat imperium, atque
is, capto, direptoque Vulture, ad Se-
xtum castra fecerat, eoque tormenta
Savonenſi arce deducta, reliquaque,
quæ ad oppugnationem pertinent, ter-
restri desperato itinere, Britannicis na-
vibus supportabantur. Aucto Sculem-
burgius exercitu, collem quendam,
in quo fanum est Misericordiæ posi-
tum, Ligurum dejecto præsidio, fa-
cilè potitur; qui collis abest ab Ge-
nuâ millia passuum ii.. Genuenses eo
amisso loco, tametsi non maximi erat
momenti, tamen vehementer propter
nimiam cujuscumque rei sollicitudi-
nem perturbantur. Bouffertius, ne per
Pars II. I otium

otium hostium increfceret audacia, & vulgi ingravesceret timor, signum dari, recipique collem, fanumque imperat, idque confestim conatus effecturum se sperabat, propterea quòd annis Porcifera, qui medius inter eos, qui fanum obtinebant, reliquaue hostium præsidia fluebat, coortis imbribus, eâ nocte admodum creverat, ut, quominus alii aliis subsidio irent hostes, impedire posse videretur. Dat negotium Chovelenio castrorum Præfecto, uti princeps prælium ineat. Ille urbanæ militiæ centuriis, & Gallis, atque Hispanis aliquot assumptis, ad hostes proficiscitur, in eosque, cum hora diei esset octava, impetum facit, acerrimèque repugnantes, relictis inferioribus locis, ad fanum sese recipere cogit. Eodem tempore Comes Lannionensis, qui Geminorum-Fratrum:

trum monti præsidio erat, eruptione factâ, hostes a latere premebat, jamque, cum ab horâ octavâ ad vesperum pugnatum esset, Hispani, Gallicque Pyrochitrophori captis Austriacis compluribus, atque occisis, fano appropinquabant, in eoque jam erant, ut irrumperent: cùm Bouffertius, qui ad portam Granarolam progressus eventum pugnae expectabat, receptui cani jussit. Nam, & satis ad hostium minuendam audaciam, Genuensiumque confirmandos animos factum existimabat, & Lannionensis eruptione, Geminorum-Fratrum montem nudari nolebat, ne vacuum a præsidio eum hostis occuparet. Præterea, cum res studio esset contentionis propè in noctem deducta, in tantâ veteranorum paucitate nocturnum esse prælium vitandum censebat. Ita in occupato Au-

Pars II

I ij

stria-

68 DE BELLO ITALICO ,
striaci colle remanserunt , Borbonii ,
& Genuenses in Urbem reversi sunt ;
cum hi , quòd primo concursu terga
vertere hostes coegissent , vicisse sibi
viderentur , illi vicissent . Tumulum
enim , fanumque , quæ causa pugnan-
di fuerat , tenuerunt . Pauci ex Bor-
boniis , & Genuensibus cecidere , in
his Marchio Fajensis Trib. mil. de
exercitu Gallico , qui hostibus insistens
mortiferum vulnus accepit , ex eoque
postridie interiit . Ipse fortissimè pu-
gnans vulneratur Chovelenius . Fran-
cus autem Grimaldus in medios ardo-
re pugnandi abreptus hostes , ab iis
captus est , unum præstantissimus Ado-
lescens , dum caperetur , questus ,
quòd , cum in alienam veniret potesta-
tem , Patriæ suæ inservire non posset .
Operum magnitudo , & conti-
nens tot mensium labor populi stu-
dium

diū infirmare videbatur, erantque, qui propter non magnum in re militari usum non magnum sæpe periculum miserarentur, firmioresque existimarent hostes, quàm reverà essent. Multa improbi fingeant, prudentes suspicabantur, timidi credebant, ut his omnibus rebus magnus paulatim irrepere timor, & desperatio posse videretur. Itaque, ne in medio rerum cursu imperitus resideret animorum; artificum capita, urbanæque plebis principes in curiam extrà ordinem cogere, eosque alloqui de Senatus sententiâ Brignolius Dux constituit. Cum frequentes convenissent, magnaue præterea affluxisset multitudo amictus togâ purpureâ Dux, & sedens in folio: Non negaverim, inquit, Genuenses me ultrò ad vos tanquam ad homines diuturnitate belli defatigatos,
hor-

70 DE BELLO ITALICO,
hortandi causâ processisse; sed tantū
ego facio frequentiam hanc vestram,
quā in hunc locum rogati conveni-
stis, eam in vultu omnium, atque
oculis eminere video patriæ alacrita-
tem defendendæ, ut gratulatione mihi
potius, quàm hortatione utendum esse
intelligam. Quid enim eos horter,
quos intueor, paratissimos? est verò,
quod patriæ, quæ cives genuit for-
tissimos, est quod vobis, qui patriam
servastis pulcherrimam, est denique
mihi ipsi quod gratuler, cujus impe-
rii nomen multo illustrius perveniet
ad posteros vestræ commendatione vir-
tutis. Quanquam haud scio, an hæc
ipsa gratulatio supervacanea sit, cujus
est usus confecto bello reservandus,
ne fortunæ beneficium præripuisse vi-
deamur. Quæ erunt igitur meæ par-
tes? illud unum vos admonere, ut
vestri

vestri similes sitis, idque efficiatis, ut extrema principiis consentiant. Nam quid minus conveniret, Genuenses, quàm, collocatæ cum essent in cervicibus nostris victrices Austriacorum legiones, vos privato consilio (nec enim aliter fieri potuit) ejectionis illis, sustinuisse solos labantem fortunam Reipublicæ, & nunc auctore Senatu, consentientibus omnibus, adjuvantibus Regibus potentissimis, animo deficere? an hostem ut videamini timere, quem fugastis? aut aliquid ab eo æqui sperare, qui stare sibi non posse videtur, nisi hanc eversâ, & deletâ civitate? qui non pecuniam, ut antea, sed jam iratus sanguinem vestrum concupiscit? nullâ magnoperè laceffit injuriâ ad pacatos, ad deditos accedens nihil sceleris, nihil crudelitatis prætermisit: quid hinc faciet dolore ardens amissæ prædæ, & gran-

72 DE BELLO ITALICO,
& grandi læsus ignominiâ, quâcum-
que ratione in Urbem hanc redire
potuerit? sed, ut spero, & video,
non poterit. Eos habemus socios
Reges, quos eadem nobiscum arctif-
simè causa conjungit, eos Regum Le-
gatos, eam Senatus constantiam, eum
omnium ordinum consensum, ut ve-
hementer sit hostibus de victoriâ de-
sperandum? qui neque pauci tantæ
Urbis oppugnandæ molem sustinere
queunt, & quò plures sunt, pluri-
bus rebus in nudo, atque aspero so-
lo egere necesse est. Non Britanni,
unâ, aut alterâ intercæptâ naviculâ,
commeatus, auxiliaque nostra impe-
dire; non Subalpini, paucis commif-
sis cohortibus, ad summam belli mul-
tùm proficere possunt. Atque hos
iplos jam ad respicienda cuique dome-
stica mala belli per vos excitata for-
tuna,

tuna , & Borboniorum in Belgio , Italiâque victoriæ convertent . Quid autem sinè his Austriaci poterunt omnium egentes rerum , & quotidianis deminuti præliis ? Tolerate , Genuenses , paucorum dierum molestiam , & tantum hunc oppugnationis apparatus ad nihilum propè diem recidere videbitis . Nolite interim aut stultâ aliquâ spe aperire ad occasionem locum hosti , aut vano metu , animique imbecillitate patriam omnem prosternere , eorumque etiam auxilio , vobis trepidantibus , spoliare , qui vestræ salutis causâ maris , atque hostium periculum neglexerunt . Quæ Hispani , quæ Galli milites pro vobis gesserint , atque gerant , ipsi videtis . Quo socii Reges , quo imprimis Galliæ Rex sit animo in Rempublicam , quâ fide , adest , qui vo-

Pars II.

K

bis

bis ostendat nobilissimus Legatus ipsius Boufletius, regiae testis voluntatis, & vestrae idem aestimator virtutis. An patriam peregrini vestram studiosius defendent, quàm cives? an poenitet vos, quod, Republicâ recuperatâ, famam estis apud omnes gentes, atque immortalem gloriam consecuti?

Quod si, his omissis, causam belli spectare, eamque judicare meliorem velimus, quam etiam Cœlestes adjuverint: quænam esse potest, Genuenses, causâ justior bellandi, quàm quæ adversus teterrimos patriæ oppugnatores civium armat manus? aut quisnam illud sinè Divino evenisse consilio existimet, quo factum est, ut exercitatissimi, paratissimique hostes vincerentur a vobis, qui propè eratis inermes, & nullum certè rei mili-

militaris usum habebatis? Superis igitur, hominibusque juvantibus, incumbite, Genuenses, in optimam causam, eamque nunc meliore belli conditione retinete virtutem, quàm a principio perditâ ferè fortunâ præstitistis. Qualis erit vestra in bello virtus, talis erit hujus Urbis, & totius nominis Genuensis fors. En ego vester Dux pro patriâ, pro vobis, quos mihi carissimos, atque in liberorum loco habeo, non solum vigilare, adesse, providere, sed etiam pugnare, & mori paratus. Equidem me Ducis nomine Patrès appellarunt, ego patriæ militem dici volo; &, si regius hic ornatus impedimento mihi est, quominùs vobiscum unâ in aciem prodeam, date gregale sagulum, quo turbæ immixtus præliantium vitam meam hostium telis objiciam. Nam

Pars II. K ij • neque

76 DE BELLO ITALICO,
neque grata est dignitas, quæ vitam
servat incolumem ad intuendam pa-
triæ everfionem, neque acerba mors,
quæ naturæ debita patriæ donatur.

Quâ Ducis extremâ oratione per-
motus populus dicentem interpellat, &
magnis clamoribus cohortatur, ut si-
bi consulat, & vitam suam ad Rei-
publicæ utilitatem reservet, universi-
que discedentem ex concione lætissimo
plausu prosequuntur, & se ad omnia
belli pericula paratissimos esse confir-
mant. Itaque, cum pro operum ma-
gnitudine, & stationum multitudine,
tametsi duodeviginti fermè hominum
millia quotidie essent in armis, tamen
parum videretur esse defensorum, Se-
natusque consultum factum esset, ut
lecticarii, servi que omnes puberes ar-
marentur, non dominus fuit, qui fa-
miliam offerre, non servus, qui no-
men

men dare recusaret; ipsasque videre erat primarias Fœminas, Senatoresque, non, ut antea, stipatos grege familiarium, sed uno vix famulo comitatos in publicum prodire. Una omnium occupaverat animos patriæ cura, & quæ prosperis temporibus pudori fuissent, faciebat calamitas Reipublicæ, ut laudi ducerentur.

Mittuntur Comes Lammionensis, & Augustinus Pinellius, quorum alter Gallis, alter Liguribus, atque uterque, mortuo Canevaro, Scoffaræ præsit. Hi arcem Turriliam vano ab hostibus metu derelictam recipiunt. Arx contrà Masonia, præsidiumque per eos dies, adactò cuniculo, in potestatem Austriacorum venit; id quod in tantâ militum paucitate Genuensibus accidit perincommodè.

At Sculemburgius Subalpinorum
auxi-

78 DE BELLO ITALICO;
auxiliis confirmatus in Bifamnatem
vallem erumpere, &, quæ pars Ur-
bis ad orientem spectat, patetque
maximè, atque infirmior est, hanc
adoriri constituit. Id ne a principio
spectaverit, & adventum præstolans
Subalpinorum tandiu distulerit, an
alterius partis oppugnandæ difficultate
admonitus firum postea Urbis ac-
curatius perspexerit, non sanè con-
stat. Illud videtur certò esse ponen-
dum, oppugnari Genuam faciliùs po-
tuisse, si exercitum Austriaci in Bif-
amnatem vallem statim adducere ma-
luissent, quàm munitissima Porciferæ
vallis loca captum tentando prima
belli tempora Borboniis, & Genuen-
sibus prodere.

Pridie id. Jun. circumspectis di-
ligentissimè Sculeniburgius, & paratis,
quæ ad eruptionem pertinent, jussis
Sub-

Subalpinis omnibus, & Austriacorum cohortibus aliquot ab alterâ Urbis parte Genuensium præsidia tentare, Geminorumque eodem tempore Fratrum montem simulato impetu invadere, ut ancipiti defensionis curâ distracti Genuenses, Borbonique a præsentis periculi suspicione averterentur. Ipse, triplici instructâ acie, terciâ circiter vigiliâ castris egressus, Feritoremque amnem, nullo repugnante, transgressus, expedito exercitu ita noctu iter fecit, ut sub lucis adventum ad Serram, quam vocant, Bavarorum perveniret, Ligures, qui ibi erant præsidio, paucos, & nec opinantes nihil negotii fuit opprimere, atque in fugam dare. His fugatis, ad faucem Rattorum, qui perangustus est in illis montibus aditus, & defendi opportunè poterat, eâdem celer-

80 DE BELLO ITALICO,
leritate contendit. Militaris disciplinæ
neglecta severitas magnæ sæpe in bel-
lo calamitati est, & tum fuit. Nam
Helvetiorum manus de Hispaniensi
exercitu, cui locus is ad defenden-
dum obvenerat, cum sine ducibus,
qui inamœnæ solitudinis tædio lon-
giùs pernoctabant, remissiùs ageret vi-
galias, & omnia magis, quàm hostes,
expectaret, repentino eorum adventu
exterrita, perturbataque loco excessit.
Quo Austriaci potiti, summumque
nacti jugum rejectos ex loco superio-
re urgent Helvetios, atque hi, cum
omnibus rebus premerentur, ægrèque
resisterent, initium fugæ faciebant.
At Taubenius Hispanorum Præfectus,
qui ad Urbem erat, eâ re nunciatâ,
cursu incitato, Cordubensis legionis
manipulum secum adducens eò statim
advolarat, atque hostes comprimere,
suos-

suosque precibus, cohortationibusque firmare conabatur, ut se ex fugâ, & timore colligerent. Qui cum nihilo-feciùs fugere perseverarent, ille, ut videret, si posset exemplo retinere, quos verbis non poterat, districto gladio præcurrit ante omnes, gravi-que affectus vulnere, cum se sustinere non posset, inter militum manus e prælio ablatum est, duodecimumque post diem præstantissimus dux omnium luctu, & desiderio interiit. Fit protinùs, vulnerato Taubenio, effusa Helvetiorum, atque Hispanorum fuga. Jam Subalpini reliquique Austriaci, ita uti inter eos convenerat, subito instructis copiis provolaverant, unoque tempore, & Arenarii munitiones, & Geminorum-Fratrum montem tentaverant. Facile Genuenses defendunt; celeriterque animadversum est,

Pars II.

L

maxi-

82 DE BELLO ITALICO ,
maximas Austriacorum vires aliò spectare , neque id ab iis , nisi distingendorum hostium causâ , tentatum esse . Primâ luce , pulsîs Helvetiis , monteque occupato Rattorum , omnia ferè superiora loca , unde est propinquus in Bisamnatem vallem , Urbemque Genuam despectus , multitudine Austriacorum completâ conspiciuntur . Nam dextrum eorum cornu ad lucum usquè sodalium Camaldulensium , montemque Quetium pervaserat , Mariæque Montanæ fano imminebat ; sinistrum autem in vallem Sturlam , omnibus circâ jugis occupatis , atque ad mare pervenerat ; tantumque ab eâ parte terroris intulerat , ut Nazarianæ munitionis , quæ ad Albarensis tumuli radices constituta est , tormenta Borbonii , desperatâ defensione , abjicerent in mare , ne in potestatem Austriacorum

rum venirent. Totâ interim Urbe fama percrebescit; non longè hostes abesse. Tacita primò, & tristissima admiratio; deinde conclamatur ad arma. Habetur Senatus. Complentur mœnia. Consulitur. Trepidatur. Genuenses usus ignari militaris ad Borbonios ora convertunt; quid ab eis geratur, expectant. Borbonii neque satis periti locorum, & veteranorum paucitati diffidentes animo magis, quàm consilio valent. Bouffertius ad portam progressus Romanam de Urbis defensione vehementissimè laborat. Austriaci intereà longiùs procedebant, & Mariæ Montanæ fanum jam occupaturi videbantur. Tum Marchio Ledensis, qui fano. præerat, cum se nullâ satis munitione tutum adversùs hostes arbitraretur, præsertim quos recenti successu efferri videret, Bou-

Pars II.

L ij

fler-

84 DE BELLO ITALICO,
flertium crebriores per nuncios facit
certiorem, quid faciendum existimet,
& se, cum loco diffidat, receptum
parare demonstrat. Ac primò Bou-
flertius consilium ejus probat, postea
monitus a Sicrio castrorum Præfecto
de exercitu Genuensi, qui eò fortè
advenerat, ne amplam, relicto fano,
oppugnandæ Urbis occasionem hosti-
bus præberet, locum pugnacissimè de-
fendi jubet, &, cum se jam Leden-
sis recipere cœpisset, summittit ei
Roccapinium affinem suum, strenuum
ducem, & paratum, qui aliis raptim
additis munitionibus, allatisque tor-
mentis, assiduo jactu telorum consi-
stendi hostibus facultatem non dabat.
Non tamen dubium fuit, quin, si,
dum Ledensis trepidat, Bouflertius
consultat, confestim Austriaci irrupis-
sent, locus esset amissus, qui ad de-
fen-

ensionem Urbis maximæ erat opportunitatis.

Ita parvæ res magnum in utramque partem momentum habuerunt. Nam & negligentia Helvetiorum aditum propè ad Urbem hostibus dedit, & fortuitus Sicrii adventus salutem Genuensibus attulit: eoque die non tam virtus fuit Austriacorum laudanda, quæ viarum, locorumque difficultates supervadere aggressa celerrimè superavit, quàm Genuensium visa est admiranda fortuna, quæ quâdam suâ magis vi, quàm defensorum industriâ celeritatem hostium, victoriamque retardavit. Sculemburgius enim sive rem nimis facilem, sive nimis difficilem arbitratus, atque in facilitate insidias, in difficultate laborem ex tantâ militum defatigatione veritus vacuum Ledenfis receptu Mariæ Montanæ

86 DE BELLO ITALICO,
tanæ fanum occupare neglexit (id
quod erat ei omnibus modis conan-
dum) deterritusque etiam, quominùs
propiùs Urbi succederet, munitioni-
bus iis, quas in Albarenfi suburbano
superioribus diebus Genuenses insti-
tuerant, in valle Sturlâ substitit, na-
ctusque desertam quamdam secundùm
mare Turrim, eam duobus imposi-
tis tormentis communiit, eòque ab
Sexto, quæ ad oppugnationem Urbis
pertinebant, comportari imperavit:
unoque tempore, & advectis majori-
bus tormentis oppugnare Genuam ab
eâ parte, & arctiùs obsidere consti-
tuit, naviculis, quæ magno erant
Genuensibus usui ad commeatus sub-
vehendos, duplici periculo perterrefa-
ctis; cùm, si litus legerent, vexaren-
tur ab Turri, si altum tenerent, de-
prehenderentur a Britannis; percre-
bue-

bueratque rumor extremam esse in Urbe famem, grandique macie torridum populum sordidissimis rebus tolerari; ut Civitatem ad voluntariam etiam deditionem inopiâ cogi posse Britannis persuadere Sculenburgius vellet. Sed Britannicæ classis Præfectus navarchum in scaphâ Genuam cum caduceo miserat, qui per causam reddendæ publicè literæ statum Civitatis diligentius specularetur; atque is in Urbem intromissus, opiparâque a Boufletio mensâ acceptus, dum ad Prætorium deducitur, reduciturque ad scapham, cibariorum copiam in viis expositam, quam etiam de industriâ Genuenses adauxerant, populique alacritatem conspicatus, quæcumque viderat, Præfecto renunciavit. Senatus etsi intelligeret, cujus rei causâ missus navarchus esset, qui nihil gravioris

88 DE BELLO ITALICO;

ris negotii attulerat, tamen non inutile judicavit ad deterrendos hostes, videre ipsosmet, quàm parata essent omnia ad Urbis defensionem.

Respiraverant interim Genuenses, & Austriacos, qui præter opinionem non vicerant, pro victis habebant. Diem noctemque in operibus, in muris versabantur. Hispani, Gallique præsto erant milites, ducesque. Aderat omnibus hortator Bouffertius, nullumque sibi ad quietem tempus relinquebat. Sacerdotes ipsi, quibus postea ex S. C. gratiæ actæ sunt, offerebant se, armatique vigilias, atque excubias agebant. Ducebantur fossæ, extruebantur aggeres: Mariæ inprimis Montanæ fanum, atque Albarense suburbanum propter loci opportunitatem, continuatis operibus, muniabantur. Loricis adjectis, munimen-

mentisque fossarum perfectis, mœnia, quæ circa Bisamnatem vergunt vallem, ab hostium incurſu defendebantur. Tentabant prætereà, quo poſſent pacto & Austriacos in ſuis divexare munitionibus, & Britannos ſubmovere, ne tormenta ad Sturlam liberè exponerent. Pontonem enim, quod genus eſt navis grave, & latum, eoque in portu ad materiem, ſaxaque convehenda uti ſolent, duobus tormentis, duobuſque item mortariis inſtructum, lanceiſque obtectum culcitris ad defendendos milites ab ictu telorum, multis adductum funibus, ſcaphiſque, cum duabus præſidio triremibus, contrà Sturlam collocaverant, olliſque repentè incendiariis, continentique telorum jactu Austriacorum munitiones, & Britannicas naves infeſtas habere cœperant. Sed,

Pars II.

M coortâ

90 DE BELLO ITALICŌ ,
coortâ tempestate , & Genuenses in-
portum se recipere , & Britanni in
altum vela dare coacti sunt . Crebra
etiam terrâ , dum Austriaci irrumpe-
re , Genuenses , Borboniique repu-
gnare conantur , prælia fiebant . Co-
mes Lannionensis , & Augustinus Pi-
nellius , ne , progressis ad mare Au-
striacis , ipsi intercluderentur , Scoffa-
ram reliquerant , præsidioque arci
Turriliæ paucis militibus , Liguribus-
que relictis , ad Reccum sese , Mar-
garopolimque receperant .

At Paris Pinellius Augustini Fr.
Eques Jerosolymitanus monte Fascen-
si depellere Austriacos aggreditur . Te-
nebatur ab iis mons duobus satis fir-
mis præsidiis , & , quòd non longè
eorum aberant castra , facile erat iis-
dem , quodcumque submittere mili-
tum . Erant cum Pinellio Ligures
nume-

numero cl. Rei aliquis difficultatem, periculique magnitudinem ostenderat: sed Pinellius, quia, relicta Melita, ad primum laborantis patriæ nuncium Genuam venerat, magnum aliquod pro Republicâ efficere properabat, incitabaturque gloriæ cupiditate, & naturæ quâdam ferociâ, inconsultâque rei bene gerendæ, fiduciâ. Neque ejus cupiditati Ligurum studia defunt, & audaciam a principio fortuna prosequitur. Nam primum hostium præsidium, circiter quadraginta interfectis, expugnat. Hâc re animadversâ, ii. millia expeditorum militum subsidio suis Austriaci mittunt suspicati, paucis præmissis, multò majorem affore Ligurum manum. Ne hæc quidem res ab spe, impetuque Pinellium moratur, temerèque progressus prælium cum tantâ

Pars II.

M ij hostium

92 DE BELLO ITALICO,
hostium multitudine committere, locumque adoriri præmunitum non dubitat. Neque vario certamine pugnatum est, cum Austriacorum numero deterriti Ligures præcipitem subito incertis itineribus, per silvas, & montes fugam arripuissent. Ictum jaculo Pinellium, & prolabentem ægrè humeris impositum Ligur e prælio quidam auferre conatur. Vulneratus Ligur vulneratum relinquere Pinellium cogitur, cujus statim Austriaci conclamantes victoriam caput præcidunt. Deposcenti tamen Fratri corpus ad sepulturam conceditur: cumque funeris causâ relatum Genuam esset ad exequias cohonestandas frequentissima convenit civitas, graviterque doluit, tantam fortitudinis indolem abreptam ætatis, & gloriæ æstu quodam tam citò defecisse.

Dum

Dum hæc ad Genuam geruntur, Bellinfulanus, educto ex hibernis exercitu, fratrem suum Equitem Jerosolymitanum, virum & consilii magni, & virtutis, receptis Lerinâ, Planasiâque insulis, cum cohortibus xv., equitibusque nonnullis Ocelum versûs in eas partes, quæ Barcinonetam vallem attingunt, proficisci jubet; ipse, exploratis hostium rationibus, aliud capit initium belli. Minensis, & Bellinfulanus, conjunctis, transductisque flumen Varum copiis, eâdem celeritate, quâ fuerant relicta, Nicæam, Montem-Albanum, Villamque Francam oppida recipiunt, atque ad Albintemelium perveniunt, arcemque oppugnare instituunt, eodemque tempore Pignattellium præmittunt, qui cum primo agmine Remopolim progressus, quàm possit
latif.

latissimè ostentationis causâ pervagetur. Leutronius, qui jussu Regis Sardiniaë eis locis præerat, simul ac adesse Borbonios cum ingenti armatorum multitudine nunciatum est, quorum adventum, viresque fama, ut fit, multis auxerat partibus, primò ad montes se convertit, qui Oneliensem tractum cingunt, approperatisque munitionibus irrumpentes demorari Borbonios cœpit. Sed postea, deditione ipsius arcis Albintemelii cognitâ, quæ per eos dies facta fuerat, cum ne montibus quidem, & munitionibus satis confideret, atque eum omnia deesse viderentur, missis confestim ad Sculemburgium, Roccæsiumque nunciis, quanto ipse in discrimine versetur, ostendit; nec se hostium impetum sine eorum auxilio sustinere posse perscribit. Illi eodem periculo,
iisdem

iisdem permoti rumoribus, quas instituerant, disiectis munitionibus, impositisque in Britannicas naves tormentis, receptum parabant. Quæ dum administrant, redduntur iis interim a Rege Sardinia literæ, quibus oppugnationem Genuæ, omnis omnibus, quàm maturimè perfici jubebat, eamque, auditâ Sculemburgii in Bisamnatem vallem eruptione, ad exitum spectare arbitrabatur. Itaque rursus exponunt Britanni tormenta, rursus apparantur aggeres, iterumque oppugnatio fervet, & summâ utrinque vi certatur. Postea verò quàm Bellinsulani Fratris copias ex alterâ parte ad alpes augeri, ex alterâ Bellinsulanium ipsum, & Minensem, captâ arce Albintemelii, secundum mare ad liberandam Genuam accelerare, nec tantis rebus gestis, ullo adhuc.

adhuc Genuæ mœnia telo attingi potuisse cognovit Sardiniaæ Rex, simul a Præfecto Britannicæ classis certior factus est, nihil esse in obsidione spei adversus Genuenses, qui omnibus rebus abundabant, rei moram rimens, & desperans exitum, commutato repentè consilio, suas e Liguriâ copias revocat, debitaque ex fœdere Austriacorum auxilia a Sculemburgio reposcit. Namque admodum verebatur, ne, copiis dissipatis, atque interclusis suis, ab hostibus circumfisteretur, neu, dum alienis inhiebat, sua ipse amitteret.

Abstrahebatur ægrè ab oppugnandâ Genuâ Sculemburgius, certamque sibi eripi e manibus victoriam querebatur, & sunt etiam plerique, qui existiment, futurum fuisse, ut Genua expugneretur, si perseverare in op-

in oppugnatione Sculemburgio licuisset. Sed Roccæsius, acceptis ab Rege suo mandatis, discedere cum Subalpinis properabat, jamque anchoras moliri Britanni videbantur, quorum auctoritate necessariò Austriaci movebantur. Itaque, concilio advocato, cum discedere constituissent, Roccæsius suarum partem Leutronio copiarum auxilio misit, partem ipse in Subalpinos duxit: Britanni, contractâ classe, tormentis, impedimentisque exercitus, & nonnullis Austriacorum, quæ ad Regem Sardinia brevior itinere mari adducerentur, cohortibus in naves impositis, e conspectu Genuensium Savonem, Vadumque Sabatium concesserunt. Sculemburgius, reliquis cum expeditâ manu præmissis impedimentis, relictâ Sturlâ, atque aliquot ad Turraciam, in Porciferâque deinde valle moratus dies, & Ligutti-

4 *Pars II.*

N cas,

cas, non insecutis Genuensibus, quietissime transgressus fauces, in Galliam Cisalpinam rediit. Quò cum venisset, exercitum, atque imperium Brounio tradidit, ipse in Germaniam profectus est.

Genuenses, recuperatâ patriâ, reliqua ferè omnia amiserant maximis affecti detrimentis, atque internecini belli sumptibus exhausti, cujus belli tetra extabant vestigia, prostratæ villarum fores, deusta tecta, & nihil sancti, amcenive circa Urbem integrum a clade, & vastitate relictum. Neque verò in discessu hostium gaudere ex animo poterant, quòd & fortunas everfas suas intuebantur, & perculerat eos gravissimè Bouffertii mors, qui eodem illo die, quo discesserant hostes, pustularum morbo consumptus interiit. Cujus cognitâ morte, tantus Civita-

tem

tem mœror oppressit, ut, si capta ab hostibus Urbs fuisset, non minor futurus videretur: adeo ex unius hominis interitu deserta omnia, horrida, & ingenti quasi muta dolore erant. Senatus Regii Legati auctoritatem, Populus nobilissimi Viri liberalitatem, amorem uterque erga Rempublicam, fidemque magnam desiderabat, mœrebatque vehementissimè. Ibî tum Chovelinius tanto Civitatis luctu permotus in curiam ultrò venit, Senatumque mœrentem multa Regis sui nomine amantissimè pollicitus recreavit, hortatusque est, ne caderent animis, neu, Galliæ Rege superstite, quicquam cujusquam casu de Reipublicæ præsidio detractum arbitrarentur: maximum se quoque dolorem cœpisse ex interitu talis vel ducis, vel amici; tamen, privato compresso luctu, non potuif-

Paris II

N ij

se non

100 DE BELLO ITALICO,
se non accedere ad eos consolandi
gratiâ, quorum & amicitiam a Rege
suo plurimi fieri, & virtutem æsti-
mare intelligeret; e cujus virtutis,
regiæque benevolentiae magnitudine,
& vi peterent ipsi eam consolationem,
quam nemo alius adhibere majorem
posset, quæque forti, & constanti
Senatu digna esset, susceptumque ex
unius mortalis obitu mœrorem libera-
tæ patriæ gloriâ, Regisque maximi,
atque optimi amicitia mitigarent. Con-
firmato Senatu, Concilium habetur
Majus, in quo cum ex S. C. verba
Dux fecisset, ut mortuo Bouffertio
honos haberetur, de eâ re ita Patres
censuerunt: Cum Dux Bouffertius dif-
ficillimis temporibus missus a Rege
Galliæ ad Rempublicam Legatus fue-
rit, in eâque legatione virtute, im-
perio, liberalitate, maximo usui Rei-
publi-

publicæ fuerit, cum talis Vir in eâdem legatione mortem obierit, Patribus placere, Ducis Bouffertii, liberos, posterisque honoris ergo Cives esse nobiles Genuenses; itemque iis (quod honoris genus ante id tempus nemini tributum erat) Bouffertiae gentis insigni Reipublicæ insigne apponere licere. Ipse Duci Bouffertio Senatus monumentum decreverat marmoreum cum inscriptione præclarâ, quæ virtutem illius, & gratum amplissimi ordinis animum declararet. Liberatae Genuæ nuncium, qui sociis, amicisque Regibus apportarent, Marcellus Duratius in castra Regis Galliae apud Belgas, Hieronymus Balbus in Hispaniam ex S. C. mittuntur, Laurentioque Imperiali, qui Neapoli erat, mandatum est, ut eam rem Carolo Regi renunciaret, per eosdemque Legatos gratiae Regi-

102 DE BELLO ITALICO,
Regibus actæ sunt, quòd in maximo
discrimine Rempubicam adjuvissent.

Interim in locum Taubenii substitutus a Minensi Augustinus Ahumada castrorum Præfectus, & missus a Bellinsulano, qui, mortuo Boufletio, toti exercitui præesset Marchio Bislicensis Gallici equitatus Præfectus Genuam pervenerant. At Bellinsulanus, & Minensis, cognito Austriacorum ab Urbe Genuâ discessu, de reliquo bello consultabant; magnaque inter eos exitit controversia. Nam Minensis pergendum porrò, &, dum hostes trepidarent, arcem esse expugnandam Savonensem arbitrabatur, quòd, eâ expugnatâ, & confirmatis Genuensibus, facile omnia patere consideret, neque aliâ ratione in Cisalpinam Galliam bellum transferendum crederet, atque antea a Philippo Ferdinandi

dinandi Regis Fr. translatum fuerat. Contra ea Bellinfulanus, & illius expeditionis infelicem detestabatur exitum, & per Cottias Alpes multò faciliore in Taurinos itinere perveniri posse censebat: habere se ab exploratoribus compertum ajebat, eam partem negligentius ab hoste servari, quòd nimium naturâ loci confideret: itaque audendum potius, quòd neglectum ab hoste facilem habeat victoriam, quàm quod prævisum difficultatem augeat vincendi: refractis autem Alpium claustris, eò Regem Sardiniae necessariò descensurum, ut pacem ultrò petat, eoque pacato, quod reliquum Austriacis in Italiâ præsidium? quam spem? Hæc propalàm dicebat: illa tacita suberat cura, ut Equiti Bellinfulano Fratri, cujus ea res imperio permittebatur, occasio daretur

104 DE BELLO ITALICO ,
retur fortis alicujus , & memorabilis
facinoris , dignusque propterea Galli-
cæ militiæ Magisterio haberetur apud
Regem : Fratrem Bellinfulanus amabat
unicè , ejusque in maximis rebus con-
silio , atque auctoritate semper uteba-
tur , & Magisterii a Fratre honorem
summè sciebat expeti . His de causis
cum suæ Bellinfulanus sententiæ infi-
steret , neque a suâ Hispanus Minen-
sis removeri posset , ad suum quisque
Regem ejus negotii arbitrium rejecit .
Quid Reges responderint , non sanè
constat ; in suo uterque certè impera-
tor consilio perseveravit , & quâdam
fatali ducum dissensione eo quoque an-
no factum est , ut res jacerent Borbo-
niorum , & Galli etiam cladem acci-
perent insignem . Nam Bellinfulanus ,
arce permunitâ Albintemelii , in Ni-
cæensem agrum reduxerat exercitum ,
ut eas

ut eas copias distineret, quas in Salutiis Sardiniaë Rex habebat, magnaque interim Equiti Fratri auxilia submiserat. Quibus ille fretus, alpibus superatis Cortiis, ad munitiones, quas in Assiensi colle Subalpini fecerant, converso repente agmine, profectus est. Erant, inductis auxiliis Austriacorum, quæ pridie venerant, frequentiores hostes in munitionibus, omniaque ad repugnandum paraverant. Difficillimus erat, & munitissimus naturâ, manuque locus. Explorata hæc eadem Equiti Bellinfulano erant, sed tantam habebat suarum rerum fiduciam, eaque efferebatur cupiditate vincendi, ut nihil virtuti suæ arduum, nihil difficile existimaret. Itaque in locum progredi iniquum non dubitat, commissoque prælio, in hostium munitiones irrumperere conatur, Gallicque milites, quo-

Pars II.

O

rum

106 DE BELLO ITALICO ,
rum in primo impetu ferocitatis opinio est singularis, audacissimè succedunt. Sed nullus virtuti locus relinquebatur in tantâ loci iniquitate, & cum undique ex superiore loco telis, jaculisque obruerentur, acervatim cadebant milites, ducesque; fœdissimæque fiebat cædes. Ibi Eques Bellinfulanus, cum neque pugnantes hortando sustinere, neque fugientes castigando revocare posset, signifero cuidam signo detracto in primam aciem processit, superatoque aggere, in ipsâ hostium munitione summâ signum defixit, videbaturque incredibili audaciâ prælium restitutus, nisi fortissimè pugnans interfectus esset gloriosâ magis morte occumbens, quàm, quæ prudentem deceret ducem. Sic magnâ Gallorum parte interfectâ, reliquis fugatis, atrocissimam nox pugnam diremit.

remittit. Tanto Dux Bellinfulanus publico, privatoque luctu perculsus tum demum Minensis imperatoris Hispani accedebat sententiæ, ut Savonem versus exercitus adducerentur. At Minensis, quod primum, repugnante Bellinfulano, vehementer suaserat; post, concedente, perficere noluit amissam querens occasionem; ut esse contentionis, quàm victoriæ cupidior videretur. Itaque non jam ut aliquid acquirerent, prælioque hostes lacefferent, sed ut repugnarent, & locis munitis opportunis, Nicæensem inprimis agrum tenere possent, Borbonii cogitabant.

At Regi Sardinia multa de bello cogitanti, cognitis his rebus, subiit animum impetus in Galliam iterum Narbonensem invadendi. Itaque suis Austriacorumque copiis contractis, & consilio cum Brounio communicato,

Pars II

O ij

qui

108 DE BELLO ITALICO,
qui Mediolano profectus Augustam
per eos dies Taurinorum venerat, Au-
striacos Brigantium versùs eruptionem
facere jubet, ipse per Sturam vallem
eòdem erumpere conatur non spe qui-
dem, quæ vana toties fuerat, Galliæ
obtinendæ Narbonensis, sed consilio
avertendi Bellinsulani ab agro Nicæen-
si, quem agrum Borboniorum præsi-
dio nudatum Leutronius occuparet.
Sed consilium quoque ejusmodi fru-
strà Austriacis, Regique Sardiniaë fuit,
qui, levibus aliquot factis præliis, re-
jecti, vexatique in Subalpinos, Gal-
liamque Cisalpinam redierunt: & Bel-
linsulanus Austriacorum comminatione
adeo permotus non est, ut cohortibus
xx. deductis e Galliâ Narbonensi,
quam satis loci naturâ, appropinquans-
que prægelidus in Alpibus defendebat
autumnus, suum in Italiâ exercitum
auge-

augeret, Leutronioque depulso, qui arcem Albintemelii circumvallaverat, comneatum in arcem importavit. Quo facto, deductis paulò maturiùs, quàm tempus anni postulabat, in Galliam Narbonensem in hiberna exercitibus, & cohortibus xxx. præsidio Nicææ, Villæque Francæ relietis, Bellinsulanus Lutetiam, Minensis Matritum revertitur, & Philippus Ferdinandi Regis Fr. Civaronem, Dux Mutinensium Venetias profectus est: multusque de pace sermo esse cœpit, quam Britanni, Gallique potissimum, colloquio primùm Bredæ, deinde Aquisgrani habito, conciliare studebant.

At Genuæ Marchio Bissiensis, cum Urbem ex diuturnâ obsidione multarum rerum necesse esset inopiâ laborare, partis ex hostico prædis, eam recreare, & militum etiam, Ligurumque

110 DE BELLO ITALICÒ,
gurumque animos belli præmiis confirmare constituit. Itaque satis exploratis rebus, cum magnâ Ligurum, & Legionariorum manu Chovelenium, Belloesiumque bipartito in expeditionem misit. Chovelenius in Montemferratum, transgressus Apenninum, Belloesius ex Apuanis montibus descendens in Parmensem agrum irrumperet, uterque prædas ageret, &, si quid loci, & temporis opportunitate proficere posset, ne omitteret imperatum est. Nadaesium interim, qui circa Gaviū, Octaviumque esse consueverat, & progredientem demorari Chovelenium poterat, Montecunius de exercitu Gallico Trib. mil. distineret. Montecunius modò procurrens, modò recedens Nadaesium semper, itaque habuit occupatum, ut averteret hominem ab inferendâ rebus morâ, quæ gere-

gerebantur. At primò Belloesium Biffiensis, post Montelium, qui Belloesio successerat, effusè prædantium negligentia ab incæpto retraxit. Tantâ autem locorum ignorantia peccatum est, ut maxima militum pars divisa, interclusaque in potestatem agrestium veniret, qui vim, armis arreptis, prohibere cœperant. Chovelenium, cum primo impetu Saxellum, qui locus abest a Vulture oppido xx. millia passuum, captis præfidiariis nonnullis, reliquis in fugam conjectis occupasset, & satis opimâ abactâ prædâ, longius progrediretur, ejusmodi repente adortæ sunt tempestates, ut apud timidum vulgus prodigii loco haberentur. Nam plures de cælo tacti homines, evulsæ radicitus arbores, decussa tecta dicebantur, & continuatione imbrium adeò flumina creverant,

rant, ut omninò transiri non possent. Itaque intermisso itinere, infestâque re Chovelenius quoquè Genuam sese recipere coactus est.

Quæ cum essent acta, Genuam venit Dux Riceliensis Gallici exercitus in Belgio Legatus, magnamque sui expectationem concitavit tantâ Vir nobilitate, atque apud Regem gratiâ. Honorificentissimè exceptus Senatum statim adiit, itaque eum est allocutus, ut intelligerent Genuenses, incolumitatem eorum Galliæ Regi magnæ curæ esse, seseque ipse diceret, eandem erga eos fidem, diligentiamque laboraturum, ut præstaret, quam Boufletius præstitisset, cui succedebat, & quem triste sui apud illos desiderium reliquisse cognoverat. Dux cum responderet, Galliæ Regi maximas, uti par erat, deinde etiam Legato gratias

tias egit, quod permagnum sibi, Senatuque, & perhonorificum videbatur, potentissimo Regi tantæ curæ esse salutem Reipublicæ, ut Legatum ad eam mitteret clarissimum hominem, & quem sibi charissimum haberet. Quibus rebus confectis, ad belli cogitationem sese Riceliensis recepit, eaque maxime loca, unde in Bisamnatem vallem Austriaci irruerant, recenti casu admonitus diligentissimè muniri iussit.

Campus, quem Frigidum vocant, vicus est, qui a Monteferrato venientibus in finibus occurrit Reipublicæ Genuensis. Campenses, cum se prædæ Austriacorum comites esse mallent, quàm socios Genuensium in rebus adversis, magno erant hostibus usui ad exploranda itinera, prædamque tollendam. Hoc priùs hostibus præsidium,

Pars II.

P

quàm

quàm quicquam tentaret, detrudere Ricelienſis conſtituit. Sed hunc ii locum egregiè muniverant, duabusque cohortibus tenebant, adeo ut, & naturâ montium, quibus undique continebatur, & opere, defenſorumque copiâ firmiſſimus haberetur. At Ricelienſis exploratoribus, perſugiſque credens, qui aliter renunciabant, in ſpem venerat potiundi loci. Itaque ſub adventum ſtatim ſuum mittit eò Hiſpanorum, Gallorumque millia vii. Ipſe ad Marcaroli (ita enim vocant) mapalia progreſſus Nadaſtium tenebat, quin ſubſidio ſuis iret. Sed cum primum ejus agmen conciſum, rejectumque ab Auſtriacis eſſet, & Nadaſtius, majoribus ex Ciſalpinâ Galliâ coactis copiis, non minimum terrorem inferret, ſimul perſpecta melius ex propinquo loca ardua maximè viderentur, nulum

lumque ferè tormentis ad oppugnationem necessariis aditum darent, tum autem tempus anni subesset nimis in montibus horridum, atque asperum, non tanti esse duxit Riceliensis vicum illum obtinere, ut in ipso imperii sui initio magnum aliquod detrimentum propter iniquitatem loci, temporisque exercitus acciperet. Itaque Campi Frigidi oppugnatione dimissâ, Genuam revertitur.

Per idem fermè tempus gravissimo Genuensibus bello intentis nunciatum est, rates quasdam Ligusticas captas a Britannis esse ad Viaregium, qui locus Lucensium est, egregiusque ad tenendas anchoras habetur. Rates, cum Britannorum aphraëtos insequentes fugerent, partim in Viaregii seestationem contulerunt, atque ad Turrim, quæ ibi est, refugerunt, partim

Pars II.

P ij

cur-

116 DE BELLO ITALICO,
cursu suo longius decessere, quàm ut
protegi a Turri possent. Navicularii
autem Ligures ii, qui longiùs a Tur-
ri cursum tenuerant, in terram cum
armis egressi, tametsi pauci essent, ta-
men Britannos arcebant jaculis, ratef-
que tutabantur, quas fluctuantes in
salo reliquerant. Britanni, cum ipsi
quoque in terram exissent ardore pro-
vecti pugnandi, repulsis naviculariis,
duobusque desideratis classiariis, re-
mulco rates abduxerunt. Illi interim,
quos primò ad Turrim refugisse dixi-
mùs, subsidio suis, quod natura fert,
ire parabant. At prohibuit, qui ad
custodiam Turris Lucensium nomi-
ne præerat. Nefas enim esse duxit
sub oculis suis erumpere Ligures ad
alienam perniciem, neque e Repu-
blicâ suâ esse iudicavit causam offen-
sionis Britannis dari, qui potentio-
res.

res erant, benignèque cum eâ agere dicebantur. At Navicularii, ejusmodi prudentiæ rationes, qui non satis intelligerent, & defensionis se jure spoliatos quererentur, palàm, adeoque graviterque Lucenses accusarunt, ut hominum querelas non negligendas videri Senatus Genuensis censeret. Lucenses cum Genuensium immutatam ex eo voluntatem accepissent, doluissentque, ne hâc de causâ quicquam de veteri illâ detraheretur conjunctione, atque amicitia, quam summo semper studio coluerant, Joannem Sardinium miserunt civem suum, qui ea diceret, quæ ad controversiam componendam, placandosque Genuensium animos pertinere arbitraretur. Quibus Genuenses auditis & Ricelienfis commoti officio, qui Lucenses etiam, atque etiam Senatui commendaverat, vetu-

118 DE BELLO ITALICO,
vetustissimam non abrumpendam esse
amicitiam existimarunt; cum præsertim
Lucenses, nequid postea tale contin-
geret, Viaregium intentiore custodiâ,
additâ militum manu, servaturos se
esse pollicerentur.

Nondum erat hyems confecta,
& studio ardentes ulciscendi, nihil
prioris obsidionis deteriti exitu ad op-
pugnandam reverti Genuam Austriaci
constituerant. Quin etiam proximæ
obsidionis eventu multis de rebus ad-
monebantur, quæ facilem redderent in-
sequentem, & tantæ erat terrestri,
maritimæque opportunitatis Urbs Ge-
nua, ut eâ relictâ, corruere omnis
Italici belli ratio videretur. Primum
erat eorum consilium Delphini, Lu-
næque portibus potiri. Quibus in
potestatem redactis, adjuvantibusque
Britannis, & ipsi omnibus abun-
darent

darent rebus, & nullus toto mari Genuensibus egressus, nullaue propterea spes commeatus relinqueretur. Ipsa autem defensorum multitudo, quæ Borboniorum confluentibus auxiliis admodum creverat, si commeatus deficeret, famelique urgeret, exitio potius, quàm præsidio futura Civitati videbatur. Itaque Brounio peritissimo imperatore, magnis circum Mutinam, Parmamque contractis copiis, magnis item constitutis horreis, in eam Ligustici litoris partem, quæ ad orientem spectat, per Apuanos montes quamprimùm descendere cogitabant; confestimque descendissent, nisi eos gravis adhuc hyems, durissimæque propter jumentorum penuriam necessariarum rerum subvectiones detinuissent.

At Borbonii, & Genuenses, qui Petrum-Franciscum Grimaldum summo cum

mo cum imperio in eas partes miserant, aliosque ei nobiles adjunxerant, de Austriacorum consiliis certiores facti, permunitis Suburbanis, arcem Delphiniam, arcem item Marianam, quæ in promontorio quodam portus Lunensis posita unum a terrâ, eumque perangustum aditum habet, Spediam præterea, Erycem, ipsiusque Lunensis portus fauces, insulasque, multis effectis operibus, collocatisque tormentis instruxerant; Sergianensem provinciam confirmaverant; arcem, oppidum muniverant: Laventiam, Massam, Carrariam, quæ pacati erant, quietique Principis loca, jure belli occupaverant, ne facultatem darent hostibus propiùs accedendi: Apuanorum montium angustias obsederant, valida ubique præsidia imposuerant: castra ad Segestam Tigulliorum, Clavarum;

varumque fecerant, seque ad defensionem omnibus rebus paraverant. Interim Riceliensis per Roccæpinium nonnullis terrâ, marique submissis centuriis, Subalpinos Varagini cccc. incuriosius agentes oppresserat; perque Marchionem Montium Gallici exercitus Decurionem magnâ cæde Nadastium Vulturem occupare conantem repulerat; ipse ad concilium magni momenti animum adjecerat, ut Savonem repentino incurfu occuparet.

Urbs est ad mare Savo ab Genuâ longè occidentem versùs millia passuum xxx., mœnibus, portuque succinta, duobus prominentibus lateribus, introrsùs retracto. Arcem habet inter occasum, & meridiem satis munitam, quæ tota ex saxo multis operibus constructa, præruptique scopuli dorso imposita ferè undique alluitur mari, al-

Pars II.

Q tâque

122 DE BELLO ITALICO,
tâque ab urbe folsâ disjuncta, versatili rursus ponte adjungitur. Ultra Savonem ad occidentem millia circiter passuum iv. Vadum est Sabatium, statioque navibus, projecto monte, tutissima, in eâque anchoras jecerat Britannica classis. In portu Savonen- si triremes erant ii. Sardinia Regis, erant in Urbe horrea constituta, erant arma, tela, commeatus omnis generis. Quæ omnia demere hostibus Rici- liensis cupiebat, videbatque, Savone receptâ, neque Britannis locum esse in Vado consistendi, & omnem eam Borboniis, ac Genuensibus patere oram, quæ ad flumen Varum pro- tenditur. Urbem, atque arcem Comes Roccæsius tenebat præsidio non satis firmo Subalpinorum, paucissimi- que ex his excubare in arce consue- verant. Savonenses Genuensi assueti impe-

imperio præsentēs oderant dominos, & nonnullis erat acerbè nimis a Subalpinis militari licentiâ imperitatum. Prætereà occulti a Savone nuncii Genuam venerant, qui cum multa alia, tum, quâ Urbs ad mare vergit, locum esse in mœnibus aptum insidiis renunciaverant, proptereà quod rimas murus egerat, laxarique adeo poterat, ut daret introeuntibus aditum, ibique fortè hedera inter saxa coaluerat, quæ multis opaca frondibus locum, dolumque occuleret.

Quibus Riceliensis cognitis, cohortes aliquot militum eò noctu mari mittere constituerat, quorum alii ab alterâ Urbis parte mœnia ex ascensu tentare simularent, Subalpinosque distinerent, alii per diductam muri partem silentio intromissi opportuna Urbis loca improvise occuparent. Ne-

Pars II.

Q ij

que

que dubitabat, quin repentino oppressis incurſu Subalpinis, adjuvantibus, recipientibusque Savonenſibus, inter tumultum captæ Urbis, nocturnæque concuſſationis fremitum arx ipſa vel dolo, vel errore aliquo in tantâ deſenſorum paucitate capi facile poſſet. Itaque locum, tempus, ſignum conſtituit, nunciosque præmiis, pollicitationibusque incitatos Savonem remittit: ipſe ut ab eo, quod parabat, in alterius rei curam converteret hoſtium animos, Segeſtam Tigulliorum proficiſcitur, eoque velut conventuros paratos eſſe milites jubet. Multus erat in conſilio cum Ahumadâ, agebat, loquebatur omnia, quæ ad arcendos ab eâ parte hoſtes pertinere videbantur. Cum repente magiſtris imperat navium, ut primo veſpere ſcaphas, atque onerarias Genuæ
ad por-

ad portum appulas habeant, quot satis esse ad tria millia fermè armatorum transportanda existiment, Ducique Aginnensium, quem summæ rei præfecerat, quid fieri velit, ostendit, imprimisque monet, ut celeritatem adhibeat, noctuabundusque Savonem perveniat. Chovelenium interim Vulturæ præmiserat, qui per causam inspiciundi exercitus copias contraheret: ipse eòdem paulò post advolarat, & cum cohortibus vii., quas Chovelenius contraxerat, Savonem terrâ progrediebatur. Ahumada cum reliquo exercitu subsequebatur, relictis, qui montium juga tuerentur, hostemque levibus præliis laceffendo detinerent. Summa erat maris tranquillitas, cœlique, appropinquante nocte, serenitas. Sed cum esset ab iis, qui naves cogebant, paulò tardius res administrata, factum

factum est magnâ totius negotii perturbatione, ut, qui primâ vigiliâ milites solvere debebant, secundâ naves conscenderent. Interim, tempore commutato, fluctibus dubiis volvi, cœptum est mare, imberque accidit navigantibus gravis. Seriùs his de causis confecto Dux Aginnensium cursu, ortâ jam luce, Savonem conspexit. Itaque, patefactis insidiis, paululùm regressus vi apertâ propalàm uti non dubitavit, atque inter Cellem, Albitiolamque exscensione factâ (quæ loca non longè ab Savone absunt) Urbi colles imminentes occupat, horreisque, quæ ad Urbem erant, incensis, ipsam circumvallare Savonem instituit. At Riceliensis cum id, quod prudentissimè cogitaverat, malè cecidisse videret, & vim tentare periculosum duceret, Genuam sese recipere statuit, idem-

idemque uti faceret, Duci Aginnensium imperavit. Subalpini cum in neminem quempiam insidiarum culpam conferre, cognita causâ, possent, & tamen insidias factas suspicarentur, omnibus irati Savoniensibus, eos, imperatis pecuniis, principibusque in custodiam coniectis, durissimè habuerunt; ut, quoniam amari non poterant, quod multò est in imperio firmius, timerentur.

Erant interim in agro Nicænsi a Borboniis levia quædam, eaque secunda facta prælia, ad exercitumque Bellinsulanus, & Minensis redierant; Leutronius autem suis se locis tenebat. At Brounius, ut jam medium veris erat, in Tari valle contracto exercitu, omnibusque comparatis rebus, cognita locorum naturâ, minis, pollicitationibusque variè, frustra que tentatis Ligurum

128 DE BELLO ITALICO ,
gurum animis , triplici denique instructâ
acie , Genuensium finibus appropinqua-
bat . Erant armatorum xl. circiter millia ;
numero præstabant ; & tot exercitati
præliis virtute valebant . Primo præ-
erat agmini Maguirejus , per ipsosque
Apuanos montes iter faciebat . Dextrâ
montem Boccum occupare Andræa-
sius , sinistrâ montem item Furtianum
tenere Harchesius jussus erat . Al-
terum ducebat agmen Marchio Cleri-
cius , cui mandatum erat , uti eodem
tempore Apuâ movens ad portum
descenderet Lunensem : & quia ad
omnia tuenda non satis esse Borbonii ,
& Genuenses poterant , cum tanta
undique irrumperet hostium multitu-
do , & totius servandi causâ partem
negligere videbantur , erat Nadaastio
imperatum , ut per occasionem Ligu-
sticas superaret fauces , in Porciferam-
que

que vallem decurreret. Maguirejus primo aspectu perterritis Borboniis, Liguribusque, qui, relictis Apuanorum montium jugis, ad Oxarium montem subitâ se fugâ receperunt, Baregium pervenit; indeque progressus, vastatis longè latèque, atque incensis omnibus, magnum ubique terrorem intulit. Marchio interim Clericius, oppido capto Bruneto, regionem, quæ trans flumen Boactum ad portum pertinet Lunensem, occupaverat omnem.

Eodem impetu per iniqua progressus loca, fugatis Hispanis, montem Boccum, & Margaritæ fanum tenuerat Andræsius, quem procedentem intollerantiùs, neque dubitantem, quin, si mare nanciſceretur, omni Borbonios receptu intercluderet; Marchio primùm Mojensis Hispani exer-

Pars II.

R citus

130 DE BELLO ITALICO,
citus decurio tardavit, tum tantâ in
hostes vi irrupit, ut cccc. interfectis,
victores terga vertere Austriacos coge-
ret, statimque Margaritæ sanum re-
ciperet, & Boccum etiam, profligato
Andræasio, recepisset, nisi mandatum
ei repenti ab Ahumadâ fuisset, uti
ab insequendis, lacessendisque hostibus
omniñò abstineret. Certi enim de pa-
ce nuncii venerant. At Nadaastius Li-
gusticas improvisò fauces transgressus
Petram Lavetiaram, Langensiumque
pagum occupaverat. Sed Genuensium
centuriæ aliquot cum subito appa-
ruissent, impetu facto, celeriter Au-
striacos perturbaverunt, atque ita per-
territos egerunt, ut non prius fugâ
desisterent, quàm in conspectu Octavii
vici trans Ligusticas fauces venissent. Ita
vario pugnabatur marte, erantque
omnium intenti animi in ejus belli
casum.

casum, in quo non solum Urbs Genua præmium erat futura victoris, sed etiam de Italiæ, atque Europæ forsitan totius statu decertatum fuisset. Tantæ dimicationem rei pacis repente sustulit nuncius.

Habito, ut diximus, Aquisgrani colloquio, inter Britannos, & Gallos conditiones convenere, quæ non sunt, præterquàm quæ ad Italiam pertinent, memoriæ nobis quidem prodendæ.

Batavi primùm trepidi rerum suarum, reliqui deinde omnes auctoritati paruerunt eorum, qui necessitati parere videbantur. Nam Galli victores foris, inopiâ domi dicebantur premi maximè rei frumentariæ, maritimæque neglectâ re, florentes in Americâ provincias retinere non posse. Britanni, alieno impedito, commer-

Pars II. R ij *cium*

132 DE BELLO ITALICO,
cium imminuerant suum, sumptibus-
que terrâ marique ingentibus factis,
grande conflaverant æs alienum. Il-
lud etiam satis constat cunctis Gallis,
qui ut belli periculis non deterrentur,
ita diuturnitate franguntur, proclives
fuisse ad otium animos, atque ex
tanto tandem bello patriæ delicias re-
spicere cœpisse; & Regem ipsum in
medio rerum cursu, rarâ inter re-
gnantes moderatione, victoriæ tempe-
rasse suæ, ut communi saluti consu-
leret, eoque fuit ejus mirabilior mo-
deratio, quo tot expugnatis in Bel-
gio arcibus, perterritis Batavis, invi-
cto exercitu, quæcumque alibi acce-
pisset bello damna, sarcire faciliè pos-
se videbatur, & peritissimi erant du-
ces, qui victoriâ uti suaderent. At
Rex quietam Europam, quàm suam
maluit, effecitque, ut in Aquisgra-
nensi

nenſi colloquio repentina firmaretur pax, neque iis reverà utilis, qui fecerant, neque iis, qui acceperant magis, quàm probarant. Illi nihil in pace retinebant eorum, quæ maximis factis jacturis, aditisque periculis bello cæperant, his neceſſitas impoſita pacis accipiendæ omnem repente abruperat melioris ſpem fortunæ. Acciſæ quidem omnium fortunæ, non tamen placata odia, neque, cum vires redierint, ſublata novarum cauſæ diſſenſionum. Niſi fortè hæc eſt rerum humanarum inſtabilis conditio, ut paci bellum, bello pax varietate perpetuâ ſuccedat, & quam hominum conſiliis rerum mutabilitatem aſſignamus, univerſæ potiùs naturæ, æternarumque nexui cauſarum tribuenda eſt. Fuere ad Aquifgranenſe colloquium eorum Legati Principum adhi-

adhibiti, qui bellum gesserant; Lega-
 tique fuerunt Britanniae Regis Comes
 Sanduicensis, & Eques Robinsonius;
 Regis Galliae Comes Sanseverinas Ara-
 gonius Placentinus, & Eques Porten-
 sis; Reginae Ungariae Comes Cauni-
 tius; Regis Hispaniae Massonius Li-
 mensis; Regis Sardiniae Comes Ca-
 vannensis; Batavorum Comes Ben-
 tinchius, aliique cum eo iv. Batavo-
 rum item Legati; Reipublicae Ge-
 nuensis Franciscus Auria, quem ex
 S. C. in Britanniam missum Lutetiae
 remansisse diximus; & Ducis Muti-
 nensium Comes Monsonius Legatus
 fuit. Fuere item alii ab aliis missi
 Principibus privati homines, qui, quid
 ageretur, explorarent, & tanquam
 ad aquas valeditudinis causam venissent,
 Aquilgrani obversarentur. Rex Nea-
 polis neminem publicè misit, ne re-
 pudia-

pudiare quædam in eo concilio, aut approbare videretur, quæ noluiſſet. Poſtulabat Reginæ Ungariæ Legatus, ut ne Ducis Mutinenſium, Reique publicæ Genuenſis Legati ad id colloquium adhiberentur, propterea quòd eorum eſſent Legati Principum, qui alieno bellarent nomine: itemque poſtulabat, ut ne Vormaciensis fœderis ſublata cauſa, vis maneret, in eoque tantum maneret, quod Reginæ oberat. Nam Placentia, quæ Philippo Hiſpani Regis Fr. contribuebatur, & Finario, quod Genuenſibus reſtuebatur, nominatim exceptis, de reliquis omnibus, quæ Reginæ Ungariæ fuiſſent, atque erant ex Vormaciensi fœdere Sardinia Regi attributa, eidem in Aquilgranenſi colloquio diligenter cavebatur. Id, quod contra omnem pactorum, conventorumque fieri:

136 DE BELLO ITALICO,
fieri rationem Caunitius dicebat. Etiam
Pontifex Maximus per Canonicum
quendam Leodiensem vetustum illud
suum in Parmam, Placentiamque Ur-
bes jus interponebat. Erat prætereà
inter Auriam, Monsoniumque de suo-
rum Principum dignitate orta conten-
tio, qui primus, qui secundus in
exscribendo fœdere nominari deberet.
Sed non placuit pacem omnium, ut
dicebatur, bono partam contentioni-
bus nonnullorum perturbari; &, com-
positis Britannorum, Gallorumque re-
bus, reclamare cæteri, non repugnare
poterant.

His in Aquisgranensi colloquio
actis, aliud Nicææ colloquium indi-
ctum est, in quo de Italicâ firman-
dâ pace agebatur: apudque Brounium,
& Riceliensem, his rebus cognitis,
itemque apud Bellinsulanum, Minen-
sem

fem, & Leutronium constitutæ sunt induciæ, quarum quoad exisset dies, perfectave essent ad pacem omnia, suis se quisque locis contineret, neve alter alteri nocere posset. His stare induciis Britanni noluerunt, propterea quod pactas prius fuisse dicerent, quam Hispanos, & Genuenses cum reliquis de Aquisgranensi pace consensisse ipsi cognoscerent. Quod ubi a Britannis cognitum est, mare etiam a belli impetu cessavit, Britannicæque classis Præfectus Navarchum Genuâ misit, qui ejus rei nuncium Senatui perferret, &, quæ est Britannicæ gentis magnitudo animi, Genuensium, tametsi hostes fuissent; tamen virtutem, & constantiam admirari Præfectum diceret.

Interea Genuæ, pace partâ, gratiæ Superis agebantur, indictâ supplicatione, utque ea supplicatio quotan-

Pars II.

S

nis iv,

138 DE BELLO ITALICO ,
nis iv. id. Decemb. , quo die liberata
ab Austriacis Urbs fuerat , ad Mariæ
in Oreginâ constitueretur , Senatus cen-
suit : Conciliumque Majus extrâ ordi-
nem coactum decrevit , uti Dux Ri-
celiensis , liberi , posterique ejus , at-
que agnati Cives essent nobiles Ge-
nuenses , iisque gentis suæ insigni in-
signe apponere Reipublicæ liceret ,
utque Duci Ricelensi ex S. C. sta-
tua in Curiâ poneretur ex marmore :
itemque Ahumadam Hispaniensis exer-
citus Legatum liberos , posterosque
ejus Cives esse nobiles Genuenses ,
itemque Cives esse nobiles Genuenses
septem , qui populares erant honesto
loco nati , Joannem Baptistam Celestiam ,
Josephum Calvum , Josephum Aspla-
natum , Joannem-Baptistam Carrogium
Georgium Turrellium , Josephum La-
comarsinum , & Augustinum Majo-
lum ,

lum, quòd ii optimè fuerant de Republicâ tempore difficillimo meriti, Patribus placere. Hi posteaquàm conscripti Patres fuerunt, collatione gratuita (nam more receptum est, si quis inter Patres legatur, uti is aliquid Duci muneris offerat) simulacrum ex argento præclaro opere, & grandi pondere, quod Mariam virginali habitu, atque vestitu referebat, Brignolio Duci obtulerunt. Ille statim in publicum contulit, in maximoque Urbis Templo asservari, atque in supplicatione, quæ .iv. id. Decemb. haberetur, deferri quotannis iussit. At Rex Galliæ Riceliensem, quòd egregiam Genuensi bello operam navasset, Magistrum creavit Gallicæ militiæ. Quo ille lætus honore, servatæque Urbis Genuæ gloriâ clarus in Galliam rediit.

Pars II.

S ij

Indi-

Indictò Nicææ colloquio conveniunt eò statim Brounius, Bellinsulanus, & Minensis, Regis autem Sardinia nomine Comes Breliensis, atque a Republicâ Genuensi missi Constantinus Pinellius, & Hieronymus Curlus, a Duceque Mutinensium Comes Sabbatinius, qui de Italicâ firmandâ pace agerent iis conditionibus, quæ erant jam in Aquisgranensi colloquio constitutæ, quarum hæc erat summa: Omnia Sardinia Rex haberet, & quæ ante bellum habuisset, & quæ ex Vormaciensi fœdere recepisset, exceptâ nominatim Placentiâ, ejusque Urbis agro. Parma, Placentia, Guardistallum, earumque urbium agri Philippo Ferdinandi Hispani Regis Fr. attribuerentur, liberis, posterisque ejus virilis sexus; eâ tamen lege, si Carolus Neapolis, & Sicilia Rex Philippi,

Ex-

Ferdinandique Fr. in Hispaniam transeat, ut regnet in eâ, & si Philippo Ferdinnadi Hispani Regis Fr. liberi, posterique nulli fuerint virilis sexus, tum uti Placentia, ejusque urbis ager ad Regem Sardiniae, Parma, Guardistallum, earumque urbium agri ad Reginam Ungariae eodem jure redeant, quo jure cujusque eorum antea fuerint.

Dux Mutinensium, & Respublica Genuensis restituerentur in integrum: Quæ privatim a Genuensibus bona in regno Reginae Ungariae, quæ item a Duce Mutinensium possessa essent, Reginaque Ungariae jure belli publicasset, ea dominis omnia rectè redderentur: Dux Mutinensium, si pro iis pecuniam accipere velit, æstimatione intra quadragesimum diem factâ, accipiet. Hæc ferè, quæ ad Italiam pertine-

142 DE BELLO ITALICO,
tinerent, Aquisgrani constituta sunt, &
Nicææ cautum est in colloquio, uti
ad certam diem perficerentur, utque
ad certam item diem ex iis locis, quæ
quisque occupasset, præsidia deduce-
rentur omnia; Captivi utrinque, factâ
permutatione, restituerentur, & nomina-
tim nobiles Cives Genuenses, itemque
obsides remitterentur. Sed cum de bo-
nis a Reginâ Ungariæ publicatis con-
troversia esset illata, caput illud Au-
striaci infirmare conabantur, aut mali-
gnius interpretando, aut in aliud tem-
pus rei cognitionem differendo. Con-
trâ, ut statim decerneretur, & ab eo,
quod erat in Aquisgranensi colloquio
de hujusmodi bonis sanctum, ne rece-
deretur, Genuenses, & Ducis Muti-
nensium Legatus postulabant. Quâ de
controversiâ Galliæ Rex certior factus,
ne reliquo Belgio, Borboniorum præ-
sidia

fidia deducerentur, imperavit; &, qui communis salutis causâ pacem fecerat, sociorum, & fidei gratiâ bellum renovare non dubitabat, in idque Britanni, & Batavi consentire videbantur. Quibus Regina Ungariæ rebus permota ab hujusmodi etiam postulatione destitit, sedatâque controversiâ, pax tandem omnium consensu firmata est.

Hunc habuit exitum Italicum bellum, de quo scribenti liceat, si verè, in extremo opere Italicorum Principum, qui bellum gesserunt, laudare virtutem. Nam Rex Neapolis, longè a finibus suis rejectis ad Velitras hostibus, egregii imperatoris, optimique Regis officio functus est. Sardinia Rex in dubiis, gravibusque rebus solertiæ, & fortitudinis laudem tulit. Dux Mutinensium insigni ergà Borbonios fide, animique in adversis
ma-

144 DE BELLO ITALICO,
magnitudine inclaruit. Genuenses de-
nique, recuperatâ, defensâque Patriâ,
satis magnificè ostenderunt, vetus il-
lud in Italiâ animorum robur sopiri
interdum temporibus, extingui nun-
quàm posse.

L I B. I.

		ERRATA	CORRIGE
Pag.	lin.		
viii	15	<i>hifloria</i>	<i>hifloriam</i>
xiv	20	<i>excollendas</i>	<i>excolendas</i>
13	10	loco ponere	loco poneret
27	18	obfervarentur	obverfarentur
52	16	procerto	pro certo
74	3	MCLXXVI.	CLXXIV.
85	7	conctabundæ	cunctabundæ
94	21	formiditatis	formidatis
122	17	ipfi loci	ipfis loci

L I B. I I.

23	9	abftereretur	abferreretur
79	3	interriiffent	interiiffent
104	16	amni	amnis

LIB. III.

	<i>ERRATA</i>	<i>CORRIGE</i>
Pag. lin.		
2 16	diremere	dirimere
19	nequam	ne quàm
4 2	naturæ	naturæ
7 5	Hyceronimum	Hieronymum
8 11	disolvere	dissolvere
12 19	destrâ	dextrâ
17 15	gelluque	geluque
22 14	dirruit	diruit
33 4	Castellâ	Castella
54 7	co	cò
76 5	descripto	de scripto
78 21	ax	cx
93 12	dari	dare
99 20	qui	quæ
121 14	quo	quò

LIB. III. P. II.

6 1	constantia	constantia
11 17	fidei solertiæque,	fidei, solertiæque
21 5	tyrannidem	tyrannidem
23 21	rextinctus	rextinctus
35 21	Ferritorque	Feritorque
40 12	Langentium	Langensium
43 18	Spinulæ	Spinula
52 20	Stajene	Stajeno
118 14	terrestri,	terrestris,
121 10	concilium	consilium
134 19	valeditudinis	valetudinis

